

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
UNIVERSITY OF WEST ATTICA

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΣΧΕΔΙΑΣΗΣ ΚΑΙ
ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΔΙΑΚΙΝΗΣΗ ΠΑΡΑΝΟΜΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ
Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΧΡΗΣΤΩΝ

ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΔΡΟΣΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

Αθήνα

Μάρτιος 2019

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ως / Η κάτωθι υπογεγραμμένη / η Θεοδώρα Ειρίνη,
του Λοχιάτου, με αριθμό μητρώου 44695 φοιτητής / τρια του
Τμήματος **Μηχανικών Αυτοματισμού Τ.Ε.** του Α.Ε.Ι. Πειραιά Τ.Τ. πριν αναλάβω την
εκπόνηση της Πτυχιακής Εργασίας μου, δηλώνω ότι ενημερώθηκα για τα παρακάτω:

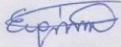
«Η Πτυχιακή Εργασία (Π.Ε.) αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο του
συγγραφέα, όσο και του Ιδρύματος και θα πρέπει να έχει μοναδικό χαρακτήρα και
πρωτότυπο περιεχόμενο.

Απαγορεύεται αυστηρά οποιοδήποτε κομμάτι κειμένου της να εμφανίζεται
αυτούσιο ή μεταφρασμένο από κάποια άλλη δημοσιευμένη πηγή. Κάθε τέτοια πράξη
αποτελεί προϊόν λογοκλοπής και εγείρει θέμα Ηθικής Τάξης για τα πνευματικά δικαιώματα
του άλλου συγγραφέα. Αποκλειστικός υπεύθυνος είναι ο συγγραφέας της Π.Ε., ο οποίος
φέρει και την ευθύνη των συνεπειών, ποινικών και άλλων, αυτής της πράξης.

Πέραν των όποιων ποινικών ευθυνών του συγγραφέα σε περίπτωση που το Ίδρυμα
του έχει απονείμει Πτυχίο, αυτό ανακαλείται με απόφαση της Συνέλευσης του Τμήματος. Η
Συνέλευση του Τμήματος με νέα απόφαση της, μετά από αίτηση του ενδιαφερόμενου, του
αναθέτει εκ νέου την εκπόνηση της Π.Ε. με άλλο θέμα και διαφορετικό επιβλέποντα
καθηγητή. Η εκπόνηση της εν λόγω Π.Ε. πρέπει να ολοκληρωθεί εντός τουλάχιστον ενός
ημερολογιακού βμήνου από την ημερομηνία ανάθεσης της. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται τα
προβλεπόμενα στο άρθρο 18, παρ. 5 του ισχύοντος Εσωτερικού Κανονισμού.»

Επίσης δηλώνω υπεύθυνα ότι έχω παρακολουθήσει το σεμινάριο συγγραφής και
εκπόνησης πτυχιακής εργασίας που διοργανώνεται από το Τμήμα Μηχανικών
Αυτοματισμού Τ.Ε. κατά το Χειμερινό/Εαρινό Εξάμηνο του Ακ. Έτους

Ο Δηλών

Ημερομηνία

6-3-2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ABSTRACT

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Κεφάλαιο 1^ο

Εισαγωγή

1. Παράνομο υλικό στο διαδίκτυο: Μορφές - έννοιες - ορισμοί
2. Η παιδική πορνογραφία ως παράνομο υλικό στο διαδίκτυο
3. Η παρενόχληση στο διαδίκτυο
4. Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός (Cyber bullying)

Κεφάλαιο 2^ο

Ο ΑΝΗΛΙΚΟΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΥ ΡΙΣΚΟΥ

1. Ο ανήλικος στην κοινωνία του ρίσκου
2. Ανήλικος και διαδίκτυο: επισκόπηση ερευνών ως προς τη χρήση
3. Ερευνητικά δεδομένα ως προς τους κινδύνους του διαδικτύου
4. Τα προβλήματα των ερευνών και εμπειρικών μελετών

Κεφάλαιο 3^ο

ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ- ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

1. Εθνικές νομοθεσίες και πρωτοβουλίες
2. Θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
3. Το Ελληνικό θεσμικό πλαίσιο

Β΄ ΜΕΡΟΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΟΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ –ΧΡΗΣΤΩΝ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

1. Σκοπός της ερευνητικής μελέτης
2. Ερευνητικές υποθέσεις
3. Επιλογή μεθόδου
4. Δείγμα
5. Διαδικασία
6. Τα όρια της έρευνας
7. Στατιστική επεξεργασία
8. Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ
 - 8.1. Κοινωνικό - Δημογραφικό προφίλ του δείγματος
 - 8.2. Η σχέση των μαθητών με τον υπολογιστή και το διαδίκτυο
 - 8.3. Κίνητρα χρήσης του διαδικτύου
 - 8.4. Αρνητικές εμπειρίες κατά τη χρήση του διαδικτύου
 - 8.5. Παράνομο υλικό στο διαδίκτυο
 - 8.6. Πρόσβαση σε πορνογραφικό υλικό μέσω διαδικτύου
 - 8.7. Λήψη απειλητικών, προσβλητικών και φοβικών μηνυμάτων μέσω e-mail
 - 8.8. Επικοινωνία για τους κινδύνους του διαδικτύου
 - 8.9. Επιρροή του διαδικτύου στη ζωή των χρηστών
9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΠΟΡΙΣΜΑΤΩΝ

Βιβλιογραφία

Παράρτημα Α

Περίληψη

Το Διαδίκτυο στις μέρες μας αποτελεί πολύτιμη πηγή γνώσης, εργαλείο ενημέρωσης, ροής πληροφορήσης, επικοινωνίας και διασκέδασης. Αποτελεί μια από τις σημαντικότερες εφαρμογές της τεχνολογίας των τελευταίων ετών παρέχοντας σημαντικά οφέλη και διευκολύνσεις στον άνθρωπο. Η χρήση του επεκτείνεται ραγδαία μεταξύ όλων των ηλικιακών ομάδων και ο αριθμός των χρηστών του Διαδικτύου αυξάνεται παγκοσμίως με υψηλό ρυθμό. Ωστόσο μπορεί να προκύψουν σημαντικά προβλήματα από την αλόγιστη χρήση του και από την έλλειψη ενημέρωσης και πληροφορήσης, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τους εφήβους και γενικότερα τους νέους (Σοφός 2009). Η λέξη εθισμός έχει προκαλέσει αρκετές συζητήσεις και διαφωνίες, καθώς πολλοί επιστήμονες που πιστεύουν ότι εθισμός μπορεί να υπάρξει μόνο σε περιπτώσεις χρήσης ή χορήγησης χημικών ουσιών (Bratter and Forrest, 1985). Τις δύο τελευταίες δεκαετίες όμως οι ψυχολόγοι έχουν αρχίσει να αναγνωρίζουν ότι περισσότερο οι ίδιοι οι ασθενείς αναπτύσσουν εθισμούς παρά οι χημικές ουσίες. Οι άνθρωποι συνηθίζουν να λένε στην καθημερινή γλώσσα ότι κάποιος είναι εθισμένος στο φαγητό, το σεξ, τον τζόγο, τα ψώνια, τη δουλειά. (Truan, 1993).

Οι έφηβοι σε αυτή την τόσο κρίσιμη ηλικία της ζωής τους περνούν καθημερινά σχεδόν ώρες στο διαδίκτυο είτε για να ενημερωθούν, είτε για να ψυχαγωγηθούν, είτε για να επικοινωνήσουν. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια έχουν να αντιμετωπίσουν και αυτή τη νέα απειλή. Ο θύτης, που μέχρι τώρα ήταν ο πιο δυνατός συμμαθητής του σχολείου και εκφόβιζε στη σχολική αυλή ή γύρω από αυτή, τώρα κάθεται πίσω από ένα υπολογιστή και μπορεί να παραμένει άγνωστος για όσο καιρό θέλει. Πίσω από την ανωνυμία του διαδικτύου μπορεί και πάλι να είναι ο διπλανός στο σχολείο ή ο φίλος αλλά μπορεί να είναι και κάποιος άλλος από την άλλη άκρη της γης. Επιπλέον ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός έχει το χαρακτηριστικό ότι συνεχίζει να ισχύει και μακριά από την αυλή του σχολείου ακόμη και μέσα στην ασφάλεια του σπιτιού, μέρα και νύχτα, εφόσον υπάρχει υπολογιστής και αυτός είναι ανοιχτός. Μάλιστα και με κλειστό τον υπολογιστή του θύματος, ο θύτης μπορεί να συνεχίζει να διασύρει το θύμα εν αγνοία του. Ή και εάν ο θύτης το μετανιώσει και αλλάξει γνώμη, αφού έχει στείλει το μήνυμα και στη συνέχεια το αποσύρει, κανείς δεν μπορεί να είναι σίγουρος ότι αυτό δε συνεχίζει να βρίσκεται και να διασπείρεται εκεί κάπου στον κυβερνοχώρο.

Η δομή της μελέτης διαρθρώνεται σε δύο μέρη:

Στο Πρώτο μέρος, αποτυπώνεται το ευρύτερο εννοιολογικό, θεωρητικό, ερευνητικό και θεσμικό πλαίσιο που αφορά τη διακίνηση του παράνομου υλικού στο διαδίκτυο και την προστασία του ανηλίκου. Συγκεκριμένα:

Το Πρώτο κεφάλαιο α) αφορά την οριοθέτηση του παράνομου υλικού που διακινείται στο διαδίκτυο. Δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην προσέγγιση της παιδικής πορνογραφίας, διότι θεωρείται η σημαντικότερη μορφή παράνομου υλικού στο οποίο εμπλέκεται ο ανήλικος ως θύμα και ως θεατής, και β) αφορά την προσέγγιση του διαδικτύου ως χώρος αναζήτησης σεξουαλικού υλικού, παρενόχλησης και ηλεκτρονικού εκφοβισμού και γίνεται αναφορά στους κινδύνους από τους οποίους ενδεχομένως απειλείται ο ανήλικος, εστιάζοντας στη σεξουαλική παρενόχληση και στον ηλεκτρονικό εκφοβισμό.

Το Δεύτερο κεφάλαιο αφορά τους ανηλίκους στην εποχή της διακινδύνευσης και στον κόσμο του διαδικτύου. Παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο της «κοινωνίας του ρίσκου», προσεγγίζεται ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην κατασκευή των κινδύνων, αναλύεται ο έλεγχος του διαδικτύου ως απόρροια της υφιστάμενης ανασφάλειας και καταγράφονται οι τάσεις προστασίας των ανηλίκων σε αυτό το πλαίσιο. Επίσης, παρατίθεται επισκόπηση των ελληνικών και διεθνών ερευνών που αφορούν τη χρήση του διαδικτύου και καταγράφεται συγκριτική επισκόπηση των ερευνών σε ευρωπαϊκό επίπεδο, για τους κινδύνους που αντιμετωπίζουν οι ανήλικοι. Επίσης παρατίθενται τα προβλήματα και οι περιορισμοί των ερευνητικών αποτελεσμάτων.

Στο Τρίτο κεφάλαιο καταγράφεται το θεσμικό πλαίσιο, οι πολιτικές προστασίας και οι καλές πρακτικές για την προστασία των ανηλίκων.

Το Δεύτερο μέρος, αφορά το ερευνητικό πλαίσιο του φαινομένου, αποτυπώνοντας τις στάσεις των μαθητών- χρηστών του διαδικτύου, απέναντι στο παράνομο υλικό που διακινείται στο διαδίκτυο και στους κινδύνους από τους οποίους ενδέχεται ν' αντιμετωπίσουν κατά την πλοήγηση τους σε αυτό.

Ακολουθούν τα **Γενικά Συμπεράσματα** και τα **Αποτελέσματα** της παρούσης έρευνας όπως και **Συζήτηση** επ' αυτών.

Θα επιχειρηθεί να παρουσιαστεί μέσω της μελέτης αυτής στα πλαίσια της διπλωματικής μου εργασίας, μια εκτενής καταγραφή του ερευνητικού πλαισίου σε ελληνικό και διεθνές επίπεδο ώστε να αποτελεί μια χρήσιμη βάση για την περαιτέρω διερεύνηση του φαινομένου.

Επίσης, η προσέγγιση του ζητήματος υπό το πρίσμα της κατασκευής των ρίσκων, μπορεί να αποτελέσει εφαλτήριο για νεότερες έρευνες και για μια πιο ενδεδειγμένη αντιμετώπιση της ορθής διαχείρισης της χρήσης του διαδικτύου από τους ανηλίκους.

Επιλογή Ερωτηματολογίου

Για την επιλογή του ερωτηματολογίου έλαβα υπόψη μου την εμπειρία προηγούμενων ερευνών σε διεθνές επίπεδο. Επέλεξα ως μέθοδο το αυτοσυμπληρούμενο ερωτηματολόγιο με κλειστές και ανοιχτές ερωτήσεις με τη χρήση φορμών του Google Docs.

Για την πραγματοποίηση της έρευνας θα χρησιμοποιηθούν τα παρακάτω **ερωτηματολόγια**:

1. Ερωτηματολόγιο που θα περιλαμβάνει ερωτήσεις για τα κοινωνικο-δημογραφικά στοιχεία του δείγματος (ηλικία, φύλο, σχολείο, εκπαιδευτική βαθμίδα, τόπος διαμονής, επάγγελμα γονέων, αδέρφια, με ποιους συμβιώνουν).
2. Ερωτηματολόγιο το οποίο περιλαμβάνει πρωτογενείς ερωτήσεις οι οποίες ήταν απόρροια της βιβλιογραφικής μελέτης του ευρύτερου ερευνητικού πλαισίου του θέματος και ερωτήσεις που προέκυψαν κατόπιν μελέτης της διεθνούς βιβλιογραφίας και συγκεκριμένα παρόμοιων ερωτηματολογίων που δόθηκαν σε ερευνητικές μελέτες των:

1. Flood, M. (2007). *Exposure to pornography among youth in Australia*. Journal of Sociology. Vol.43(1):45-60.
2. Peter, J., and Valkenburg, P. (2006). *Adolescents' Exposure to Sexually Explicit Material on the Internet*. Communication Research. Vol.33(2): 178-204.
3. Finn, J. (2004). *A survey of online harassment at a university campus*. Journal of interpersonal violence. Vol.19(4):468-483.

4. Valkenburg, P., Soeters, K. (2001). Children Positive and Negative Experiences With the Internet, (An exploratory survey). *Communication Research*. Vol.28(5):652-675.

Οι στατιστικές αναλύσεις που αφορούν τα περιγραφικά χαρακτηριστικά των μεταβλητών θα πραγματοποιηθούν με τα προγράμματα Excel και SPSS (Γαρδέλλης, 2006: Δαφέρμος, 2005), ενώ οι στατιστικές αναλύσεις που αφορούν τις συγκρίσεις των μεταβλητών καθώς και τις συσχετίσεις τους, με το στατιστικό πακέτο SPSS.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ θερμά τον καθηγητή μου **Δρόσο Χρήστο** επιβλέποντα καθηγητή της εργασίας μου για τις πολύτιμες γνώσεις που μου μετέδωσαν καθώς επίσης και για την βοήθειά τους και τη συμβολή τους στη εκπόνηση της παρούσας πτυχιακής εργασίας. Τέλος ευχαριστώ όλους τους μαθητές που με τόση προθυμία συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο και συνέβαλλαν στην πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας.

ΑΦΙΕΡΩΣΗ

Στους αγαπημένους μου γονείς.

Εισαγωγή

Από τη συνθετική αξιολόγηση του εννοιολογικού, θεωρητικού, ερευνητικού και θεσμικού πλαισίου που αφορά τη διακίνηση του παράνομου υλικού στο διαδίκτυο και τους πιθανούς κινδύνους για τους ανηλίκους - χρήστες, προκύπτουν συμπεράσματα τα οποία εστιάζονται στα εξής σημεία:

Η διακίνηση του παράνομου υλικού στο διαδίκτυο ως μέρος του ηλεκτρονικού εγκλήματος, καθώς και οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν για τους ανηλίκους-χρήστες κατά την πλοήγησή τους σε αυτό, αναδεικνύονται ως κοινωνικά προβλήματα για τα οποία έχει ξεκινήσει ένας δημόσιος διάλογος σε πολλά επίπεδα. Η συζήτηση για τους κινδύνους και την προστασία των ανηλίκων δεν είναι απλώς το κάτοπτρο των «αντικειμενικών συνθηκών» που υπάρχουν στο σημερινό κοινωνικό πεδίο, αλλά είναι το αποτέλεσμα της νοηματικής κατηγοριοποίησης και της προβολής τους μέσω διαφόρων μηχανισμών, όπως ΜΜΕ, οργανώσεις μη κυβερνητικού χαρακτήρα, κοινωνικά κινήματα, δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς. Η ραγδαία και ευρεία χρήση των νέων τεχνολογιών από όλο και περισσότερους ανθρώπους σε παγκόσμια κλίμακα, και κυρίως από παιδιά και εφήβους, δημιουργεί ένα νέο περιβάλλον κατηγοριοποίησης συμπεριφορών και κατασκευής αντικειμένων προστασίας. Παρά τις αντικειμενικές ενδείξεις, οι σύγχρονοι άνθρωποι που ζουν με τη μεγαλύτερη καταγεγραμμένη άνεση, από όλους τους ανθρώπους στην ιστορία της ανθρωπότητας, είναι αυτοί που νιώθουν περισσότερο απειλημένοι, ανασφαλείς και τρομαγμένοι, πιο επιρρεπείς στον πανικό και πιο φανατικοί με καθετί που σχετίζεται με την ανασφάλεια και την προστασία. Κίνδυνος και διακινδύνευση είναι έννοιες σύμβολα της σύγχρονης εποχής και προσδιορίζουν κάθε τύπο συμβάντος ατομικού ή συλλογικού, ελάσσονος σημασίας ή καταστροφικού. Έννοιες στενά συνδεδεμένες οι οποίες όμως δεν ταυτίζονται, διότι ο κίνδυνος είναι κατάσταση και η διακινδύνευση είναι επιλογή. Η διακινδύνευση προϋποθέτει τον κίνδυνο (όχι κατ' ανάγκη επίγνωση του κινδύνου) και αποτελεί, στη σύγχρονη κοινωνία μας τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουμε αυτό που μας ανησυχεί και μας προβληματίζει. Σύμφωνα με τη «μεταμοντέρνα» επιστημολογική προσέγγιση του ακραίου κονστρουκτιβισμού «τίποτα δεν συνιστά από μόνο του διακινδύνευση», καθώς στη φύση και στην κοινωνία δεν υπάρχουν πραγματικές διακινδυνεύσεις. Ταυτόχρονα όμως, οτιδήποτε μπορεί να καταστεί διακινδύνευση, εφόσον τα πάντα εξαρτώνται από την υποκειμενική ερμηνεία των γεγονότων. Σε κάθε κοινωνία κατασκευάζονται μύθοι οι οποίοι αφορούν κοινωνικά φαινόμενα, όπως είναι η εγκληματικότητα, η ανασφάλεια, οι κίνδυνοι, κ.λ.π.. Η

μετατροπή ζητημάτων που έχουν σχέση με το έγκλημα και την ποινική δικαιοσύνη σε μύθους, οφείλεται σε μια «συλλογική» και ενίοτε «ασυνείδητη» επιχείρηση στην οποία συμμετέχουν πολιτικοί, φορείς επιβολής του νόμου και ομάδες συμφερόντων.

Οι πιο σημαντικοί «μυθοπλάστες» είναι τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, λόγω της δυνατότητάς τους να απευθύνονται στο ευρύ κοινό, να οπτικοποιούν τις παρενέργειες των νέων τεχνολογιών και να κατασκευάζουν συστήματα αναπαραστάσεων τα οποία διαχέουν στην κοινωνία. Τα μέσα κατέχουν τον προνομιακό ρόλο όχι μόνο στην κοινωνική κατασκευή και την αμφισβήτηση, αλλά και στην κριτική των κινδύνων και των αδυναμιών των θεσμικών αντιδράσεων για την αντιμετώπισή τους. Το εγκληματικό φαινόμενο δεν εξαρτάται μόνο από τους εγκληματίες ή από τους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου, αλλά και από τους μηχανισμούς καταγραφής.

Στην εποχή των τεχνολογικών ανακαλύψεων και εφαρμογών, το ζήτημα του ηλεκτρονικού εγκλήματος, της διακίνησης παράνομου υλικού και κυρίως θέματα προστασίας του ανηλικού από τους κινδύνους του διαδικτύου, βρίσκονται στην ατζέντα του πολιτικού και επιστημονικού διαλόγου. Ο προβληματισμός που έχει αναπτυχθεί περιβάλλεται τόσο από την ατμόσφαιρα ανασφάλειας που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη κοινωνία, όσο και από μηχανισμούς συλλογής και καταγραφής του ερευνητικού και εμπειρικού υλικού. Οι έρευνες που έχουν διεξαχθεί για τη διερεύνηση της σχέσης ανήλικος-διαδίκτυο, συντελούν στην αποτύπωση του φαινομένου, αλλά οι ποσοτικές και ποιοτικές διαφορές των ευρημάτων, δεν επιτρέπουν τη γενίκευσή τους σε οποιοδήποτε κοινωνικό περιβάλλον και τον ορισμό μιας παγκόσμιας απειλής. Οι διαφορές άπτονται σε μια ποικιλία ζητημάτων όπως:

στις διαφορετικές μεθόδους έρευνας (διερευνητικές, περιγραφικές, πειραματικές διαδικτυακές έρευνες), στην επιλογή και στο προσδιορισμό του ερευνητικού πληθυσμού, στα άνισα μεγέθη και στην αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος που κάθε φορά τίθεται υπό διερεύνηση, στον τόπο και στο χρόνο διεξαγωγής της κάθε έρευνας, στο βαθμό διεύθυνσης του διαδικτύου ως επικοινωνιακό και χρηστικό εργαλείο στην καθημερινότητα του πληθυσμού που ερευνάται και στο βαθμό ενημέρωσης των υποκειμένων της έρευνας σε θέματα νέων τεχνολογιών. Επίσης οι διαφορετικές οριοθετήσεις των εννοιών που απαρτίζουν τα θέματα που ερευνώντας ανάλογα με το νομοθετικό, κοινωνικό και πολιτιστικό υπόβαθρο της κάθε χώρας, καθώς και το διαφορετικό πλαίσιο το οποίο ορίζει την έννοια της παράνομης ή επικίνδυνης συμπεριφοράς, δυσχεραίνουν τη γενίκευση των εμπειρικών αποτελεσμάτων σε παγκόσμιο επίπεδο. Υπάρχει λοιπόν μια καταγραφή των ζητημάτων σε επίπεδο

φαινομενολογίας, όμως η ερμηνεία και η εκτίμηση των αποτελεσμάτων χωρίς πλαίσιο «δαιμονοποιεί» τα τεχνολογικά μέσα. Οι κίνδυνοι που ενδέχεται ν' αντιμετωπίσει ο ανήλικος κατά την ενασχόλησή του με το διαδίκτυο, είναι η πρόσβαση σε παράνομο, βλαβερό ή βίαιο υλικό, η ηλεκτρονική παρενόχληση, η πρόσβαση σε πορνογραφικό υλικό, ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός, η συνάντηση με αγνώστους εκτός διαδικτύου και η παροχή προσωπικών πληροφοριών. Η μονομερής προσέγγιση των αριθμών και των στατιστικών μεγεθών δεν θέτει τους εν δυνάμει κινδύνους στις πραγματικές τους διαστάσεις, αλλά σε πλαίσιο κινδυνολογίας και ανασφάλειας και έτσι αποσπάται η προσοχή από ζητήματα κοινωνικού και ψυχολογικού περιεχομένου τα οποία ίσως απασχολούν τους σημερινούς εφήβους.

Η σημαντικότερη συνέπεια αυτής της προβαλλόμενης εικόνας, είναι η αύξηση του φόβου για τη χρήση των νέων τεχνολογιών, η θυματοποίηση της ομάδας των ανηλίκων - χρηστών και η αντίληψη περί κυμάτων εγκληματικότητας και

επικίνδυνων συμπεριφορών με επίκεντρο το διαδίκτυο. Η κοινωνία της διακινδύνευσης παράγει ανασφάλειες και έτσι δομείται ένα κράτος πρόληψης, ως μηχανισμός αντιμετώπισης των δυνητικών διακινδυνεύσεων, ένας νομικός

μηχανισμός ποινικοποίησης νέων συμπεριφορών και ένα επιχειρηματικό ενδιαφέρον της βιομηχανίας του διαδικτύου για την κατασκευή εργαλείων προστασίας. Η εκμετάλλευση των πληροφοριακών πόρων και των τεχνολογιών, εκφράζεται πολιτικά και πολιτιστικά, διαμέσου της διπλής τάσης για κοινωνικό σχεδιάσμα και διαχείριση από τη μια μεριά και για επιτήρηση και έλεγχο από την άλλη. Οι καινοτομίες στις τεχνολογίες της πληροφορικής και της επικοινωνίας, έχουν κατά κόρον αναλυθεί από μια στενή τεχνολογική οικονομική οπτική, πρέπει όμως να αναλυθεί και η σχέση τους με το σύστημα της πολιτικής και επιχειρηματικής εξουσίας. Μιας εξουσίας που ενδιαφέρεται για τον ανήλικο τόσο ως καταναλωτή των νέων τεχνολογικών εργαλείων, όσο και ως αντικείμενο προστασίας από τους κινδύνους του διαδικτύου.

Η ενδυνάμωση του φόβου και της δυσπιστίας καλλιεργείται επίσης και από το «ψηφιακό» χάσμα μεταξύ των εφήβων και της γενιάς των γονιών τους. Οτιδήποτε καινοτόμο και πρωτοποριακό δημιουργεί εντάσεις και συγκρούσεις στις σχέσεις τους.

Η ταχύτατη αναδιάταξη του επικοινωνιακού πεδίου δεν έδωσε το περιθώριο στους γονείς να προσαρμοστούν άμεσα και να αφομοιώσουν τα νέα δεδομένα και αισθάνθηκαν ότι μπήκαν σε ένα χαοτικό περιβάλλον χωρίς τις επαρκείς γνώσεις για εποπτεία των δραστηριοτήτων των παιδιών τους.

Η εικονική πραγματικότητα, η κατασκευή ενός κοινού τόπου εμπειριών, διαμορφώνει νέες σχέσεις μεταξύ των υποκειμένων και του περιβάλλοντος κόσμου.

Το παραπάνω πλαίσιο που συμβολίζει και συγκροτεί τα στοιχεία μιας νέας πραγματικότητας, ήταν η αφορμή για την ανάγκη εμπειρικής υποστήριξης των ερωτημάτων μας. Τα βασικά ερωτήματα που καθοδήγησαν την έρευνά μας, ήταν να διαπιστώσουμε αν οι ανήλικοι γνωρίζουν ποιο είναι το παράνομο υλικό που διακινείται στο διαδίκτυο, αν αισθάνονται ότι κινδυνεύουν, αν ξέρουν να προστατεύονται, αν μοιράζονται τις ανησυχίες τους ως προς τους κινδύνους του διαδικτύου και αν η εικόνα είναι τόσο ανησυχητική όσο προβάλλεται.

A΄ ΜΕΡΟΣ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Κεφάλαιο 1^ο

Εισαγωγή

Το ζήτημα της διακίνησης του παράνομου υλικού στο διαδίκτυο και γενικότερα του ηλεκτρονικού εγκλήματος, απασχολεί τη διεθνή επιστημονική κοινότητα, σε προληπτικό και κατασταλακτικό επίπεδο. Αν και η έννοια του παράνομου διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα ανάλογα με το κοινωνικό, πολιτιστικό και νομοθετικό επίπεδο, παράνομο σε περιβάλλον διαδικτύου θεωρείται ότι αντιτίθεται στη νομοθεσία της κάθε χώρας και αφορά ζητήματα εθνικής ασφάλειας, προστασίας ανηλίκων, ανθρώπινης αξιοπρέπειας, οικονομικής ασφάλειας και πνευματικής ιδιοκτησίας. Η κυριότερη και η πιο προσοδοφόρα μορφή διακίνησης παράνομου υλικού στο διαδίκτυο είναι η παιδική πορνογραφία. Οι λόγοι της κατοχής, διακίνησης και παραγωγής της είναι κυρίως το οικονομικό κέρδος, το σεξουαλικό ενδιαφέρον των ενηλίκων για τα παιδιά καθώς και η εκμετάλλευσή τους. Τα ποσοστά επισκεψιμότητας ιστοσελίδων με αυτό το περιεχόμενο, καθώς και τα οικονομικά κέρδη που καταγράφονται, δείχνουν όχι την πραγματική διάσταση του φαινομένου, η οποία συνεχώς μεταβάλλεται, αλλά μία τάξη μεγέθους με σαφή αυξητική τάση.

Επίσης τα χαρακτηριστικά του διαδικτύου (ανωνυμία, μυστικότητα, ευκολία πρόσβασης, διαδραστικότητα) διευκολύνουν την έκφραση οποιοσδήποτε παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς και τέλεσης εγκλημάτων.

Οι ανήλικοι κατά την πλοήγησή τους στο διαδίκτυο, δείχνουν ενδιαφέρον στην αναζήτηση σεξουαλικού υλικού το οποίο είναι προσιτό, δωρεάν ή με χρήματα και ανώνυμο. Παρουσιάζεται πιο βίαιο από την παραδοσιακή πορνογραφία και πιο διαδραστικό. Η έκθεση σε διαδικτυακό σεξουαλικό υλικό μπορεί να είναι εκούσια ή ακούσια και τα αγόρια εκτίθενται περισσότερο από τα κορίτσια. Οι αποκλίσεις στα συμπεράσματα των ερευνών προκύπτουν από τις διαφορετικές οριοθετήσεις της έννοιας «έκθεση σε σεξουαλικό υλικό»,

από τις διαφορές στην τεχνική της δειγματοληψίας και του εύρους του δείγματος, από τον τόπο και το χρόνο διεξαγωγής της κάθε έρευνας και από το βαθμό διείσδυσης του διαδικτύου στον πληθυσμό της συγκεκριμένης χώρας όπου διεξάγεται η έρευνα. Επίσης, κατά την ενασχόλησή του με το διαδίκτυο, ο ανήλικος μπορεί να υποστεί σεξουαλική παρενόχληση (κυρίως σε περιβάλλον chat-room) και ηλεκτρονικό εκφοβισμό (cyberbullying). Η εμπλοκή του ανηλίκου σε ηλεκτρονικό εκφοβισμό, ως θύτης και ως θύμα, απασχολεί την τελευταία δεκαετία την επιστημονική κοινότητα ως προέκταση της παραδοσιακής βίας μεταξύ των εφήβων. Σε ερευνητικό επίπεδο παρατηρείται σημαντική διαφοροποίηση ως προς ποσοστά της θυματοποίησης, γεγονός που οφείλεται στο διαφορετικό εννοιολογικό προσδιορισμό της έννοιας, στα ερευνητικά εργαλεία συλλογής των δεδομένων, στο διαφορετικό πληθυσμό του δείγματος και στο χωροχρόνο που διεξάγεται η κάθε έρευνα.

1. Παράνομο υλικό στο διαδίκτυο: Μορφές - έννοιες - ορισμοί

Η διακίνηση του παράνομου υλικού στο διαδίκτυο ως μέρος του ηλεκτρονικού εγκλήματος, αναδεικνύεται ως ένα κοινωνικό πρόβλημα για το οποίο έχει ξεκινήσει ένας δημόσιος διάλογος σε πολλά επίπεδα. Σύμφωνα με τον Blumer (1971), ένα κοινωνικό πρόβλημα υφίσταται υπό τους όρους που ορίζεται και συλλαμβάνεται από την κοινωνία. Ένα κοινωνικό πρόβλημα που δημοσιοποιείται και απασχολεί την κοινή γνώμη δεν είναι απλώς το κάτοπτρο «αντικειμενικών συνθηκών», αλλά το αποτέλεσμα προβολής συλλογικών εμπειριών, ψυχολογικής και κανονιστικής τάξεως.

Και αυτό συμβαίνει κάθε φορά που ορισμένες καταστάσεις, ανάμεσα σε πολλές άλλες, προσλαμβάνονται ως κοινωνικά προβλήματα. Ορισμένες συνθήκες που ορίζονται σήμερα κοινωνικά προβλήματα, στο παρελθόν δεν εκλαμβάνονταν ως έτσι.

Η σημαντικότητα ενός ζητήματος δεν είναι δεδομένη και αυτονόητη, αλλά συνιστά αποτέλεσμα απόρρητης όσο και ρητής διαπραγμάτευσης και νοηματικής κατηγοριοποίησης. Αυτό σημαίνει ότι τα κοινωνικά προβλήματα προκύπτουν εντός και διαμέσου δημοσίων πεδίων, όπως είναι τα ΜΜΕ, φορείς και οργανώσεις μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, τα κοινωνικά κινήματα, οι δημόσιες υπηρεσίες, η νομοθετική εξουσία, οι κυβερνήσεις, κ.λ.π. Από αυτή την άποψη, ένα πρόβλημα είναι ένα σημαίνον, ένα όνομα, με το οποίο συμβολίζεται μια ανεπιθύμητη κατάσταση ή απειλή. Πρόκειται για μια ρηματική κατασκευή που αρθρώνεται στο λόγο των φορέων εξουσίας έτσι ώστε να μην παίζει τελικά ιδιαίτερο

λόγο αν αναφέρονται σε «υπαρκτές» ή «αντικειμενικές» συνθήκες, όσο το ότι κινητοποιούν το φαντασιακό διαφόρων κοινωνικών ομάδων²⁶. Η ραγδαία και ευρεία χρήση των νέων τεχνολογιών από όλο και περισσότερους ανθρώπους σε παγκόσμια κλίμακα, δημιουργεί ένα νέο περιβάλλον κατηγοριοποίησης συμπεριφορών και κατασκευής υποκειμένων προστασίας. Για την πληρέστερη προσέγγιση ενός ζητήματος που μας απασχολεί είναι αναγκαία η εννοιολογική αποσαφήνιση των όρων και των εννοιών που συνθέτουν το ζήτημα. Ο ορισμός του τι ακριβώς είναι παράνομο και βλαβερό υλικό το οποίο διακινείται μέσω διαδικτύου, είναι ένα ζήτημα που απασχολεί τις νομοθετικές και τις δικαστικές αρχές σε διεθνές επίπεδο. Προσεγγίζοντας την οριοθέτηση της έννοιας του παράνομου υλικού, κρίνουμε σκόπιμο να ερευνήσουμε παράλληλα και την έννοια του βλαβερού υλικού για να γίνει ο διαχωρισμός, διότι σε αρκετές περιπτώσεις οι έννοιες συγχέονται ή ταυτίζονται.

Παράνομο σημαίνει αυτό που είναι έξω από το νόμο ή ενεργεί κατά παράβαση, αντίθετα προς το νόμο. Βλαβερό σημαίνει αυτό που προκαλεί βλάβη, ο επιζήμιος.

Σύμφωνα με Αγγελή (2000), το βλαβερό περιεχόμενο αποτελεί ευρύτερη έννοια απ' αυτή του παράνομου περιεχομένου. Οτιδήποτε είναι επιβλαβές, δεν είναι οπωσδήποτε και παράνομο, ενώ η έννοια του βλαβερού περιεχομένου ενέχει σε

μεγάλο βαθμό το υποκειμενικό στοιχείο και έχει άλλη βαρύτητα όταν πρόκειται για χρήση από ανηλίκους. Παράνομο υλικό θεωρείται η παιδική πορνογραφία, η πορνεία, η διασπορά ρατσιστικού υλικού, η παρακίνηση σε φυλετικές έχθρες, η τρομοκρατία και όλες οι μορφές απάτης. Όμως η κατηγοριοποίηση αυτών των πράξεων ως παράνομων, σε παγκόσμιο επίπεδο, εξαρτάται τόσο από το νομικό καθεστώς κάθε κράτους όσο και από το κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο.

Ορισμένες δραστηριότητες και συμπεριφορές σ' ένα κράτος μπορεί να είναι ποινικώς τιμωρητές, ενώ σ' ένα άλλο όχι, και σύμφωνα με τον Mc Leiland (2000), θέματα λογοκρισίας και ταμπού σε ένα πολιτισμό, μπορεί να αγνοούνται σ' έναν άλλο.

Η πρώτη επίσημη αναφορά σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης στο φαινόμενο του παράνομου και βλαβερού περιεχομένου στα παγκόσμια δίκτυα, έγινε το 1996 στην Πράσινη Βίβλο για την προστασία των ανηλίκων και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας στο πλαίσιο των οπτικοακουστικών υπηρεσιών και των υπηρεσιών πληροφόρησης.

Το κεφάλαιο I της Πράσινης Βίβλου, προσδιορίζει τις πτυχές ανάπτυξης των νέων οπτικοακουστικών υπηρεσιών και των υπηρεσιών πληροφόρησης που ενδείκνυνται για την προστασία των ανηλίκων και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και αναλύει τα είδη υλικού τα

οποία είναι δυνατό να προκαλέσουν πρόβλημα. Αναφέρει ότι πρέπει να αποφευχθεί ο συνδυασμός προβλημάτων διαφορετικής φύσης, όπως η παιδική πορνογραφία η οποία είναι παράνομη και υπόκειται σε ποινικές κυρώσεις και η πρόσβαση των παιδιών σε πορνογραφικό υλικό για ενηλίκους, το οποίο ενώ είναι επιβλαβές για την ανάπτυξή τους, μπορεί να μην είναι παράνομο για τους ενηλίκους.

Σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο το περιεχόμενο το οποίο θεωρείται ότι είναι βλαβερό, εξαρτάται από τις πολιτιστικές διαφορές κάθε χώρας η οποία μπορεί να καθορίζει τα όρια του τι επιτρέπεται και τι όχι. Είναι κατανοητό ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, όπως της ελευθερίας και της έκφρασης είναι απολύτως σεβαστά από όλες τις χώρες. Ο ακριβής ορισμός των παραπτωμάτων διαφέρει από χώρα σε χώρα. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η παιδική πορνογραφία για παράδειγμα, σε κράτη όπου υπάρχει υψηλός βαθμός κοινωνικής συναίνεσης καλύπτεται από ειδική νομοθεσία και σε άλλα από περισσότερο γενικούς νόμους όσον αφορά την αισχύρωση. Π.χ. ενώ η απεικόνιση παιδιών με gay και λεσβίες προσβάλλει την ηθική στις Η.Π.Α. μπορεί να είναι ανεκτή σε άλλους πολιτισμούς, όπως στην Ιαπωνία.

Σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 276/1999/EK απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, που αφορά την υλοποίηση του πολυετούς κοινοτικού προγράμματος δράσης για την προώθηση της ασφαλέστερης χρήσης του Internet μέσω της καταπολέμησης του παράνομου και βλαβερού περιεχομένου στα παγκόσμια δίκτυα, το παράνομο περιεχόμενο σχετίζεται με μια μεγάλη ποικιλία ζητημάτων όπως: εθνική ασφάλεια, προστασία ανηλίκων, προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, οικονομική ασφάλεια, προστασία των πληροφοριών, προστασία της ιδιωτικής ζωής, προστασία της φήμης και της πνευματικής ιδιοκτησίας. Βλαβερό περιεχόμενο σημαίνει τόσο το περιεχόμενο που επιτρέπεται, αλλά του οποίου η διανομή είναι περιορισμένη (για παράδειγμα μόνο για ενηλίκους), όσο και το περιεχόμενο που μπορεί να ενοχλήσει ορισμένους χρήστες, αν και η δημοσίευσή του δεν είναι περιορισμένη, λόγω της αρχής της ελευθερίας της έκφρασης. Σύμφωνα με το σκεπτικό της παραπάνω απόφασης, η διάκριση μεταξύ παράνομου και βλαβερού περιεχομένου είναι σημαντική γιατί οι δύο κατηγορίες αντιμετωπίζονται διαφορετικά σε επίπεδο πρόληψης και προστασίας: Το παράνομο περιεχόμενο πρέπει να αντιμετωπίζεται στην πηγή από τις αστυνομικές και δικαστικές αρχές, οι δραστηριότητες των οποίων καλύπτονται από τους κανόνες της εθνικής νομοθεσίας και τις συμφωνίες δικαστικής συνεργασίας. Επίσης η βιομηχανία μπορεί να προσφέρει σημαντική βοήθεια για τη μείωση της κυκλοφορίας παράνομου περιεχομένου (ιδιαίτερα αυτό που αφορά παιδική πορνογραφία και ρατσισμό) μέσω της θέσπισης

αποτελεσματικών μηχανισμών αυτορρύθμισης, όπως οι κώδικες καλής συμπεριφοράς και η δημιουργία ανοικτών τηλεφωνικών γραμμών, που θα διέπονται και θα υποστηρίζονται από νομικές διατάξεις και θα έχουν την υποστήριξη των καταναλωτών. Για την αντιμετώπιση του βλαβερού περιεχομένου, οι δράσεις προτεραιότητας σύμφωνα με τις αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πρέπει να είναι: η παροχή στους χρήστες της δυνατότητας να αρνούνται το βλαβερό περιεχόμενο με την ανάπτυξη τεχνολογικών λύσεων (συστήματα φιλτραρίσματος και βαθμολόγησης περιεχομένου), η αύξηση της ευαισθητοποίησης των γονέων και η ανάπτυξη της αυτορρύθμισης, η οποία μπορεί να προσφέρει ένα επαρκές πλαίσιο, ιδιαίτερα για την προστασία των ανηλίκων.

Ερευνητές όπως οι Denning (1995), Branscomb (1995) και Grabosky & Smith (1998) έχουν καταθέσει στη διεθνή κοινότητα προτάσεις ορισμού και κατηγοριοποίησης ως προς τα είδη προσβολής, του περιεχομένου που διακινείται στο διαδίκτυο. Σύμφωνα, λοιπόν, με τους ανωτέρω μελετητές:

- Ως προσβλητικό περιεχόμενο στην κατηγορία της ανάρτησης περιεχομένου περιλαμβάνονται: το πορνογραφικό υλικό, οι οδηγίες κατασκευής και χρήσης εκρηκτικών, οι οδηγίες κατασκευής και χρήσης ναρκωτικών ουσιών, οι τεχνικές σαμποτάζ και τρομοκρατίας, η προπαγάνδα μίσους και το υλικό πολιτιστικού ιμπεριαλισμού.

- Ως προσβλητικό περιεχόμενο στην κατηγορία της μετάδοσης περιεχομένου περιλαμβάνονται: ο βομβαρδισμός ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (spam mail), η μετάδοση συκοφαντιών, η μετάδοση διαφημιστικών μηνυμάτων (junk-e-mail) και η αποστολή απειλητικών ή αισχρών μηνυμάτων (flaming).

Η διακίνηση λοιπόν του παράνομου υλικού είναι μια πραγματικότητα και συνθέτει ένα μέρος του εγκληματικού περιβάλλοντος που αναδύεται μέσω διαδικτύου. Μιας εγκληματικότητας που για ορισμένους μελετητές τείνει να λάβει διαστάσεις οργανωμένου εγκλήματος. Από τις αρχές της δεκαετίας του '90 η φυσιογνωμία του οργανωμένου εγκλήματος, λόγω της παγκοσμιοποίησης και των νέων τεχνολογιών, άλλαξε ριζικά. Η παγκοσμιοποίηση των οικονομικών σχέσεων ήρθε γρήγορα αντιμέτωπη με καινούργιες εγγενείς αδυναμίες και συγκεκριμένα με την παγκοσμιοποίηση της εγκληματικότητας, η οποία επωφελήθηκε από τη διεθνή τάξη πραγμάτων και τις ατέλειές της για να εγκαταστήσει τη δική της χαοτική αταξία. Στο πλαίσιο αυτών των εξελίξεων, στις ευρωπαϊκές κοινωνίες συνυπάρχουν δύο είδη εγκληματικότητας: η πολύμορφη εθνική, παραδοσιακή εγκληματικότητα, όπως η παραβατικότητα ανηλίκων, ληστείες, ανθρωποκτονίες, κ.λ.π. και μία πολύπλοκη οργανωμένη

διεθνής εγκληματικότητα, με παραλλάσσουσες μορφές και σε μεγάλο βαθμό ανεξέλεγκτη, όπως η μονιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές πράξεις, σωματεμπορία, διακίνηση ναρκωτικών, τρομοκρατία, κ.λ.π

2. Η παιδική πορνογραφία ως παράνομο υλικό στο διαδίκτυο

Το διαδίκτυο θεωρείται ότι είναι μία από τις κύριες πηγές παραγωγής, διάθεσης και διακίνησης παιδικού πορνογραφικού υλικού και τα τελευταία χρόνια καταγράφεται ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε εθνικό και διεθνές επίπεδο για τη διερεύνηση του ζητήματος στο πλαίσιο του ηλεκτρονικού εγκλήματος. Αναμφίβολα, ρόλο παίζει η αυξημένη ευαισθησία των σύγχρονων κοινωνιών για τα δικαιώματα των ευαίσθητων ομάδων όπως είναι τα παιδιά, καθώς και η τεχνολογική πρόοδος η οποία μετέτρεψε τα ενσώματα αντικείμενα της πορνογραφίας σε ψηφιακά δεδομένα που ταξιδεύουν στις λεωφόρους του διαδικτύου και δημιούργησε μια νέα πραγματικότητα.

Γενικότερα, το ζήτημα της κατοχής, παραγωγής και διακίνησης της παιδικής πορνογραφίας απασχολεί την επιστημονική κοινότητα και τους φορείς επιβολής του νόμου, κυρίως από το 1970 και μετά, όταν στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, χρησιμοποιήθηκαν ως μοντέλα για την παραγωγή πορνογραφικού υλικού περίπου 30.000 ανήλικοι κάτω των 16 ετών. Επίσης και στην Ευρώπη σε περιοδικά πορνογραφικού περιεχομένου, όπως «Lolita», «Boys intensive», κ.λ.π. και σε πορνογραφικές ταινίες, παρουσιάστηκε το φαινόμενο της παιδικής πορνογραφίας.

Όμως την τελευταία δεκαετία, παρατηρείται μεγάλη αύξηση της διακίνησης της παιδικής πορνογραφίας, γεγονός το οποίο κοστολογείται στην εξάπλωση και στη χρήση των νέων τεχνολογιών και κυρίως του διαδικτύου. Ορισμένοι ερευνητές θεωρούν ως την αιτία αυτού του φαινομένου τα χαρακτηριστικά του διαδικτύου τα οποία επιτρέπουν την εύκολη πρόσβαση σε αυτό το υλικό, την ανωνυμία και την μυστικότητα, την άμεση επικοινωνία με άλλους χρήστες ή παραγωγούς καθώς και την ανταλλαγή τέτοιου υλικού και άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι αυτό το φαινόμενο είναι ένα σύμπτωμα της σύγχρονης κοινωνικής ζωής, το οποίο εκφράζεται μέσα από το διαδίκτυο και γίνεται ευρέως γνωστό.

Το πρόβλημα της παιδικής πορνογραφίας στο διαδίκτυο και η σεξουαλική εκμετάλλευση των ανηλίκων είναι ένα ζήτημα πολυδιάστατο, πολύπλοκο και παγκοσμιοποιημένο. Σύμφωνα με τα στοιχεία της INTERPOL (2008) το 50% των εγκλημάτων που διαπράχθηκαν μέσω διαδικτύου αφορά τη διανομή, διάχυση και πώληση παιδικής πορνογραφίας. Ο αριθμός των

δικτυακών τόπων με πορνογραφικό περιεχόμενο έχει πολλαπλασιαστεί κατά το διάστημα των τελευταίων χρόνων.

Υπολογίζεται ότι ποσοστό μεγαλύτερο από το 10% της κίνησης και του 25% της αναζήτησης παγκοσμίως στο διαδίκτυο, αφορά στις ιστοσελίδες με παιδική πορνογραφία. Τα χαρακτηριστικά της τελούμενης πορνογραφίας ανηλίκων σε διαδικτυακό ή εν γένει ψηφιακό περιβάλλον αφορούν τόσο τον δράστη όσο και το διακινούμενο πορνογραφικό υλικό. Η πρόσβαση στην παιδική πορνογραφία στην προ διαδικτύου εποχή επιτυγχανόταν με τη σωματική παρουσία στα σημεία αγοράς και πώλησης του προϊόντος. Στη ψηφιακή εποχή, ο χρήστης δεν απαιτείται να

μετακινηθεί. Μπορεί από οποιοδήποτε μέρος του κόσμου να έχει άμεση πρόσβαση σε ότι υλικό επιθυμεί. Η παιδική πορνογραφία είναι διαθέσιμη με διαφορετικούς τρόπους, όπως με φωτογραφίες, βίντεο, ταινίες, κινούμενα σχέδια και spam-e-mail και περιλαμβάνει παραγωγή, κατοχή, διανομή, μετάδοση, εξαγωγή, εισαγωγή και διαφήμιση. Βέβαια το σεξουαλικό ενδιαφέρον για τα παιδιά προηγείται του διαδικτύου και στο παρελθόν η παραγωγή της παιδικής πορνογραφίας είχε εμπορική αλλά και ιδιωτική βάση.

3. Η παρενόχληση στο διαδίκτυο

Όταν οι ανήλικοι χρήστες του διαδικτύου έρχονται σε επαφή μέσω chat room, e-mail, facebook, κ.λ.π. με άλλους χρήστες ενέχει ο κίνδυνος της παρενόχλησης.

Εκτός διαδικτύου ο μεγαλύτερος κίνδυνος της παρενόχλησης των παιδιών προέρχεται κυρίως από το στενό οικογενειακό, συγγενικό ή φιλικό περιβάλλον, ενώ στο διαδίκτυο ο κίνδυνος προέρχεται από κάποιον που δεν έχει ξανασυναντήσει το παιδί στο φυσικό περιβάλλον. Στην παρούσα ενότητα θα προσεγγίσουμε την παρενόχληση από τη σκοπιά της σεξουαλικής παρενόχλησης και του ηλεκτρονικού εκφοβισμού.

4. Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός (Cyber bullying)

Με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους οι ανήλικοι σήμερα εκτίθενται στις διάφορες μορφές βίας. Η βία στα σχολεία (bullying) είναι ένα κοινωνικό πρόβλημα το οποίο έχει απασχολήσει την εκπαιδευτική και επιστημονική κοινότητα. Ως «bullying» ορίζεται η επιθετική συμπεριφορά από ένα άτομο ή μια ομάδα προς ένα άτομο το οποίο δεν μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του και βασίζεται στη διαφορά δύναμης μεταξύ θύτη και θύματος. Οι έρευνες για το bullying και τη βία έχουν παράδοση 30 χρόνων. Από τότε που ο Olweus (1993) στη δεκαετία του '80 παρουσίασε την εργασία του γι' αυτό το θέμα, πολλές γνώσεις έχουν

αποκτηθεί για την εμφάνιση, τις μορφές, τις διαφορές φύλου και ηλικίας και άλλα χαρακτηριστικά αυτού του φαινομένου. Όμως με την εξέλιξη της τεχνολογίας η σωματική, η λεκτική και η ψυχολογική βία μεταξύ των παιδιών κυρίως στο χώρο του σχολείου, μεταλλάσσεται σε μια νέα μορφή εκφοβισμού ή απειλής, το επονομαζόμενο cyber bullying. Οι ηλεκτρονικές συσκευές και κυρίως ο υπολογιστής και το κινητό τηλέφωνο, είναι βοηθητικά μέσα στην επικοινωνία, στην εκπαίδευση, στη μόρφωση, στην ενημέρωση και στη ψυχαγωγία των ανηλίκων, αλλά πολλές φορές μπορεί να γίνουν εργαλεία θυματοποίησης. Σύμφωνα με έρευνα των Slater et al. (2003) η βία που απεικονίζεται στα μέσα επηρεάζει την επιθετικότητα των εφήβων. Το cyber bullying ή e-bullying, συμβαίνει όταν ένα παιδί ή ένας έφηβος απειλείται, βασανίζεται, παρενοχλείται, εξευτελίζεται, βρίσκεται σε αμηχανία ή γίνεται στόχος από άλλο παιδί ή έφηβο μέσω διαδικτύου, e-mails, instant messaging, text messages, chat rooms, ή μέσω κινητού τηλεφώνου. Το φαινόμενο απασχολεί τα τελευταία χρόνια τη διεθνή επιστημονική κοινότητα λόγω της συνεχούς αύξησης του αριθμού των ανηλίκων ως χρηστών των νέων τεχνολογιών, καθώς και της έκθεσής τους σε διάφορες μορφές βίας του

κυβερνοχώρου. Η ακρότητα ορισμένων περιπτώσεων cyber bullying που απασχόλησαν τη διεθνή κοινή γνώμη, σε συνδυασμό με την αύξηση της χρήσης από τους ανηλίκους των νέων τεχνολογιών, συνέβαλαν στην κοινωνική αναγνώριση αυτής της μορφής εκφοβισμού. Πρόκειται βέβαια, για σποραδικές και μεμονωμένες περιπτώσεις που αποτέλεσαν την αφορμή για την έναρξη της συζήτησης γύρω από το cyber bullying. Αναφέρουμε ορισμένες από αυτές:

Το 2003, στο Ηνωμένο Βασίλειο, ο 13χρονος Ryan Halligan αυτοκτόνησε όταν συμμαθητές του διακίνησαν μέσω instant messaging κοροϊδευτικά σχόλια ότι είναι ομοφυλόφιλος. Στην Αυστραλία μια εννιάχρονη λάμβανε πολλά πορνογραφικά e-mails. Οι γονείς συμπεράναν ότι αποστολέας θα ήταν κάποιος ενήλικος. Όταν η τοπική αστυνομία έφθασε στα ίχνη του, διαπίστωσε ότι ο αποστολέας ήταν ένας συμμαθητής της (Trop, 2004). Στο Calabasas High School στην Καλιφόρνια, μέσω του website: www.schoolscandals.com διακινούνταν αισχρά κουτσομπολιά και ρατσιστικά θέματα και οι απειλές κατά των μαθητών ήταν τόσες πολλές που επηρεάστηκε όλο το σχολείο (Paulson, 2003). Ο 15χρονος Ghyslain Raza από το Quebec, ίσως είναι το πιο διάσημο θύμα του cyber bullying. Δημιούργησε ένα δίλεπτο φιλμ μιμούμενος μία σκηνή της ταινίας «Ο πόλεμος των άστρων» χειριζόμενος μια μπάλα του γκολφ. Κάποιοι συμμαθητές του το «ανέβασαν» στο διαδίκτυο, όπου το είδαν εκατομμύρια

χρήστες, ενώ τα μέσα τον αποκάλεσαν «Star wars kid». Η ανεπιθύμητη διασημότητα που βίωσε, τον οδήγησε να νοσηλευτεί σε ψυχιατρική κλινική, στην οποία και πέθανε (Snider & Borei, 2004).

Κεφάλαιο 2°

Ο ΑΝΗΛΙΚΟΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΥ ΡΙΣΚΟΥ

Εισαγωγή

Οι ανήλικοι στο διαδίκτυο αναζητούν πληροφορίες και ενημέρωση, διασκεδάζουν με διαδραστικά παιχνίδια, επικοινωνούν με άλλους χρήστες και ανταλλάσσουν απόψεις.

Δηλαδή αποκτούν εμπειρίες και αναπαραστάσεις που τους βοηθούν στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους. Οι έρευνες για το προφίλ του έφηβου χρήστη σε ελληνικό και διεθνές επίπεδο, συγκλίνουν όσον αφορά τον τρόπο χρήσης το οποίο αφορά την επικοινωνία μέσω chat-room, e-mail και blogs, τη διασκέδαση με ηλεκτρονικά παιχνίδια, το κατέβασμα μουσικής, ταινιών, κ.λ.π., την αναζήτηση πληροφοριών και την πρόσβαση σε πορνογραφικό περιεχόμενο. Παρατηρούμε ένα παγκοσμιοποιημένο προφίλ του έφηβου-χρήστη, το οποίο μπορούμε να το ερμηνεύσουμε ως απόρροια της ταχύτατης διείσδυσης του διαδικτύου στην καθημερινότητα των ανηλίκων, αλλά και της κατάργησης των ορίων του χρόνου και του τόπου, σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι διαφορές που εντοπίζονται στα αποτελέσματα των ερευνών, οφείλονται στο διαφορετικό σχεδιάσμα τέτοιων ερευνών (χρόνος διεξαγωγής της έρευνας, ερευνητικά εργαλεία, μέγεθος και αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος, πολιτιστικό επίπεδο της χώρας στην οποία διεξάγεται η έρευνα, βαθμός διείσδυσης του διαδικτύου). Οι διαφορές φύλου των χρηστών, με υπεροχή των αγοριών, προκύπτουν σε όλες σχεδόν τις έρευνες.

Οι κίνδυνοι που ενδέχεται ν' αντιμετωπίσει ο ανήλικος κατά την ενασχόλησή του με το διαδίκτυο, είναι η πρόσβαση σε βίαιο υλικό, η ηλεκτρονική παρενόχληση και εκφοβισμός, η πρόσβαση σε πορνογραφικό υλικό, η λήψη ανεπιθύμητων σεξουαλικών σχολίων, η εκτός διαδικτύου συνάντηση με αγνώστους που γνώρισαν στο διαδίκτυο και η παροχή προσωπικών πληροφοριών. Σε επίπεδο ευρωπαϊκών ερευνών, η δημοσιοποίηση των προσωπικών πληροφοριών είναι η πιο ριψοκίνδυνη συμπεριφορά ακολουθούμενη από την παρακολούθηση πορνογραφικού υλικού και έπεται η πρόσβαση σε βίαιο ή ακατάλληλο υλικό. Το να πέσουν θύματα παρενόχλησης ή εκφοβισμού (cyberbullying) είναι ο τέταρτος πιο διαδεδομένος κίνδυνος. Ακολουθεί η πρόσληψη ανεπιθύμητων σεξουαλικών σχολίων, ενώ οι δια ζώσης συναντήσεις με διαδικτυακούς φίλους είναι ο λιγότερο διαδεδομένος. Η

έκθεση στους κινδύνους, δεν οφείλεται στη φύση του τεχνολογικού μέσου, αλλά είναι πολυπαραγοντικό ζήτημα που αφορά την ψυχοκοινωνική σύνθεση και την οικογενειακή δυναμική του ανηλίκου. Επίσης κάθε φορά που εμφανίζεται κάτι καινοτόμο με το οποίο σχετίζονται οι νεολαίοι, είναι συνήθως αυτό που δημιουργεί χάσμα μεταξύ αυτών και της προηγούμενης γενιάς, κατάσταση που οδηγεί τους ενηλίκους να αισθάνονται ανησυχία, προβληματισμό και φόβο. Η μεγέθυνση των κινδύνων που αφορούν το διαδίκτυο, καλλιεργείται από το αίσθημα ανασφάλειας και διακινδύνευσης το οποίο είναι διάχυτο στη σύγχρονη κοινωνία. Το ενδιαφέρον για τους κινδύνους είναι μεγάλο και ενισχύεται από τα άρθρα των έντυπων και ηλεκτρονικών μέσων που οπτικοποιούν τις παρενέργειες των νέων τεχνολογιών, κατασκευάζουν συστήματα αναπαραστάσεων, τα διαχέουν στην κοινωνία, και διαμορφώνουν κλίμα φόβου και ανασφάλειας. Μέσα από την επιλεκτική προβολή των κινδύνων, δημιουργείται μια απειλούμενη ομάδα ανθρώπων, όπως είναι οι ανήλικοι. Το γεγονός αυτό δημιουργεί πίεση και οδηγεί την κοινωνία να υποστηρίζει και να αποδέχεται πολιτικές προστασίας για ενδεχόμενη χειραγώγηση του διαδικτύου και της ελευθερίας της έκφρασης. Οι σύγχρονες τάσεις για την προστασία του ανηλίκου έχει ως κύριους άξονες, την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού, την πρωτοβουλία του Νέου Δικαίου, τον κρατικό πατερναλισμό και τα δικαιώματα των γονέων.

1. Ο ανήλικος στην κοινωνία του ρίσκου

Στο θεωρητικό πλαίσιο της κοινωνίας της διακινδύνευσης εντάσσουμε τον προβληματισμό μας για τα ζητήματα που αφορούν την προστασία των ανηλίκων στο περιβάλλον των νέων τεχνολογιών καθώς και τα όρια της ασφάλειας και της ελευθερίας κατά την χρήση των. Στη σύγχρονη εποχή σύμφωνα με τον Bauman (2007), υπάρχει το εξής παράδοξο: Η καλύτερα εξοπλισμένη από τεχνολογικής άποψης γενιά στην ανθρώπινη ιστορία είναι η γενιά που στοιχειώνεται περισσότερο από αισθήματα ανασφάλειας και απελπισίας. Ή όπως το θέτει ο Robert Castel, στην ανάλυσή του για τα σύγχρονα άγχη που τρέφονται από την ανασφάλεια, «ζούμε (στις αναπτυγμένες τουλάχιστον χώρες) αναμφίβολα σε ορισμένες από τις πιο ασφαλείς κοινωνίες που υπήρξαν ποτέ» κι όμως παρά τα «αντικειμενικά δεδομένα», νιώθουμε - εμείς, τα πιο παραχαϊδεμένα και κακομαθημένα ανθρώπινα όντα που έζησαν ποτέ - πιο απειλούμενοι, ανασφαλείς και φοβισμένοι, πιο επιρρεπείς στον πανικό και πιο

παράφοροι για κάθε τι που σχετίζεται με την ασφάλεια και την προστασία, από ότι οι άνθρωποι των περισσότερων άλλων ιστορικών κοινωνιών.

Παρά τις αντικειμενικές ενδείξεις, οι άνθρωποι που ζουν στη μεγαλύτερη καταγεγραμμένη άνεση, από όλους τους ανθρώπους στην ιστορία, είναι εκείνοι που νιώθουν περισσότερο απειλημένοι, ανασφαλείς και τρομαγμένοι, πιο επιρρεπείς στον πανικό και πιο φανατικοί με το καθετί που σχετίζεται με την ανασφάλεια και την προστασία σε σχέση με τους ανθρώπους στις περισσότερες άλλες κοινωνίες του παρελθόντος και του παρόντος.

Τα ερευνητικά πορίσματα αναδεικνύουν το ρόλο των κοινωνικών προβλημάτων στη δημιουργία του αισθήματος ανασφάλειας των πολιτών καθώς και του ρόλου των μέσων μαζικής ενημέρωσης τα οποία ως κυρίαρχος φορέας πληροφόρησης συμβάλλουν καθοριστικά στη διαμόρφωση των κοινωνικών αναπαραστάσεων σχετικά με τη μορφή και τις διαστάσεις του φαινομένου. Σε αυτή λοιπόν την «κοινωνία της διακινδύνευσης» μεγαλώνουν τα σημερινά παιδιά και το ερώτημα που τίθεται είναι αν αυτοί οι κίνδυνοι που διατρέχουν κατά την πλοήγησή τους στο διαδίκτυο είναι υπαρκτοί ή είναι μια κατασκευή; Είναι τα παιδιά «πραγματικά» θύματα ή η θυματοποίηση είναι μια κοινωνική κατασκευή η οποία έχει σκοπό τη δημιουργία θυμάτων με στόχο την άσκηση εξουσίας, τον έλεγχο του διαδικτύου και τα οικονομικά οφέλη των βιομηχανιών που σχετίζονται με τις νέες τεχνολογίες;

2. Ανήλικος και διαδίκτυο: επισκόπηση ερευνών ως προς τη χρήση

Ο έφηβος μεγαλώνει σ' ένα οπτικοακουστικό περιβάλλον, όπου τόσο ο ελεύθερος χρόνος του όσο και μια μεγάλη γκάμα των δραστηριοτήτων του εμπλέκονται με την τεχνολογία. Αναζητά πληροφορίες, παίζει διαδραστικά παιχνίδια, διασκεδάζει, συμμετέχει σε chat rooms και σε άλλες μορφές διαδικτυακής συλλογικότητας, δημιουργεί το προφίλ τους σε φόρμες κοινωνικής δικτύωσης και μοιράζεται τις εμπειρίες του και τις απόψεις του με άλλους χρήστες μέσω blogs, forums και msn.

Όπως επισημαίνει ο Χρηστάκης (2007), η σχέση των παιδιών με τα μέσα επικοινωνίας διαφέρει σημαντικά από την αντίστοιχη σχέση των ενηλίκων και υπάρχουν δύο τρόποι κατανόησης της πραγματικότητας, η επιστημονική γνώση και η «φυσική σκέψη» (η κοινωνική γνώση, ο «κοινός νους»). Ως προς τη χρήση των μέσων επισημαίνει ότι η πληροφόρηση και η ψυχαγωγία δεν έχουν μόνο «απόλυτη τιμή», συνεπώς δεν μπορούν να αποτιμηθούν αντικειμενικά, αλλά εγγράφονται στο νου και τον ψυχισμό του

κάθε παιδιού ξεχωριστά, ως εκ τούτου απαιτείται μια κριτική στάση ως προς το περιεχόμενο των μέσων.

Ο κυβερνοχώρος είναι λοιπόν για τον έφηβο, ένας τόπος επικοινωνίας, συνάντησης, ένα πεδίο κοινωνικής εμπειρίας (Stone, 1995). Σύμφωνα με την Wallace (2001), οι περισσότεροι άνθρωποι που μπαίνουν στο διαδίκτυο αναζητούν κοινωνική αλληλεπίδραση, παρά πληροφορίες. Η πρόσβαση με στόχο την κοινωνική αλληλεπίδραση βρίσκεται στην πρώτη θέση των δραστηριοτήτων στο διαδίκτυο. Η επικοινωνία μέσω διαδικτύου δημιουργεί κοινότητες ανθρώπων με κοινά ενδιαφέροντα, ανεξάρτητα από τη γεωγραφική απόσταση που τους χωρίζει (Gauntlett, 2000).

Η εφηβεία σύμφωνα με την εξελικτική ψυχολογία, είναι η περίοδος κατά την οποία ο έφηβος αναζητά τόσο την ταυτότητά του όσο και τη σεξουαλικότητά του. Το διαδίκτυο εξελίσσεται σε ένα μέσο όπου ο έφηβος θα αλληλεπιδράσει με άλλα άτομα, θα αποκτήσει εμπειρίες και αναπαραστάσεις που θα τον βοηθήσουν να διαμορφώσει την ταυτότητά του. Στη σύγχρονη εποχή, σύμφωνα με Κορωναίου (1992), τα προβλήματα που θέτει η αναζήτηση της ταυτότητας εμφανίζονται μέσα σε μια βαθιά οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική κρίση. Η έννοια της κρίσης στενά συνδεδεμένη με την αναζήτηση της ταυτότητας στη διάρκεια της εφηβείας, υπερβαίνει αυτή την περίοδο της ζωής και επεκτείνεται και σε άλλες ηλικίες, καθώς και σε ολόκληρη την κοινωνία. Ωστόσο η νεότητα και ιδιαίτερα η εφηβεία, εκδηλώνουν με τον πιο έκδηλο τρόπο την πολύπλευρη διάσταση αυτής της διαδικασίας. Η εφηβεία εξαιτίας των συνθηκών που τη χαρακτηρίζουν, βρίσκεται στο επίκεντρο των ατομικών και κοινωνικών αλλαγών, αποδεικνύοντας ότι η αναζήτηση της ταυτότητας είναι «μία διαδικασία που αφορά το άτομο, αλλά και την κουλτούρα της κοινότητας στην οποία ανήκει το άτομο». Σύμφωνα με τον Erikson η διαμόρφωση της ταυτότητας αφορά στην πραγματικότητα δύο ταυτότητες: την προσωπική και την πολιτιστική-εθνική ταυτότητα οι οποίες είναι στενά συνδεδεμένες.

Σύμφωνα με την Turkle (19 84)378, η οποία ασχολήθηκε με τη μελέτη της κοινωνικής ταυτότητας στο διαδίκτυο, οι υπολογιστές επηρεάζουν τα παιδιά με διαφορετικό τρόπο σε διαφορετικές ηλικίες. Τρία είναι τα στάδια: α) το μεταφυσικό, β) της υπεροχής και γ) της ταυτότητας. Στο μεταφυσικό στάδιο (metaphysical), τα μικρά παιδιά όταν ασχολούνται με τους υπολογιστές ενδιαφέρονται για το αν τα μηχανήματα σκέφτονται, αισθάνονται, έχουν ζωή. Τα μεγαλύτερα παιδιά από 8 ετών και άνω, ενδιαφέρονται να έχουν την κυριότητα του υπολογιστή (is one of mastery) παίζοντας παιχνίδια. Όταν ασχολούνται με τους υπολογιστές

δεν τους αρέσει να φιλοσοφούν, αλλά θέλουν να κερδίζουν. Επίσης ενδιαφέρονται για την αναζήτηση της ταυτότητάς τους και θεωρούν την ενασχόλησή τους με τον υπολογιστή ως την πιο σημαντική τους δραστηριότητα. Σύμφωνα με Suler (1998), οι ανήλικοι αρέσκονται να «ταξιδεύουν» στον κυβερνοχώρο για τους κάτωθι λόγους: α) για εξερεύνηση ταυτότητας και πειραματισμό, β) για να αισθάνονται ότι ανήκουν κάπου, γ) για να αισθάνονται αποστασιοποιημένοι από τους γονείς και την οικογένεια και δ) λόγω των ματαιώσεων που έχουν βιώσει. Το να υποδύονται οι ανήλικοι ρόλους και να οικοδομούν ταυτότητες στην on-line αλληλεπίδρασή τους με άλλους είναι ένα χαρακτηριστικό της ηλικίας τους. Οι έφηβοι είναι στην ηλικία που ανακαλύπτουν την ταυτότητά τους, πειραματίζονται με αυτή, και προσπαθούν να βρουν ποιοι είναι και τι πραγματικά θέλουν.

Η online δημιουργία σχέσεων μέσω των chat rooms, έχει γίνει μέρος της κουλτούρας των νέων και προκύπτει και από τα ερευνητικά δεδομένα. Έρευνες (Roberts et al., 1999; Rosenbaum et al., 2000)380, δείχνουν ότι ένας μεγάλος αριθμός νέων χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για επικοινωνία με άλλους ανθρώπους και πολλοί νέοι βλέπουν το διαδίκτυο ως ένα δυναμικό εργαλείο που αυξάνει την σύνδεση και την επικοινωνία με άλλους ανθρώπους (Kaiser Family Foundation, 2001). Σύμφωνα με Wellman et al. (1996) οι υπολογιστές μπορούν να προσφέρουν ένα είδος κοινωνικότητας. Με την έρευνά τους έδειξαν ότι υπάρχει θετικό, συσσωρευτικό αποτέλεσμα ανάμεσα στην ένταση της χρήσης του διαδικτύου και στην πυκνότητα των κοινωνικών σχέσεων. Ωστόσο υπάρχουν αντικρουόμενες απόψεις για τις επιπτώσεις της χρήσης του διαδικτύου στην κοινωνικότητα. Στις Η.Π.Α. παρατίθενται δύο ομαδικές μελέτες ως επιχείρημα για τα αποτελέσματα της απομόνωσης που επιφέρει το διαδίκτυο. Η on line έρευνα 4.000 χρηστών, την οποία διεξήγαγαν οι Nie & Erding (2000) και η μελέτη των Kraut et al. (1998) σε 169 οικογένειες κατά τα πρώτα χρόνια χρήσης του διαδικτύου. Οι Nie & Erding παρατήρησαν ότι όσοι έκαναν μεγάλη χρήση του διαδικτύου είχαν μειωμένη κοινωνική επαφή, ενώ για την πλειοψηφία των χρηστών δεν υπήρξε σημαντική αλλαγή. Οι Kraut et al. (2008) διαπίστωσαν ότι η μεγαλύτερη χρήση του διαδικτύου συνοδεύονταν με μείωση επικοινωνίας, με αύξηση κατάθλιψης και μοναξιάς. Οι DiMaggio et al. (2001), άσκησαν κριτική στις παραπάνω έρευνες επισημαίνοντας ότι τα αποτελέσματα συνδέονται μάλλον με την απειρία των χρηστών, παρά με το ίδιο το διαδίκτυο. Έχει παρατηρηθεί, ότι οι νέοι χρήστες ενός νέου μέσου βιώνουν υψηλά επίπεδα απογοήτευσης, διότι δεν το ελέγχουν πραγματικά και έρχονται σε ρήξη με τις συνήθειές τους. Επίσης παρόμοια ευρήματα επιβεβαιώνονται και σε έρευνα των Katz, Rice, Ronald &

Aspden (2001) όπου οι χρήστες ανέφεραν αίσθημα άγχους, υπερφόρτωσης και δυσαρέσκειας. Αν και οι περισσότερες μελέτες δεν στηρίζουν την άποψη ότι η χρήση του διαδικτύου οδηγεί σε μειωμένη κοινωνική αλληλεπίδραση και σε μεγαλύτερη κοινωνική απομόνωση, εντούτοις υπάρχουν ενδείξεις ότι υπό ορισμένες συνθήκες η χρήση του διαδικτύου μπορεί να λειτουργεί ως υποκατάστατο άλλων κοινωνικών δραστηριοτήτων. Ερευνητές όπως Wellman και Putnam, θεωρούν ότι η μελέτη της κοινωνικότητας μέσω διαδικτύου και εκτός διαδικτύου, πρέπει να ενταχθεί εντός του πλαισίου του μετασηματισμού των προτύπων της κοινωνικής αλληλεπίδρασης στην κοινωνία και όχι ανεξάρτητα από αυτό. Οι Lenhart, Raine, & Lewis (2001) αναφέρουν ότι υπάρχουν έρευνες για τις online σχέσεις, οι οποίες εστιάζονται κυρίως για το πώς η ανωνυμία του διαδικτύου επηρεάζει την ποιότητα της κοινωνικότητας που αναπτύσσεται online (Lea & Spears, 1995; Turkle, 1995) και πώς επηρεάζει τους offline κοινωνικούς δεσμούς (Kraut et al., 2008). Η Kalish (1997) υποστηρίζει ότι δεν ψάχνουν για συντρόφους στο διαδίκτυο μόνο ενήλικες που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην προσωπική τους ζωή, αλλά και έφηβοι οι οποίοι βρίσκουν σε αυτό έναν ιδανικό τρόπο για να ξεκινήσουν μία σχέση χωρίς να φοβούνται την απόρριψη, αλλά και για να βρουν το θάρρος να ζητήσουν τη συνάντηση. Η εθνική έρευνα των Wolak, Mitchell, & Finkelhor (2002) επιβεβαίωσε τη συχνότητα των σχέσεων, βρίσκοντας ότι το 25% των χρηστών ηλικίας 10-17 έκαναν ευκαιριακές online σχέσεις 1 χρόνο πριν την συνέντευξη και το 14% είχε στενές σχέσεις ή φλερτ. Επίσης έχουν γίνει ποιοτικές έρευνες σε focus groups για τη συγκριτική μελέτη των χαρακτηριστικών της συζήτησης των ομάδων σε online επικοινωνία και σε ομάδες εκτός διαδικτύου. Η Utz (2000) μελέτησε την ανάπτυξη φιλίας σε περιβάλλον MUDs, ένα περιβάλλον σύγχρονης επικοινωνίας, με στόχο να μελετήσει κατά πόσο παίζουν πιο σημαντικό ρόλο η εξοικείωση με το μέσο και ο χρόνος, σύμφωνα με τη θεωρία του Walther (1992), ή κάποιοι άλλοι παράγοντες. Τα αποτελέσματά της επιβεβαιώνουν την άποψη του Walther καθώς φαίνεται ότι όσο περισσότερο τα άτομα μαθαίνουν το μέσο και ξεπερνούν την έλλειψη μη λεκτικών μηνυμάτων με την υιοθέτηση «γραφικών αναπαραστάσεων» για να εκφράσουν τα συναισθήματά τους, τόσο περισσότερες φιλίες αναπτύσσονται. Στη συγκεκριμένη έρευνα, δεν παρατηρήθηκε στο πέρασμα του χρόνου αξιόλογη ανάπτυξη οικειότητας σε αυτές τις σχέσεις. Τα αποτελέσματα της έρευνας έρχονται σε αντίθεση με αυτά της έρευνας των Parks και Floyd (1996), οι οποίοι ήταν από τους πρώτους που μελέτησαν τη δημιουργία φιλικών σχέσεων μέσω διαδικτύου. Η έρευνά τους έγινε με ερωτηματολόγια τα οποία έστειλαν μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου σε χρήστες (176

άτομα, ηλικίας 15-57 ετών, οι περισσότεροι άνδρες ανύπαντροι) περιβάλλοντος newsgroup και οι συγγραφείς συμπεραίνουν ότι η εμπειρία των ατόμων στις συγκεκριμένες ομάδες και η συνεχής επαφή με τα μέλη τους, ανεξάρτητα από τα δημογραφικά ή τα προσωπικά τους χαρακτηριστικά ευνοούν την ανάπτυξη των προσωπικών τους σχέσεων.

Ερευνητές υποστηρίζουν ότι η online επαφή των ανθρώπων σε κοινότητες όπως τα MUDs και chats rooms, μπορεί να έχει θεραπευτικές συνέπειες. Επίσης η Turkle (1995) στην εργασία της για τους χρήστες των MUDs, οι οποίοι ξοδεύουν πάνω από 100 ώρες την εβδομάδα, υποστηρίζει ότι η χρήση του διαδικτύου μπορεί να είναι ωφέλιμη και παρόμοια με ψυχοθεραπεία. Τα MUDs, και άλλες με απευθείας συνδέσεις δραστηριότητες, μπορούν να προσφέρουν ένα μοναδικό τρόπο για εξέλιξη θεμάτων που έχουν σχέση με τη σεξουαλικότητα, την ταυτότητα, την αυτονομία, και την οικειότητα. Αυτό μπορεί να εξηγήσει το γιατί το διαδίκτυο είναι δελεαστικό για τα παιδιά και τους νέους οι οποίοι βρίσκονται στο κέντρο της αναζήτησης της ταυτότητας και της σεξουαλικότητάς τους (Tapscot, 1998).

Το θέμα της κοινωνικότητας των εφήβων και της απομόνωσής τους από το κοινωνικό περιβάλλον λόγω του διαδικτύου, απασχόλησε την επιστημονική κοινότητα με αντικρουόμενες απόψεις. Υπάρχουν συγγραφείς (Morahan-Martin & Schumacher, 2000), που χρησιμοποιούν τον όρο παθολογική χρήση του διαδικτύου και άλλοι (Caplan, 2002; Shapira et al., 2000, 2003) προβληματική χρήση του διαδικτύου. Αυτή η διαφορά είναι κάτι περισσότερο από σημασιολογική. Απεικονίζει τον προβληματισμό δεδομένης της κατάστασης της τρέχουσας έρευνας. Εκτός από το θέμα της κοινωνικότητας και της κοινωνικής απομόνωσης, το θέμα που ενδιαφέρει τους μελετητές είναι οι επιπτώσεις της προβληματικής ή παθολογικής χρήσης του διαδικτύου για τους ανήλικους. Στο πλαίσιο της διακίνησης της παιδικής πορνογραφίας μέσω διαδικτύου και της έκφρασης σεξουαλικότητας στα chats rooms οι Stein et al. (2001) συνηγορούν στη χρήση του όρου υπερβολική σεξουαλική διαταραχή «Hypersexual disorder» με την έννοια όχι της ικανοποίησης αλλά της προβληματικής χρήσης. Έρευνα του Davis (2001) παρουσίασε ένα συγκεκριμένο συμπεριφοριστικό πρότυπο Pathological Internet Use (παθολογική χρήση του διαδικτύου) το οποίο εστιάζεται σε σχετικές δυσκολοπροσάρμοστες καταστάσεις. Το πρότυπο που παρουσιάζει το χωρίζει σε: ειδική παθολογική χρήση του διαδικτύου και σε γενική παθολογική χρήση του διαδικτύου. Η ειδική παθολογική χρήση εστιάζεται σε χρήση με συγκεκριμένο σκοπό, όπως το διαδικτυακό sex ή το παιχνίδι, ενώ η γενική παθολογική χρήση

αναφέρεται με ευρεία έννοια στη «σπατάλη χρόνου» σε δραστηριότητες στο διαδίκτυο, όπως επανειλημμένος έλεγχος των e-mails και το σερφάρισμα σε διάφορες ιστοσελίδες.

Πολλοί ερευνητές μελέτησαν τα πιθανά συμπτώματα της χρήσης του διαδικτύου από τους ανηλίκους. Διάφορες μελέτες (Sanders et al., 2000; Gross et al., 2002; Kraut et al., 2002) έχουν εξετάσει εάν η νεολαία με καταθλιπτική συμπτωματολογία χρησιμοποιεί το διαδίκτυο περισσότερο συχνά σε σχέση με νέους χωρίς αυτά τα συμπτώματα. Πολλές μελέτες έχουν αναφέρει ότι ο μέσος αριθμός των ημερών την εβδομάδα που ένας νέος είναι online δεν διαφέρει σημαντικά από αυτούς με την καταθλιπτική συμπτωματολογία. Οι νέοι με συμπτώματα κατάθλιψης είναι πιο επιρρεπείς στην online επικοινωνία με αγνώστους και στην αποκάλυψη των προσωπικών πληροφοριών (Ybarra, Alexander, Mithell, (2005).

Τα τελευταία χρόνια μια όψη της παθολογικής χρήσης του διαδικτύου η οποία παρουσιάζει ερευνητικό ενδιαφέρον είναι ο «εθισμός» (Internet addiction). Είναι ένα είδος τεχνολογικού εθισμού ως υποσύνολο του συμπεριφοριστικού εθισμού και περιλαμβάνει υπερβολική ανθρώπινη αλληλεπίδραση με το μέσο, η οποία μπορεί να είναι παθητική όπως στην περίπτωση της τηλεόρασης ή ενεργητική όπως στην περίπτωση των computers games. Αυτή η αλληλεπίδραση θεωρείται ότι «συνήθως περιλαμβάνει χαρακτηριστικά πρόκλησης και ενίσχυσης, τα οποία μπορεί να συμβάλλουν στην προώθηση εθιστικών τάσεων» (Griffiths, 2000). Το ερώτημα που τίθεται από ερευνητές, είναι αν ο εθισμός στο διαδίκτυο είναι μια δυσλειτουργία ή είναι αποτέλεσμα άλλων προβλημάτων, όπως κατάθλιψη, σεξουαλική δυσλειτουργία ή μοναξιά. Η μελέτη των Pratarelli & Browne (2002) συμπεραίνει ότι ο εθισμός στο διαδίκτυο μπορεί να οδηγήσει σε υπερβολικές συμπεριφορές οι οποίες περιλαμβάνουν τη χρήση του διαδικτύου για σεξουαλικούς λόγους αλλά και για προσωπικούς ή επαγγελματικούς σκοπούς. Η αμερικανίδα ψυχολόγος Kimberly Young (1996), είναι η πρώτη που ανέφερε ότι η χρήση του διαδικτύου υπό ορισμένες προϋποθέσεις μπορεί να είναι εθιστική και πρότεινε ένα ερωτηματολόγιο με οκτώ κριτήρια (Young's Internet Addiction Scale), το οποίο χρησιμοποιείται ως εργαλείο στις έρευνες για τον εθισμό. Η έρευνα που πραγματοποίησε η M.E.Y του Πανεπιστημίου Αθηνών (2008) έδωσε σημαντικά στοιχεία όσον αφορά τον χρόνο που καταναλώνουν οι έφηβοι στο διαδίκτυο και έδειξε ότι το 1% των παιδιών εμφανίζουν συμπτώματα εξάρτησης. Τα αποτελέσματα διαφωνούν με ευρήματα της έρευνας των Siomos et al. (2008) σε 85 σχολεία της Θεσσαλίας, σύμφωνα με τα οποία το 8,2% των μαθητών είναι εθισμένα. Βέβαια για να κριθεί ένα άτομο εθισμένο στο διαδίκτυο, πάσχον δηλαδή από μια ψυχική διαταραχή, πρέπει να πληροί ορισμένα συγκεκριμένα

επιστημονικά κριτήρια τα οποία εκτός από την πολύωρη ημερήσια ενασχόληση με το διαδίκτυο σύμφωνα με τα στοιχεία ερευνών είναι τα ακόλουθα;

Εξιδανίκευση του μέσου. Ο χρήστης θεωρεί τον ηλεκτρονικό υπολογιστή ή το διαδίκτυο το σημαντικότερο «κεφάλαιο» της καθημερινότητάς του.

Τροποποίηση της διάθεσης. Σε όσους εθίζονται στα ηλεκτρονικά παιχνίδια παρουσιάζεται αύξηση της παραγωγής του νευροδιαβιβαστή του εγκεφάλου ντοπαμίνη, η οποία συνδέεται με την ευχαρίστηση.

Ανοχή. Το άτομο χρειάζεται σταδιακά όλο και περισσότερες ώρες χρήσης του υπολογιστή ώστε να νιώθει ευχαρίστηση.

Σύγκρουση. Ενώ το παιδί αισθάνεται ότι έχει πρόβλημα, δεν μπορεί να κάνει κάτι για να περιορίσει τη χρήση του υπολογιστή.

Ενασχόληση αρχικώς με ηπιότερες και όχι τόσο εθιστικές λειτουργίες του διαδικτύου, όπως είναι η αποστολή ηλεκτρονικών μηνυμάτων, και σταδιακή μετάβαση σε πιο διαδραστικές διαδικτυακές λειτουργίες όπως τα δωμάτια συνομιλιών (chat room), οι ομάδες ειδήσεων ή ακόμη και τα αποκαλούμενα κοινωνικά παιχνίδια.

Όλα αυτά έχουν, όπως είναι επόμενο, σοβαρές επιπτώσεις σε διάφορους τομείς της λειτουργικότητας του ατόμου. Μειώνεται ο χρόνος που περνάει ο έφηβος με την οικογένειά του, περιορίζονται τα χόμπι και οι κοινωνικές συναναστροφές του, αυξάνεται ο κίνδυνος εμφάνισης παχυσαρκίας, μυοσκελετικών προβλημάτων και οφθαλμικών παθήσεων λόγω των πολλών ωρών - ακινησίας - μπροστά στην οθόνη.

Παράλληλα, οι εθισμένοι στο διαδίκτυο έφηβοι παραμελούν τη σωματική τους υγιεινή, ενώ κάνουν πολλές απουσίες στο σχολείο.

Σε έρευνα των Ghassemzadeh, Shahraray & Moradi (2008) σε εφήβους στο Ιράν, το ποσοστό του εθισμού ανέρχεται στο 3,8%. Περιπτωσιολογική μελέτη των Orleans & Laney (2000) σε 32 παιδιά-χρήστες Η/Υ έδειξε ότι η πολύ χρήση τα οδηγεί σε κοινωνική απομόνωση και περισσότερο τ' αγόρια. Μερικές κριτικές για την κακή χρήση του διαδικτύου συμφωνούν ότι το διαδίκτυο δεν είναι περισσότερο εθιστικό ή παθολογικό από ότι και η παρακολούθηση της τηλεόρασης, η τηλεφωνική επικοινωνία ή το να κάνεις διάφορες δραστηριότητες τον ελεύθερο χρόνο (Grohol, 1999). Επίσης έρευνες για τον εθισμό στην παρακολούθηση της τηλεόρασης (Kubey & Csikszentmihalyi, 2002) δεν έχουν προκαλέσει τόση δημόσια προσοχή όσο οι έρευνες για το διαδίκτυο. Το Σεπτέμβρη του 2003 έρευνα της ProQuest, μια ηλεκτρονική βάση δεδομένων, ανέκτησε 1047 αναφορές για τον εθισμό εκ των οποίων οι 66

ήταν σε επιστημονικά περιοδικά, ενώ για την τηλεόραση ανέκτησε 139 αναφορές εκ των οποίων οι 18 σε επιστημονικά περιοδικά. Επίσης η χρήση του κινητού τηλεφώνου θεωρείται υπερβολική. Οι νέοι ξοδεύουν πολύ χρόνο μιλώντας στο κινητό τηλέφωνο με φίλους, παραμελώντας τη μελέτη τους και τις σχέσεις με τα μέλη της οικογένειάς τους. Αυτό βέβαια δεν θεωρείται ακόμη εθισμός. Ο εθισμός του τηλεφώνου, όταν μπήκε ως θέμα στην έρευνα της ProQuest, ανέκτησε μόνο 19 αναφορές (citation) και καμία από αυτές δεν ήταν σε επιστημονικό περιοδικό.

Έρευνα των Lin & Tsai (2002), σε 753 μαθητές Γυμνασίου στην Ταϊβάν εκ των οποίων οι 88 ταξινομήθηκαν ως εξαρτημένοι χρήστες του διαδικτύου, έδειξε ότι οι εξαρτημένοι χρήστες ξοδεύουν περισσότερο χρόνο on-line παρά αυτοί οι οποίοι δεν είναι εξαρτημένοι. Ενώ οι εξαρτώμενοι εμφανίζουν αρνητική επιρροή στην καθημερινότητα, στη σχολική επίδοση και στις σχέσεις με τους γονείς τους εν τούτοις και οι εξαρτώμενοι και οι μη εξαρτώμενοι βλέπουν τη χρήση του διαδικτύου ως μια ενίσχυση των σχέσεων. Η δημιουργία φιλικών σχέσεων μέσω διαδικτύου είναι μια δημοφιλής δραστηριότητα των νέων η οποία ενδεχομένως οδηγεί σε υπερβολική χρήση. Οι Wolak, Mitchell & Finkelhor (2003) χρησιμοποίησαν τα ερευνητικά δεδομένα από μια εθνική έρευνα για τους χρήστες του διαδικτύου, ηλικίας 10-17 ετών, για να δείξουν τα χαρακτηριστικά των νέων που συνάπτουν σχέσεις με ανθρώπους που συναντούν στο διαδίκτυο. Τα κορίτσια είχαν συγκρούσεις με τους γονείς τους ή ήταν πολύ ενοχλημένες ή ήταν πιο επιρρεπείς από άλλα κορίτσια στο να έχουν στενές online σχέσεις. Τα αγόρια διαπιστώθηκε ότι είχαν χαμηλά επίπεδα επικοινωνίας με τους γονείς ή ήταν πιο ενοχλημένα από άλλα αγόρια. Επίσης βρέθηκε να σχετίζεται η ηλικία, το φύλλο και οι απόψεις για τη χρήση του διαδικτύου. Τα παιδιά με αυτά τα χαρακτηριστικά είναι πιο επιρρεπή στη σεξουαλική εκμετάλλευση και σε άλλες αρνητικές επιπτώσεις του διαδικτύου.

Ο Holmes (1997) υποστηρίζει ότι δεν είναι σωστό να θεωρούμε ότι το διαδίκτυο δημιουργεί εθισμό, αλλά ότι οι άνθρωποι εθίζονται σε συγκεκριμένες συμπεριφορές. Π.χ., ο όρος «sex addict» δεν είναι ένας αναγνωρισμένος επιστημονικός όρος, αλλά χρησιμοποιείται για να περιγράψει κάποιον ο οποίος έχει παθολογική σεξουαλική συμπεριφορά και είναι εθισμένος στο sex. Πολλοί από αυτούς τους ανθρώπους αγοράζουν πορνογραφικά περιοδικά και βίντεο. Δεν θεωρούμε ότι είναι εθισμένοι στα περιοδικά και στα βίντεο, αλλά στο sex, δηλ. στο περιεχόμενό τους.

Έχοντας υπόψη το παραπάνω πλαίσιο διαπιστώνουμε ότι το διαδίκτυο είναι ένα χώρος όπου οι έφηβοι καταναλώνουν αρκετό από τον ελεύθερο χρόνο τους και στις επόμενες ενότητες γίνεται αναλυτική καταγραφή των κινήτρων της χρήσης του διαδικτύου σε ελληνικό και διεθνές επίπεδο.

3. Ερευνητικά δεδομένα ως προς τους κινδύνους του διαδικτύου

Σύμφωνα με Magid (1998) δυνητικά τρεις είναι οι κίνδυνοι για τα παιδιά: α) όπως μέσα από τα παραδοσιακά μέσα έτσι και μέσω διαδικτύου τα παιδιά μπορούν να εκτεθούν σε ενοχλητικό υλικό το οποίο μπορεί να είναι σεξουαλικό ή βίαιο in nature, β) μέσα από τη δυνατότητα επικοινωνίας που τους παρέχει το διαδίκτυο μπορεί να πάρουν e-mail ή άλλα μηνύματα τα οποία τους δημιουργούν αμηχανία, ή είναι εχθρικά, ανατρεπτικά ή συνιστούν on line παρενόχληση και γ) στην περίπτωση που τα παιδιά δίνουν τα προσωπικά τους στοιχεία σε αγνώστους, γίνονται αντικείμενο ενός πιθανού κινδύνου να παρενοχληθούν και εκτός διαδικτύου. Σύμφωνα με τα στοιχεία και τις ανακοινώσεις της Ιντερπόλ:

1. Το διαδίκτυο είναι επικίνδυνο για τα παιδιά διότι μέσω των chat rooms γίνεται προσπάθεια από αγνώστους για σεξουαλική συνέντευξη, σεξουαλική παρενόχληση, προώθηση σεξουαλικών εικόνων ή προσέλκυση για συνάντηση όπου μπορεί να προκύψει σεξουαλική επαφή.
2. Το διαδίκτυο επιτρέπει στους παιδόφιλους να δουν, να αγοράσουν, να πουλήσουν ή να ανταλλάξουν εικόνες, φιλμ, βίντεο που απεικονίζουν τη σεξουαλική κακομεταχείριση παιδιών.
3. Ιστοσελίδες με παραπλανητικό περιεχόμενο όπως "young model sites" όπου παρουσιάζονται παιδιά ως μοντέλα, αλλά όταν μπεις μπορείς να αποκτήσεις εικόνες με παιδιά που έχουν υποστεί σεξουαλική εκμετάλλευση.

Το θεματικό δίκτυο EU Kids Online, σύμφωνα με τα δεδομένα που συγκέντρωσε από την ερευνητική δραστηριότητα 25 ευρωπαϊκών χωρών, ταξινομήσε ως ακολούθως τους κινδύνους που αντιμετωπίζουν τα παιδιά στο

διαδίκτυο. Οι περισσότερες έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί στη Γερμανία, τη Μεγάλη Βρετανία και τη Δανία και οι λιγότερες στην Κύπρο, τη Βουλγαρία, την

Πολωνία, την Ισλανδία, τη Σλοβενία και την Ιρλανδία. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερευνών επικεντρώθηκε στους τρόπους χρήσης του διαδικτύου και μόνο το 1/3 στους διαδικτυακούς

κινδύνους. Ελάχιστες έρευνες περιλαμβάνουν θέματα που αφορούν γονείς και αυτές υπάρχουν στις χώρες όπου έχει διεξαχθεί ο μεγαλύτερος αριθμός των ερευνών.

Πρόσβαση σε βίαιο υλικό (τα παιδιά ως αποδέκτες)

Η μέση αντίδραση του 32% των on line νέων της Ευρώπης που έχουν αντιμετωπίσει αυτόν τον κίνδυνο Ηλεκτρονική παρενόχληση (τα παιδιά ως θύματα)

Η μέση αντίδραση του 15-20% των on line νέων της Ευρώπης που έχουν αντιμετωπίσει αυτόν τον κίνδυνο

Αποστολή ενοχλητικών μηνυμάτων /παρενόχληση (τα παιδιά ως δράστες)

Η μέση αντίδραση του 12% των on line νέων της Ευρώπης που έχουν αντιμετωπίσει αυτόν τον κίνδυνο

Πρόσβαση σε πορνογραφικό υλικό (τα παιδιά ως αποδέκτες)

Η μέση αντίδραση του 40% των on line νέων της Ευρώπης που έχουν αντιμετωπίσει αυτόν τον κίνδυνο

Λήψη ανεπιθύμητων σεξουαλικών σχολίων (τα παιδιά ως θύματα)

Η μέση αντίδραση του 25% των on line νέων της Ευρώπης που έχουν αντιμετωπίσει αυτόν τον κίνδυνο

Συνάντηση με αγνώστους που γνώρισαν στο διαδίκτυο (τα παιδιά ως θύματα)

Η μέση αντίδραση του 9% των on line νέων της Ευρώπης που έχουν αντιμετωπίσει αυτόν τον κίνδυνο

Παροχή προσωπικών πληροφοριών (τα παιδιά ως θύματα)

Η μέση αντίδραση του 50% των on line νέων της Ευρώπης που έχουν αντιμετωπίσει αυτόν τον κίνδυνο

Διαπιστώνουμε ότι σε ευρωπαϊκό επίπεδο, παρά τις σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των χωρών, τα υπάρχοντα στοιχεία δείχνουν ότι για τους εφήβους που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο, η ιεράρχηση των κινδύνων που αντιμετωπίζουν είναι αρκετά παρόμοια ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες. Η δημοσιοποίηση των προσωπικών πληροφοριών είναι η πιο ριψοκίνδυνη συμπεριφορά ακολουθούμενη από την παρακολούθηση πορνογραφικού υλικού. Έπεται η παρακολούθηση βίαιου ή ακατάλληλου υλικού. Το να πέσουν θύματα παρενόχλησης ή εκφοβισμού (cyberbullying) είναι ο τέταρτος πιο διαδεδομένος κίνδυνος και

ακολουθεί η πρόσληψη ανεπιθύμητων σεξουαλικών σχολίων, ενώ οι δια ζώσης συναντήσεις με διαδικτυακούς φίλους είναι ο λιγότερο διαδεδομένος.

Σε πολλές χώρες, υπάρχουν ενδείξεις ότι περίπου το 15%-20% των εφήβων που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο, αναφέρουν ότι σ' ένα βαθμό αναστατώνονται, ανησυχούν ή νιώθουν ότι απειλούνται στο διαδίκτυο. Αν και οι γονείς υψηλότερης κοινωνικο-οικονομικής τάξης είναι πιο πιθανό να παρέχουν στα παιδιά τους πρόσβαση στο διαδίκτυο από εκείνους με χαμηλότερη, φαίνεται ότι τα παιδιά από οικογένειες χαμηλότερου στάτους είναι πιο εκτεθειμένα σε διαδικτυακούς κινδύνους.

Υπάρχουν ακόμη διαφορές μεταξύ των φύλων όσον αφορά τους κινδύνους, καθώς τα αγόρια είναι πιο πιθανό να έρθουν αντιμέτωπα (ή να δημιουργήσουν) κινδύνους που σχετίζονται με την παραγωγή υλικού, ενώ τα κορίτσια επηρεάζονται περισσότερο από κινδύνους σχετικά με το περιεχόμενο και τις διαδικτυακές επαφές.

Τέλος, φαίνεται ότι οι έφηβοι μεγαλύτερης ηλικίας αντιμετωπίζουν περισσότερους διαδικτυακούς κινδύνους από τα παιδιά μικρότερης ηλικίας, αν και το ερώτημα πώς τα μικρότερα παιδιά αντιμετωπίζουν τους κινδύνους έχει πολύ λίγο απασχολήσει την έρευνα. Οι χώρες ταξινομήθηκαν με γνώμονα το βαθμό χρήσης του διαδικτύου και το βαθμό ύπαρξης διαδικτυακών κινδύνων. Η ανάλυση έδειξε ότι υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ της χρήσης και των κινδύνων, με τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης να είναι υψηλής χρήσης - υψηλού κινδύνου και τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης να είναι νέες στη χρήση και νέες στους κινδύνους.

Η χρήση του διαδικτύου από τα παιδιά παρουσιάζει αυξητική τάση, και ο αριθμός των γονέων που χρησιμοποιούν επίσης το διαδίκτυο τείνει να προσεγγίζει αυτόν των παιδιών. Οι διαφορές με βάση το φύλο φαίνεται ότι αμβλύνονται, αλλά οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες εξακολουθούν να είναι σημαντικές στις περισσότερες χώρες.

Η ιεράρχηση των κινδύνων στους οποίους εκτίθενται τα παιδιά είναι παρόμοια ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη, και αφορούν τη δημοσιοποίηση προσωπικών πληροφοριών, η οποία αποτελεί την πιο ριψοκίνδυνη δραστηριότητα, ενώ η δια ζώσης επαφή με διαδικτυακούς φίλους είναι ο λιγότερο διαδεδομένος αλλά πιο ύπουλος κίνδυνος. Τα παιδιά από οικογένειες χαμηλότερου κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου είναι περισσότερο εκτεθειμένα στους διαδικτυακούς κινδύνους. Τα αγόρια είναι πιο πιθανό να εκτεθούν σε διαδικτυακούς κινδύνους ή να εμπλακούν σε ριψοκίνδυνες δραστηριότητες ως παραγωγοί περιεχομένου, ενώ τα κορίτσια επηρεάζονται περισσότερο από κινδύνους σχετικούς με το

περιεχόμενο και την επικοινωνία τους στο διαδίκτυο. Το μέγεθος του κινδύνου εξαρτάται από τη χρήση του ανηλικού, από την ψυχοκοινωνική του σύνθεση και από την οικογενειακή δυναμική. Αυτοί που επιδίδονται σε επικίνδυνες συμπεριφορές αντιμετωπίζουν δυσκολίες και σε άλλους τομείς της ζωής τους. Οικογενειακό περιβάλλον με συγκρούσεις και με φτωχές σχέσεις γονέων-παιδιών σχετίζεται με την έκθεση των παιδιών σε έναν πλήθος κινδύνων στο διαδίκτυο (Wolak et al. 2003; Ybarra and Mitchell 2004). Η υψηλή σύγκρουση γονέων - παιδιών συσχετίζεται με υψηλή σεξουαλική θυματοποίηση στο διαδίκτυο (Wolak et al., 2003). Η φτωχή συναισθηματική σχέση μεταξύ παιδιών και επιβλέποντος (φτωχοί συναισθηματικοί δεσμοί, σπάνια πειθαρχία και η έλλειψη ελέγχου) σχετίζονται με την αυξανόμενη σε απευθείας σύνδεση παρενόχληση (Ybarra et Mitchell, 2004). Αυτά τα στοιχεία συγκλίνουν με τα συμπεράσματα ερευνών που αφορούν στον πραγματικό κόσμο, όπου ο χαμηλός γονικός έλεγχος συσχετίζεται με αρνητικές συμπεριφορές, όπως η βία (Brendgen et al., 2001), ο εκφοβισμός (Patterson, 2002 Steinberg et al., 2002), ενώ ένα θετικό γονικό περιβάλλον μετριάζει την επίδραση της φτώχειας ή άλλων δημογραφικών δεικτών (Barnow et al., 2001). Γονείς που μιλάνε για τους κινδύνους του διαδικτύου είχαν περισσότερο συνειδητοποιημένα παιδιά (Fleming et al., 2006) . Οι περισσότεροι οικογενειακοί κανόνες σχετικά με το διαδίκτυο συσχετίζονται με λιγότερους κίνδυνους κατά την επικοινωνία μέσω διαδικτύου (Liau et al., 2005). Η οικογενειακή συνοχή και οι κοινές δραστηριότητες οδηγούν σε λιγότερη έκθεση στο αρνητικό περιεχόμενο, όπως η πορνογραφία (Cho & Cheon, 2005).

4. Τα προβλήματα των ερευνών και εμπειρικών μελετών

Ο σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι η κριτική προσέγγιση των ερευνητικών και εμπειρικών δεδομένων που αφορούν τους ανηλίκους απέναντι στο παράνομο υλικό και στους κινδύνους του διαδικτύου και θα τονιστούν τα μεθοδολογικά προβλήματα αυτών των ερευνών. Από τη δεκαετία του 1990, ξεκίνησαν στην Ευρώπη και στις Η.Π.Α. ερευνητικές απόπειρες οι οποίες αρχικά ασχολήθηκαν με τη διερεύνηση του φαινομένου του διαδικτύου ως μέρος της ζωής των ανθρώπων και λόγω της μεγάλης και ταχύτατης διείσδυσής του σε πολλές δραστηριότητες της καθημερινής ζωής, το θέμα έγινε τόσο δημοφιλές, ώστε να είναι σήμερα ένα από τα κύρια ζητήματα της επιστημονικής συζήτησης και αντικείμενο δημόσιου διαλόγου.

Σε μια ανασκόπηση των πρώτων μελετών που έχουν δημοσιευθεί, για τον κυβερνοχώρο και κυρίως για το θέμα της επικοινωνίας, ο Silver (2000) τις κατηγοριοποιεί σε 3 στάδια ή γενιές (stages or generations):

Το πρώτο στάδιο αφορά το δημοφιλές cyberculture («populär cyberculture»), στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και διακρίνεται από συλλογή δοκιμίων, βιβλίων και δημοσιογραφικών άρθρων τα οποία έχουν περιγραφικό χαρακτήρα ή εκλαϊκευμένη μορφή. Επίσης αυτή η περίοδος διακρίνεται από έναν περιορισμένο δυϊσμό (a limited dualism) με εχθρούς και φίλους του διαδικτύου. Ερευνητές όπως (Kling, 1996; Jones, 1997; Rosenzweig, 1999) έχουν επισημάνει ότι αυτό το πρώιμο «δημοφιλές cyberculture» στάδιο, διακρίνεται από το πομπώδες ύφος και από ουτοπικά παραληρήματα. Από τη μια πλευρά βρίσκονται οι συγγραφείς οι οποίοι κατηγορούν (Sale, 1995; Stoll, 1995) το διαδίκτυο για πολιτική και οικονομική αλλοτρίωση καθώς και για κοινωνικό κατακερματισμό και από την άλλη πλευρά συγγραφείς, μελετητές και πολιτικοί (Kapoor and Barlow, 1990; Rheingold, 1993; Keegan, 1995) οι οποίοι θεωρούν το διαδίκτυο ως ένα νέο «σύνορο» πολιτισμού, μια ψηφιακή περιοχή που θα επιφέρει ανάπτυξη στις επιχειρήσεις, θα ενθαρρύνει τη δημοκρατική συμμετοχή και θα μειώσει τις οικονομικές και κοινωνικές αδικίες.

Στο δεύτερο στάδιο στα μέσα της δεκαετίας του 1990 («cyberculture studies»), υπάρχει μεγάλη εισροή ακαδημαϊκών μελετών οι οποίες εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στις εικονικές κοινότητες, στις σχέσεις που αναπτύσσονται σε αυτές καθώς και στις online ταυτότητες. Ένα

από τα πιο χαρακτηριστικά έργα αυτής της περιόδου είναι το βιβλίο «Virtual Community» του Rheingold (1993), στο οποίο ο συγγραφέας παρουσιάζει μια συνοπτική ιστορία του διαδικτύου, την ιστορία της εικονικής κοινότητας, Whole Earth Lectronic Link, της οποίας ο ίδιος ήταν μέλος, καθώς και παραδείγματα της αλληλεπίδρασης μεταξύ WELL και Internet. Επίσης αυτή την εποχή, σημαντικό είναι το έργο της Turkle (1995) «Life on the screen identity in the Age of the Internet» η οποία μέσα από μελέτες περίπτωσης αποκαλύπτει πως οι χρήστες των MUDs δημιουργούν την online ταυτότητα η οποία τους βοηθά και στην πραγματική τους ζωή. Αυτή την περίοδο και άλλες επιστήμες, όπως η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία, η γλωσσολογία, η κοινωνική ψυχολογία, η εθνογραφία, προσέγγισαν το θέμα από διαφορετική οπτική. Π.χ. οι κοινωνιολόγοι προσεγγίζουν τις εικονικές κοινότητες ως «κοινωνικά δίκτυα» (Wellman, 1996) ή μέσα από τη θεωρία της αλληλεπίδρασης (Kollock & Smith, 1996). Οι ανθρωπολόγοι (Escobar, 1994; Downey & Dumit, 1998) διατυπώνουν ένα νέο υποπεδίο μελέτης, τη cyborg ανθρωπολογία, αφιερωμένη στη μελέτη της διασταύρωσης ατόμων, κοινωνίας και δικτυωμένων υπολογιστών. Οι γλωσσολόγοι μελετούν τις μορφές γραψίματος και τους κώδικες που χρησιμοποιούνται (Danet et al. 1997; Herring, 1996) και οι φεμινίστριες αναλύουν την κατασκευή του φύλου μέσα στον κυβερνοχώρο (Cherny & Weise, 1996; Hall, 1996; Consalvo, 1997).

Το τρίτο στάδιο στα τέλη της δεκαετίας του 1990, αφορά τις κρίσιμες μελέτες «critical cyberculture studies». Αυτή την περίοδο υπάρχει μια μεγάλη αύξηση μονογραφιών, μελετών και ερευνών. Το τοπίο θεωρείται χαοτικό και είναι δύσκολο να χαρτογραφηθεί. Αποτελείται από τους κάτωθι τέσσερις σημαντικούς τομείς, ο καθένας αλληλεξαρτώμενος από τον άλλον:

- Μελέτες για τις κοινωνικές, πολιτισμικές και οικονομικές αλληλεπιδράσεις που πραγματοποιούνται online.
- Μελέτη των ιστοριών που λέγονται για αυτές τις αλληλεπιδράσεις.
- Μελέτες που αναλύουν μια σειρά από κοινωνικές, πολιτισμικές, πολιτικές και οικονομικές εκτιμήσεις οι οποίες ενθαρρύνουν ή αποτρέπουν την πρόσβαση ατόμων ή ομάδων σε τέτοιες αλληλεπιδράσεις.
- Αξιολόγηση σκόπιμων, τυχαίων και εναλλακτικών αποφάσεων και διαδικασιών οι οποίες διαμορφώνουν την επαφή μεταξύ δικτύου και χρηστών.

Την τελευταία δεκαετία οι έρευνες επεκτάθηκαν στις όψεις και τις μορφές του ηλεκτρονικού εγκλήματος και συνεχίστηκαν ερευνώντας το παιδί-ανήλικο-νέο ως χρήστη αλλά και ως «θύμα» των νέων τεχνολογιών. Οι έρευνες πραγματοποιούνται είτε σε Πανεπιστήμια στο πλαίσιο ερευνητικών πρωτοκόλλων, είτε στο πλαίσιο χρηματοδοτούμενων δράσεων μεμονωμένων κρατών ή της Ευρωπαϊκής Ένωσης (πραγματοποιήθηκαν 235 έως το 2007), είτε ερευνητικών κέντρων και δομών, είτε από τη βιομηχανία του διαδικτύου. Ο στόχος αυτών των ερευνών είναι η καταγραφή της έκτασης του φαινομένου της χρήσης του διαδικτύου, τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των χρηστών, οι κοινωνικές και ψυχολογικές επιπτώσεις της χρήσης του, καθώς και οι κίνδυνοι που διατρέχουν οι ανήλικοι χρήστες (παρενόχληση, εθισμός, κ.λ.π.). Όλο αυτό το ενδιαφέρον αντανακλά τόσο τις ιδεολογικές τάσεις της σύγχρονης εποχής όσο και τα επιστημονικά ρεύματα που τη σηματοδοτούν. Η ερευνητική τάση έχει διαφορετικές αφετηρίες ανάλογα με το κίνητρο, το στόχο και το φορέα που τη χρηματοδοτεί.

Συμπερασματικά, μπορούμε να επισημάνουμε ότι αυτή η έκρηξη σε ερευνητικό επίπεδο οφείλεται στους κάτωθι λόγους:

- Ο χώρος του διαδικτύου είναι ένας νέος χώρος, συνεχώς εξελισσόμενος, με πολλά πεδία ενδιαφέροντος ο οποίος δεν έχει κορεσθεί σε ερευνητικό επίπεδο.

- Η ευκολία της πραγματοποίησης των ερευνών, τόσο από θέμα κόστους όσο

και από θέμα χρόνου. Οι on line έρευνες και κυρίως οι έρευνες μέσω τηλεφώνου, θεωρούνται εύκολες και μη δαπανηρές, όμως επισφαλείς όσον αφορά τα αποτελέσματά τους.

- Το οικονομικό ενδιαφέρον της βιομηχανίας του διαδικτύου για τη χρηματοδότηση ερευνών που αφορούν κυρίως το προφίλ των χρηστών, τη καταγραφή των στάσεων απέναντι στην τεχνολογία, καθώς και τις τάσεις που επικρατούν, με σκοπό την κυκλοφορία νέων προϊόντων. Επίσης το ενδιαφέρον για την προστασία των ανηλίκων εγείρει το ενδιαφέρον των εταιρειών για την παραγωγή φίλτρων και λογισμικών προστασίας.

- Η κατασκευή μιας ατμόσφαιρας ανασφάλειας και κινδύνου στη σύγχρονη κοινωνία, συντελεί στην αύξηση του ερευνητικού ενδιαφέροντος κυρίως για τα παιδιά και τους εφήβους.

Τα προβλήματα που προκύπτουν από την ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων που αφορούν τη διερεύνηση κυρίως της αρνητικής πλευράς του διαδικτύου (ηλεκτρονικό έγκλημα, παράνομο υλικό, πιθανοί κίνδυνοι, κ.λ.π.) για τους ανηλίκους, είναι:

1) Οι διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις (ποιοτικές, ποσοτικές έρευνες), το μέγεθος του δείγματος, τα ερευνητικά εργαλεία, και η επεξεργασία των δεδομένων δεν επιτρέπουν τη γενίκευση των αποτελεσμάτων.

2) Οι διαδικτυακές έρευνες, ως μηχανισμοί συλλογής εμπειρικού υλικού παρουσιάζουν προβλήματα. Αυτές πραγματοποιούνται με ερωτηματολόγιο που «αναρτάται» στο δίκτυο, κυρίως μέσω Newsgroups. Το σημαντικότερο πρόβλημα αυτών των ερευνών αφορά την «ποιότητα» του δείγματος, η οποία έχει ως αντίκτυπο στην εγκυρότητα των αποτελεσμάτων και στη δυνατότητα γενίκευσής τους. Ένα δεύτερο μειονέκτημα είναι η δυνατότητα των χρηστών να δηλώνουν ψευδή στοιχεία λόγω της ανωνυμίας που παρέχει το διαδίκτυο στον ερωτώμενο, με συνέπεια να αλλοιώνεται το δείγμα. Επίσης ένα τρίτο μειονέκτημα, είναι οι αντιδράσεις των χρηστών («αγριεμένοι χρήστες»), οι οποίοι θεωρούν ότι το μήνυμα παραβιάζει τους κανόνες καλής συμπεριφορά στο δίκτυο (netiquette) και οι οποίοι σύμφωνα με Collins and Berge (1994), «νοιώθουν ότι κινδυνεύουν από κάποιον των κοινωνικών επιστημών που κόβει βόλτες στα δίκτυα». Επισημαίνεται βέβαια, ότι αυτές οι έρευνες έχουν σαφές πλεονέκτημα έναντι άλλου τύπου ερευνών, σε κόστος και στη δυνατότητα εμπλουτισμού του ερωτηματολογίου με οπτικοακουστικό υλικό, γεγονός το οποίο το καθιστά πιο ενδιαφέρον.

3) Τα δεδομένα που παράγονται από τις ερευνητικές προσπάθειες μέσα από εντελώς ανεξάρτητες μεταξύ τους καταγραφές, συγκροτούν σύνολα παρατηρήσεων ασύμβατα μεταξύ τους. Π.χ. πραγματοποιούνται έρευνες σε χώρες με διαφορετικό επίπεδο διείσδυσης της τεχνολογίας στον πληθυσμό καθώς και με άλλο επίπεδο ενημέρωσης, π.χ. Η.Π.Α., Ταϊβάν, Ελλάδα. Συνεπώς τα αποτελέσματα δεν μπορούν να τύχουν γενίκευσης σε κάθε πληθυσμό και σε κάθε χρονική στιγμή. Η ασυμβατότητά τους οφείλεται τόσο στον διαφορετικό τρόπο, τόπο και χρόνο της κάθε καταγραφής, όσο και στην έλλειψη ενός σταθερού κώδικα παρατήρησης.

4) Η έρευνα σε διαφορετικά πληθυσμιακά μεγέθη παρουσιάζει σημαντικές αποκλίσεις στα αποτελέσματα των ερευνών. Επίσης παρατηρείται περιορισμένος ο αριθμός μελετών μεγάλης κλίμακας, λόγω μεγάλου κόστους.

5) Ο σκοτεινός αριθμός των ζητημάτων με εγκληματικές προεκτάσεις, ο οποίος έχει αποτελέσει ένα ιδιαίτερο αντικείμενο μελέτης στην επιστήμη της εγκληματολογίας, περιορίζει τη διερεύνηση της ποσοτικής και ποιοτικής φαινομενολογίας του ζητήματος που ερευνάται. Είναι διαπιστωμένο ότι εταιρείες, τράπεζες, οργανισμοί, κ.λ.π. που πλήττονται από το ηλεκτρονικό έγκλημα δεν δημοσιοποιούν τις επιθέσεις που υφίστανται, για να μην πληγεί η αξιοπιστία τους και το κύρος τους.

6) Η διαφορετική νομοθεσία των χωρών όσον αφορά το προβληματικό και παράνομο περιεχόμενο του διαδικτύου και την κατηγοριοποίηση των κινδύνων, δημιουργεί προβλήματα στην οριοθέτηση των εννοιών που κάθε φορά διερευνώνται.

7) Οι διαφορετικές οριοθετήσεις των εννοιών που απαρτίζουν τα θέματα που ερευνώνται δυσχεραίνουν τη γενίκευση των αποτελεσμάτων των ερευνών.

8) Η ταχύτατη εξέλιξη των τεχνολογικών μέσων και οι εφαρμογές τους δημιουργούν ξεπερασμένα αποτελέσματα.

9) Η εσφαλμένη εκτίμηση των συμπερασμάτων των ερευνητικών δεδομένων η οποία διαιωνίζει τους μύθους και αποσπούν την προσοχή από τα πραγματικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι νέοι. Η προσέγγιση των αριθμών πρέπει να θέτει τους κινδύνους στις πραγματικές τους διαστάσεις. Αυτό γίνεται εμφανές αν δούμε π.χ. τα στοιχεία της online victimization μελέτης (Finkelhor et al., 2000), σύμφωνα με τα οποία το ένα στα πέντε ή το ένα στα επτά παιδιά έχουν σεξουαλική πρόσκληση (solicitation) μέσω διαδικτύου. Αν αυτά τα νούμερα εξετασθούν χωρίς πλαίσιο, δείχνουν ένα μαζικό φαινόμενο πρόσκλησης παιδιών για σεξουαλικές πράξεις.

Επισημαίνεται, ότι η έννοια "solicitation" δεν χρησιμοποιείται με την ακριβή έννοια της πρόσκλησης σε ένα παιδί για σεξουαλική πράξη, αλλά με την ευρύτερη έννοια της επικοινωνίας σ' ένα ερωτικό περιβάλλον συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής παρενόχλησης και του φλερτ. Χωρίς πλαίσιο αυτά τα νούμερα δείχνουν μια μαζική παρενόχληση των παιδιών από ενήλικους. Οι απειλές μέσω διαδικτύου δεν έχουν ξεπεράσει τις απειλές κατά των παιδιών εκτός διαδικτύου, ούτε έχει αποδειχθεί ότι συμβάλλουν στην

αύξηση τέτοιων εγκλημάτων. Αυτή η διαπίστωση έρχεται σε αντίθεση με τον μεγάλο αριθμό αναφορών για εγκλήματα κατά των παιδιών που έγιναν το 2006 στην Cyber Tipline. Σύμφωνα με τα στοιχεία, έγιναν 62.365 καταγγελίες για παιδική πορνογραφία, 1087 για παιδική πορνεία, 564 για παιδικό σεξουαλικό τουρισμό, 2145 για σεξουαλική κακοποίηση και 6334 για on line εκθέσεις σε σεξουαλικές πράξεις (The National Center for Missing and Exploited Children, 2006). Η αύξηση της δημοτικότητας του διαδικτύου στις Η.Π.Α. δεν συσχετίζεται με τη γενική αύξηση στις αναφερόμενες παραβάσεις. Έχει διαπιστωθεί ότι οι σεξουαλικές παραβάσεις κατά των παιδιών από το 1992 έως το 2006, μειώνονται σταθερά τα τελευταία 18 χρόνια. Στατιστικές δείχνουν ότι υπάρχει μία αλλαγή -53% στην έκθεση των παιδιών στις σεξουαλικές ενοχλήσεις (Cairin, 2006; Finkelhor and Jones, 2008). Επιπλέον το 44% των internet sexual offender κατά των παιδιών είναι γνωστοί στα θύματα (μέλη των οικογενειών) (Mitchell et al., 2005b). Σχετικά με το βλαβερό υλικό, οι μελέτες δείχνουν ότι το διαδίκτυο αυξάνει τον «κίνδυνο» να εκτεθούν τα παιδιά σε τέτοιο υλικό. Είναι υπό αμφισβήτηση όμως εάν αυτό το φαινόμενο είναι νέο ως αποτέλεσμα της χρήσης του διαδικτύου ή αφορά και άλλα ζητήματα κοινωνικού ή ψυχολογικού περιεχομένου.

Στο ζήτημα της σεξουαλικής πρόσκλησης π.χ. έρευνες δείχνουν ότι δεν δημιουργείται άγχος στα παιδιά. Μεταξύ 2001 και 2005 το ποσοστό των ανηλίκων που δέχθηκαν σεξουαλική πρόσκληση μειώθηκε αν και αυτή η μείωση παρατηρήθηκε μεταξύ των λευκών και εκείνων που ζουν σε οικογένειες με υψηλό εισόδημα. Επίσης παρατηρήθηκε ότι περιπτώσεις παιδιών κάτω των 12 ετών είναι ανύπαρκτες (Wolak et al., 2008b).

Όσον αφορά το ερευνητικό τοπίο σε προηγμένες χώρες όπως Η.Π.Α, Ηνωμένο Βασίλειο, Αυστραλία, κ.λ.π., υπάρχει μια πρόωμη και οργανωμένη ερευνητική προσπάθεια για τη διερεύνηση της σχέσης εφήβου - διαδικτύου. Οι έρευνες κυρίως εστιάζουν στους τρόπους χρήσης του υπολογιστή (διασκέδαση, πληροφόρηση, αλληλεπίδραση, κατέβασμα προϊόντων πνευματικής ιδιοκτησίας), στην έκθεση σε κινδύνους (πρόσβαση σε βλαβερό υλικό, παρενόχληση, εκφοβισμός) και στις αρνητικές συνέπειες (εθισμός, απομόνωση). Αντικείμενα έρευνας είναι τα παιδιά, οι έφηβοι αλλά και οι φοιτητές των πανεπιστημίων. Επίσης οι περισσότερες έρευνες χρηματοδοτούνται είτε από ερευνητικά κέντρα ή από κρατικούς φορείς. Λίγα ερευνητικά δεδομένα υπάρχουν για την παραγωγή παράνομου υλικού από τους ανηλίκους, ενώ υπάρχει εκτενής έρευνα όσον αφορά τη συμμετοχή των παιδιών στο cyberbullying ως θύτες.

Το ερευνητικό τοπίο στην Ελλάδα υπολείπεται συγκριτικά με αυτό των άλλων χωρών, αλλά τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ενδιαφέρον. Τις έρευνητικές μελέτες μπορούμε να τις κατηγοριοποιήσουμε ως ακολούθως:

- 1) Έρευνες που πραγματοποιούνται στα πλαίσια χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κυρίως στα πλαίσια της δράσης «ασφαλές διαδίκτυο για τα παιδιά (Safer Internet)».
- 2) Έρευνες από εθνικούς οργανισμούς και φορείς, όπως Παρατηρητήριο για την Κοινωνία της Πληροφορίας, Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μελετών, Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος, κ.λ.π., ή Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, όπως οι Ν.Ε.Ο.Ι..
- 3) Έρευνες στατιστικού περιεχομένου από φορείς, όπως Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία.
- 4) Επιστημονικές έρευνες με δημοσιεύσεις επιστημόνων κυρίως για τις εκπαιδευτικές εφαρμογές του διαδικτύου, σε πολύ χαμηλό βέβαια ποσοστό συγκριτικά με άλλες χώρες.
- 5) Έρευνες στα πλαίσια διδακτορικών διατριβών. Σύμφωνα με τα στοιχεία της βάσης δεδομένων του Ελληνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης στην αναζήτηση διδακτορικών διατριβών με αντικείμενο «έφηβοι και διαδίκτυο» σε οποιαδήποτε σχέση, βρέθηκε μόνο μία εγγραφή ενώ στην αναζήτηση με αντικείμενο «διαδίκτυο» βρέθηκαν 83 εγγραφές με θέματα που αφορούν τις εφαρμογές του διαδικτύου, καθώς και τις χρήσεις του κυρίως στην εκπαιδευτική διαδικασία (σε εφαρμογή συγκεκριμένων μαθημάτων, e-learning, κ.λ.π.).
- 6) Σε εκδοτικό επίπεδο υπάρχει μια γκάμα βιβλίων που αφορά το ηλεκτρονικό έγκλημα και τις σκοτεινές πλευρές του διαδικτύου.

Κεφάλαιο 3°

ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ- ΚΑΛΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

Εισαγωγή

Σε διεθνές, ευρωπαϊκό αλλά και εθνικό επίπεδο γίνονται προσπάθειες για τη διαμόρφωση ενός θεσμικού πλαισίου προστασίας των ανηλίκων που χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες. Όμως επειδή η χρήση του διαδικτύου και των νέων τεχνολογιών από τα παιδιά είναι ένα νέο φαινόμενο, λίγες χώρες έχουν προχωρήσει σε θεσμοθέτηση ρυθμίσεων για παράνομες συμπεριφορές αποκλειστικά σε περιβάλλον διαδικτύου. Η εναρμόνιση των νομοθεσιών των χωρών είναι βασική προϋπόθεση για την αποτελεσματική διακρατική αντιμετώπιση του ηλεκτρονικού εγκλήματος και της προστασίας του ανηλίκου.

Σε διεθνές επίπεδο, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών καθώς και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις παίζουν σημαντικό ρόλο στην ενημέρωση του κοινού για θέματα προστασίας των δικαιωμάτων του ανηλίκου. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, μία μεγάλη γκάμα δράσεων και πολιτικών, αποτελούμενη από χρηματοδοτούμενα προγράμματα, οδηγίες, κανονισμούς, αποφάσεις, ψηφίσματα, συστάσεις, ανακοινώσεις, προτάσεις έχουν ως στόχο την ασφαλή πλοήγηση του παιδιού στο διαδίκτυο και την προστασία των δικαιωμάτων των καταναλωτών των νέων τεχνολογιών. Με μια κριτική ματιά αυτών των πολιτικών και δράσεων, διαπιστώνουμε ότι ως επί το πλείστον είναι αποσπασματικές, δεν αποτελούν μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η διάχυση της πληροφορίας δεν φθάνει στον τελικό αποδέκτη (παιδί - ανήλικος) και είναι εμφανής η απουσία της ενεργούς συμμετοχής των ανηλίκων στον εντοπισμό των κινδύνων και στην εξεύρεση λύσεων σε θέματα που τους αφορούν.

Τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα προσπαθεί να εναρμονίσει τις πολιτικές της με τη διεθνή πρακτική. Επικύρωσε τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Ν. 2101/1992), ενσωμάτωσε στο εσωτερικό δίκαιο και έθεσε σε εφαρμογή το Προαιρετικό Πρωτόκολλο για τα δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και παιδική πορνογραφία (Ν. 3625/2007), ίδρυσε ανοικτή γραμμή για καταγγελίες (safeline.gr) στο πλαίσιο προγράμματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οργάνωσε τμήμα για τη

δίωξη του ηλεκτρονικού εγκλήματος στην ελληνική αστυνομία, στο πλαίσιο του θεσμού «Συνήγορος του Πολίτη» ίδρυσε το Συνήγορο του Παιδιού που έχει ως στόχο την υπεράσπιση των δικαιωμάτων του παιδιού (έως 18 ετών) και υπό την εποπτεία του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων, λειτουργεί το Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο. Όμως παρ' όλες αυτές τις προσπάθειες το νομοθετικό πλαίσιο της Ελλάδας σε ότι αφορά την προστασία των παιδιών σε περιβάλλον διαδικτύου θεωρείται ότι είναι σε χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης σε σύγκριση με άλλες χώρες.

Οι πρωτοβουλίες πρόληψης και αντιμετώπισης που προτείνονται ως καλές πρακτικές από ειδικούς και φορείς έχουν ως κύριους άξονες κατεύθυνσης, τα παιδιά, τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς, των οποίων η αποτελεσματικότητά τους είναι υπό συνεχή διερεύνηση επειδή τα θέματα που αφορούν το διαδίκτυο είναι συνεχώς εξελισσόμενα.

1. Εθνικές νομοθεσίες και πρωτοβουλίες

Αν και υπάρχει μεγάλος ενθουσιασμός για το διαδίκτυο και γενικότερα για τις νέες τεχνολογίες, υπάρχει παράλληλα και μεγάλη ανησυχία. Αυτό μπορεί να είναι μια αντανάκλαση του φόβου πολλών ανθρώπων για τις νέες τεχνολογίες (Turkle, 1995). Τα ζητήματα της προστασίας των ανηλίκων αποτελούν θέματα μείζονος προτεραιότητας ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, στην ατζέντα των συζητήσεων σε εθνικό, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο. Είναι γεγονός ότι οι νέες μορφές θυματοποίησης απαιτούν νέες παρεμβάσεις πρόληψης πέραν των παραδοσιακών μέτρων. Στην προστασία των ανηλίκων συμφωνούν όλοι. Εκεί που διαφωνούν είναι τα μέσα. Γιατί για πολλούς πρέπει να προστατευθεί η ελευθερία της έκφρασης και του λόγου καθώς και η ελεύθερη διακίνηση των απόψεων και των ιδεών μέσω του διαδικτύου.

Το θεσμικό πλαίσιο σε εθνικό επίπεδο περιλαμβάνει το νομοθετικό πλαίσιο το οποίο οριοθετεί τα προβλήματα και λειτουργεί σε προληπτικό και κατασταλτικό επίπεδο, την οργάνωση και τη λειτουργία εξειδικευμένων υπηρεσιών και αρχών σε κεντρικό επίπεδο εξουσίας με αντικείμενο την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου, εθνικές δράσεις για τη δημιουργία δικτύων για την ενημέρωση των μαθητών και των γονέων και την υλοποίηση προγραμμάτων και ερευνών για την καταγραφή των πτυχών και των παραμέτρων του φαινομένου. Κάθε χώρα θεσπίζει το νομικό πλαίσιο για την προστασία του ανηλίκου από

το παράνομο και επιβλαβές περιεχόμενο του διαδικτύου, το οποίο κυρίως εστιάζεται στην καταπολέμηση της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας. Επίσης λειτουργούν ανεξάρτητες αρχές καθώς και εξειδικευμένα τμήματα στις αστυνομίες για την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Το θεσμικό πλαίσιο σε διεθνές επίπεδο περιλαμβάνει δράσεις, πρωτοβουλίες και υλοποίηση προγραμμάτων μεταξύ των κρατών για την προστασία του ανηλίκου στον κόσμο του διαδικτύου και ευρύτερα για το ηλεκτρονικό έγκλημα. Αφετηρία αυτής της προσπάθειας αποτελεί η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού και η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης κατά του εγκλήματος μέσω του διαδικτύου. Επίσης η Interpol προσέγγισε πρώτη το ζήτημα του ηλεκτρονικού εγκλήματος στο τρίτο διεθνές συμπόσιο για την απάτη το 1979 στο Παρίσι.

Σε διεθνές, ευρωπαϊκό αλλά και εθνικό επίπεδο γίνονται προσπάθειες για τη διαμόρφωση ενός πλέγματος προστασίας των ανηλίκων που χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες. Όμως επειδή η χρήση του διαδικτύου και των νέων τεχνολογιών από τα παιδιά είναι ένα νέο φαινόμενο, λίγες χώρες έχουν προχωρήσει σε θεσμοθέτηση ρυθμίσεων για παράνομες συμπεριφορές. Η εναρμονισμένη νομοθεσία αποτελεί βασική προϋπόθεση για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των προκλήσεων σχετικά με τη βία και την τεχνολογία.

Είναι ενδεικτικό ότι στον τομέα της παιδικής πορνογραφίας, το κανονιστικό και νομοθετικό πλαίσιο διαφέρει από χώρα σε χώρα. Η έκθεση Child Pornography: Model Legislation and Global Review (2007) του ICMEC (Κέντρου Αγνοουμένων Παιδιών - Θυμάτων Εκμετάλλευσης) εξέτασε τη νομοθεσία που αφορά την παιδική πορνογραφία στις 186 χώρες μέλη της Interpol. Η έκθεση εστίασε στη διερεύνηση του αν η κάθε εθνική νομοθεσία περιελάμβανε πέντε κριτήρια: ορισμό της παιδικής πορνογραφίας, ειδική πρόβλεψη για την παιδική πορνογραφία, ποινικοποίηση αδικημάτων που διαπράττονται μέσω υπολογιστή, ποινικοποίηση της κατοχής της παιδικής πορνογραφίας και απαιτήσεις για τους ISP σχετικά με την αναφορά πιθανών περιπτώσεων παιδικής πορνογραφίας στις αρχές. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι μόνο πέντε χώρες πληρούσαν όλα τα κριτήρια εκτός από αυτό που αφορούσε τους ISP, ενώ 95 χώρες δεν είχαν καμία νομοθεσία η οποία να αφορά την παιδική πορνογραφία. Από τις 91 χώρες που είχαν νομοθετικό πλαίσιο οι 55 δεν όριζαν την παιδική πορνογραφία, οι 27 δεν είχαν διατάξεις για αδικήματα που διαπράττονται μέσω υπολογιστή και οι 41 δεν

ποινικοποιούσαν την κατοχή παιδικής πορνογραφίας, ανεξάρτητα από το αν υπήρχε πρόθεση διανομής. Σύμφωνα με την παραπάνω μελέτη, ίσχυε εθνική νομοθεσία η οποία αφορούσε τουλάχιστον ένα από τα πέντε κριτήρια.

Μέσα από συγκριτική επισκόπηση των νομοθεσιών προκύπτει ότι πληρέστερες νομοθεσίες υπάρχουν σε χώρες με υψηλό δείκτη ανάπτυξης, όπως ενδεικτικά: Η.Π.Α., Ηνωμένο Βασίλειο, Αυστραλία, Γερμανία, ενώ υπάρχουν χώρες (ενδεικτικά: Αργεντινή, Ινδία, Πακιστάν, Ρωσία) οι οποίες είτε δεν έχουν συμπεριλάβει ακόμη στη νομοθεσία τους ειδικές ρυθμίσεις για μορφές εγκλημάτων που τελούνται μέσω διαδικτύου, είτε έχουν ξεκινήσει πρόσφατα την ρύθμιση τέτοιων ζητημάτων π.χ. η Τουρκία με τη θέσπιση του Νόμου 5671/2007 στον οποίο ορίζονται ποια αδικήματα συντελούνται μέσω διαδικτύου.

Ο παγκόσμιος χαρακτήρας του διαδικτύου απαιτεί εναρμόνιση της διεθνούς νομοθεσίας για την αντιμετώπιση του ηλεκτρονικού εγκλήματος μέσω συμβάσεων ή άλλων συνθηκών και οι αποσπασματικές νομοθετικές παρεμβάσεις ορισμένων κρατών δεν επαρκεί. Όμως τα προβλήματα που ανακύπτουν αφορούν το νομικό τομέα και τον τομέα της εφαρμογής του δικονομικού δικαίου και ιδιαίτερα το θέμα της δικαιοδοσίας το οποίο είναι ένα από τα ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι διωκτικές αρχές. Ο όρος δικαιοδοσία αναφέρεται στην αρμοδιότητα του δικαστηρίου να δικάσει μια συγκεκριμένη υπόθεση καθώς και στην αρμοδιότητά των διωκτικών αρχών να διερευνήσουν μια εγκληματική συμπεριφορά. Το ζήτημα της δικαιοδοσίας στο διαδίκτυο καθορίζεται από τρεις διαφορετικές νομικές πηγές. Οι εθνικές νομοθεσίες οι οποίες καθορίζουν τους βασικούς κανόνες, οι διεθνείς συμφωνίες οι οποίες ρυθμίζουν το θέμα σε πολυεθνικό επίπεδο και οι αποφάσεις των δικαστηρίων.

Το World Economic Forum (World Economic Forum, 2007) χρησιμοποίησε τα στοιχεία της Executive Opinion Survey για να αξιολογήσει τη νομοθεσία των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τη χρήση των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφόρησης (π.χ. ηλεκτρονικό εμπόριο, ψηφιακή υπογραφή, προστασία καταναλωτή). Η Κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε κυμαίνονταν από το 1 (δεν υπάρχει) έως το 7 (καλά αναπτυγμένη και επιβεβλημένη). Βασισόμενη σε αυτή την κλίμακα το EU Kids Online κατέταξε τις χώρες της Ε.Ε. στις κάτωθι 3 κατηγορίες (πίνακας 6):

Το θεσμικό πλαίσιο για να είναι αποτελεσματικό πρέπει να ανανεώνεται συνεχώς και να εναρμονίζεται με τις τεχνολογικές και τις κοινωνικές μεταβολές και η νομοθεσία να μπορεί να αντιμετωπίσει τις διαρκώς αναφύομενες προκλήσεις. Οι νέες υπηρεσίες μπορούν να δημιουργήσουν νέα προβλήματα όσον αφορά την εφαρμογή των νομοθετικών διατάξεων. Είναι όλο και πιο δύσκολο π.χ. να προσδιοριστεί η ευθύνη όταν πολλοί διαφορετικοί φορείς παρεμβαίνουν στην αλυσίδα επικοινωνιών (προμηθευτής δικτύου, παροχής πρόσβασης, παροχής υπηρεσιών, παροχής περιεχομένου). Τα προβλήματα αυτά είναι ακόμη μεγαλύτερα όταν οι κρίκοι αυτής της αλυσίδας βρίσκονται σε διαφορετικές χώρες.

Σημαντικός παράγοντας για την αντιμετώπιση της διασυνοριακής εγκληματικότητας είναι η συνεργασία μεταξύ των υπηρεσιών επιβολής του νόμου και των αρμοδίων φορέων. Οι συντονισμένες προσπάθειες της Interpol και της Europol παίζουν σημαντικό ρόλο προκειμένου να διασφαλιστεί η ανταλλαγή πληροφοριών και τεχνογνωσίας μεταξύ των αστυνομικών δυνάμεων, πέρα από τις περιοχές δικαιοδοσίας. Η Interpol επικεντρώνεται κυρίως στην εγκληματικότητα που αφορά τη σεξουαλική εκμετάλλευση των παιδιών στο διαδίκτυο και τα εγκλήματα οικονομικής και τεχνολογικής φύσεως, όπως η ηλεκτρονική τρομοκρατία, οι απάτες μέσω καρτών, οι επιθέσεις ιών, κ.λ.π.. Η Europol ασχολείται κυρίως με την εγκληματικότητα που αφορά τη διακίνηση ναρκωτικών και εικόνων παιδικής πορνογραφίας στο διαδίκτυο. Επίσης στη Μεγάλη Βρετανία, ιδρύθηκε και λειτουργεί διαδικτυακή αστυνομία με σκοπό την πάταξη και την αντιμετώπιση της διαδικτυακής βίας και της κακοποίησης ιδιαίτερα των παιδιών - χρηστών. Ανησυχητικά είναι τα νούμερα, καθώς η αστυνομία απαντά σε περισσότερες από 100 κλήσεις κάθε μήνα από παιδιά που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο και καταγγέλλουν σεξουαλική παρενόχληση ή βία. Το σήμα κινδύνου μεταδίδεται με το πάτημα ενός κουμπιού (σε κάποιο Link της σελίδας), το οποίο αυτόματα ενημερώνει μια ομάδα ειδικών αστυνομικών που είναι εκπαιδευμένοι στο να χειρίζονται τη διαδικτυακή κακοποίηση.

Σε διεθνές επίπεδο, η Παγκόσμια Εικονική Ομάδα Δράσης (Global Virtual Taskforce) αποτελείται από αστυνομικές δυνάμεις από όλο τον κόσμο οι οποίες συνεργάζονται για την καταπολέμηση της διαδικτυακής κακοποίησης των παιδιών. Η λειτουργία της ξεκίνησε από το Ηνωμένο Βασίλειο και περιλαμβάνονται ως μέλη, η Υπηρεσία Μετανάστευσης και Τελωνείων των Η.Π.Α., η Αστυνομία της Αυστραλίας, η Καναδική Έφιππη Αστυνομία, το

Κέντρο Προστασίας του Ηνωμένου Βασιλείου, η Ιταλική Αστυνομική Υπηρεσία Ταχυδρομείων και Τηλεπικοινωνιών και η Ιντερπόλ.

Σκοπός αυτής της ομάδας είναι να εντοπιστούν οι δράστες που διαπράττουν εγκλήματα εκμετάλλευσης των παιδιών από διαδίκτυο, μέσω καινοτόμων πρακτικών πρόληψης και καταπολέμησης του εγκλήματος. Παράλληλα με αυτές τις διεθνείς δράσεις, ιδρύονται και μη κυβερνητικές οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.) που έχουν ως στόχο την προώθηση των πολιτικών προστασίας, μέσα από προγράμματα έρευνας, εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης. Επίσης ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών παίζει σημαντικό ρόλο στην αφύπνιση του κοινού σε παγκόσμιο επίπεδο για την ασφαλή χρήση του διαδικτύου. Το 2006, δημοσιεύτηκε η μελέτη του Γενικού Γραμματέα του Ο.Η.Ε. σχετικά με το είδος και την έκταση της βίας κατά των παιδιών. Το Νοέμβριο του 2007 ο Ο.Η.Ε. σε συνέχεια της Παγκόσμιας Διάσκεψης για την Κοινωνία της Πληροφορίας, συγκάλεσε το δεύτερο Φόρουμ για τη διακυβέρνηση του διαδικτύου. Η ατζέντα περιελάμβανε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων που αφορούσαν πολιτικές για τη χρήση των νέων τεχνολογιών, θέματα ασφάλειας και προστασίας παιδιών και ζητήματα που προκύπτουν από τη διακίνηση της παιδικής πορνογραφίας στο διαδίκτυο.

2. Θεσμικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η κοινωνία των πληροφοριών, η ευρεία χρήση του διαδικτύου και των επιγραμμικών υπηρεσιών από αυξανόμενο αριθμό χρηστών καθώς και το ηλεκτρονικό έγκλημα, αποτελούν πρωτεύοντα θέματα στην πολιτική ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι πρωτοβουλίες που αναπτύχθηκαν έχουν ως σκοπό α) τη βελτίωση και διευκόλυνση του συντονισμού και της συνεργασίας μεταξύ των αρχών, μονάδων και εμπειρογνομόνων για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας στον κυβερνοχώρο, β) την κατάρτιση ενός συνεκτικού ευρωπαϊκού πλαισίου πολιτικής για τον συγκεκριμένο τομέα και γ) την ευαισθητοποίηση σχετικά με το κόστος και τους κινδύνους της εγκληματικότητας στον κυβερνοχώρο.

Σύμφωνα με τα άρθρα 163 έως 172 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΕΚ), η ανάπτυξη και η διάδοση των νέων τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών (ΤΓΠΕ), ήταν και είναι προτεραιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία αποβλέπει επίσης στην ανάπτυξη εφαρμογών και περιεχομένου, υποστηρίζοντας ταυτόχρονα πρωτοβουλίες που ενθαρρύνουν τους Ευρωπαίους να επωφεληθούν από την κοινωνία της

πληροφορίας και να τους επιτρέψει να συμμετάσχουν σ' αυτήν. Το 1998, η Ευρωπαϊκή Ένωση ολοκλήρωσε την απελευθέρωση της ευρωπαϊκής αγοράς των τηλεπικοινωνιών και έγινε προσπάθεια για την εναρμόνιση του ρυθμιστικού πλαισίου των τηλεπικοινωνιών και των κινητών επικοινωνιών έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η προστασία των προσωπικών δεδομένων και η ασφάλεια των δικτύων, καθώς και η καταπολέμηση των παράνομων δραστηριοτήτων.

Για την επίλυση των προβλημάτων που ανακύπτουν σε διεθνές επίπεδο από το ηλεκτρονικό έγκλημα, το 2001 υπεγράφη στη Βουδαπέστη η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης κατά του εγκλήματος μέσω του διαδικτύου, με στόχο μεταξύ των άλλων την καταπολέμηση της παιδικής πορνογραφίας, προβλέποντας την εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών στην αντιμετώπιση των εγκλημάτων του διαδικτύου. Μέχρι το Φεβρουάριο του 2008, η σύμβαση υπεγράφη μόνο από 18 από τα 45 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, αλλά και από άλλες χώρες όπως Η.Π.Α., Καναδάς, Νότιος Αφρική και Ιαπωνία.

Οι άξονες που κινούνται οι πολιτικές (αποφάσεις, οδηγίες, συστάσεις, θεσμικά κείμενα) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Συμβουλίου της Ευρώπης, αφορούν τόσο τον τομέα της Κοινωνίας της Πληροφορίας, όσο και την προστασία του παιδιού από το παράνομο και επιβλαβές περιεχόμενο. Ιδιαίτερα το θέμα της προστασίας των ανηλίκων από το παράνομο και επιβλαβές περιεχόμενο των μέσων μαζικής επικοινωνίας και των νέων τεχνολογιών, έχει τεθεί σε προτεραιότητα στις ευρωπαϊκές πολιτικές και δράσεις, με στόχο την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υλοποιεί με πολλούς τρόπους τη στρατηγική της, η οποία εστιάζεται στην παροχή των κατάλληλων πληροφοριών στο χρήστη (ανήλικος, γονέας, εκπαιδευτικός, κ.λ.π) και στην παραγωγή λειτουργικών εργαλείων για την αντιμετώπιση του παράνομου και βλαβερού περιεχομένου. Για αυτό το λόγο, δαπανώνται μεγάλα ποσά για την χρηματοδότηση πολυετών ερευνητικών προγραμμάτων με αντικείμενο την ασφάλεια του παιδιού και του εφήβου.

Στο παρόν κεφάλαιο θα γίνει επισκόπηση των κυριότερων δράσεων που έχουν υλοποιηθεί στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αφορούν το ηλεκτρονικό έγκλημα και την προστασία του ανηλίκου, θα αναπτυχθεί ένας προβληματισμός αναφορικά με το πλαίσιο στο οποίο εντάσσονται αυτές οι δράσεις, καθώς και η αποτελεσματικότητά τους.

3. Το Ελληνικό θεσμικό πλαίσιο

Η πρόσβαση στην Κοινωνία της Πληροφορίας και στις δυνατότητες και ευκαιρίες που προσφέρει, αποτελεί συνταγματικό δικαίωμα όλων των Ελλήνων, ωστόσο δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς την συνεργασία κράτους, ιδιωτικού τομέα και των πολιτών. Τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα προσπαθεί να εναρμονίσει τις πολιτικές της με αυτές της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε θέματα προστασίας των ανηλίκων στο χώρο του διαδικτύου, αλλά κινείται με καθυστέρηση. Επικύρωσε τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Ν. 2101/1992), ενσωμάτωσε στο εσωτερικό δίκαιο και έθεσε σε εφαρμογή το Προαιρετικό Πρωτόκολλο για τα δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και παιδική πορνογραφία (Ν. 3625/2007), ίδρυσε ανοικτές γραμμές για καταγγελίες στα πλαίσια προγραμμάτων της ΕΕ, οργάνωσε αρμόδιο τμήμα για το ηλεκτρονικό έγκλημα στην ελληνική αστυνομία και στο πλαίσιο του θεσμού «Συνήγορος του Πολίτη» ίδρυσε τον Συνήγορο του Παιδιού που έχει ως στόχο την υπεράσπιση των δικαιωμάτων του παιδιού (έως 18 ετών).

Όμως παρ' όλες αυτές τις προσπάθειες, το νομοθετικό πλαίσιο της Ελλάδας σε ότι αφορά την προστασία των παιδιών σε περιβάλλον διαδικτύου είναι σε πολύ χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης και με πολλά κενά. Σύμφωνα με δήλωση του Προϊσταμένου του Τμήματος Δίωξης του Ηλεκτρονικού Εγκλήματος της Διεύθυνσης Ασφάλειας Αττικής, το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο δεν προσφέρει επαρκή προστασία από τη διακίνηση της παιδικής πορνογραφίας και τα περιστατικά εκφοβισμού μέσω διαδικτύου. Η νομοθεσία π.χ. προβλέπει άρση του απορρήτου των επικοινωνιών για υπόπτους άλλων κακουργημάτων, όμως δεν περιλαμβάνει τις περιπτώσεις εκβιασμού και διακίνησης παιδικής πορνογραφίας μέσω διαδικτύου.

Με το νόμο 3064/2002 εισήχθη στον Ποινικό Κώδικα το άρθρο 348 Α525 με στόχο την επιδίωξη της προσαρμογής της ελληνικής νομοθεσίας στις διατάξεις του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, περί της καταστολής της εμπορίας προσώπων και της εκμετάλλευσης, της Σύμβασης της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας περί απαγόρευσης εργασίας των παιδιών, του Πρωτοκόλλου της Σύμβασης του ΟΗΕ, της Σύμβασης της Βουδαπέστης του Συμβουλίου της Ευρώπης περί του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο.

Με το νόμο 3625/2007 πραγματοποιήθηκε η κύρωση και εφαρμογή του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και παιδική πορνογραφία, που ενσωματώνεται στο εσωτερικό δίκαιο και προσαρτάται στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, στο πλαίσιο του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών.

Παράλληλα στον ίδιο νόμο περιλαμβάνεται μια σειρά νέων διατάξεων, οι οποίες εναρμονίζουν την Ελληνική νομοθεσία προς το περιεχόμενο του παραπάνω πρωτοκόλλου και άλλα διεθνή νομοθετήματα για την καταπολέμηση της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας σε ένα σύνολο κατηγοριών (σεξουαλικός τουρισμός, ασέλγεια μεταξύ συγγενών, παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο, διανομή και χρήση υλικού παιδικής πορνογραφίας μέσω συστήματος Η/Υ ή με τη χρήση διαδικτύου, προστασία της ιδιωτικής ζωής του ανηλίκου, κ.λ.π). Το άρθρο 348Α αντικαθίσταται και συγκεκριμένα: Όποιος με πρόθεση παράγει, προσφέρει, πωλεί ή με οποιονδήποτε τρόπο διαθέτει, διανέμει, διαβιβάζει, αγοράζει, προμηθεύεται ή κατέχει υλικό παιδικής πορνογραφίας ή διαδίδει πληροφορίες σχετικά με την τέλεση των παραπάνω πράξεων δια συστήματος ηλεκτρονικού υπολογιστή ή με τη χρήση διαδικτύου, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως τριακοσίων χιλιάδων ευρώ. Προσδιορίζεται ως τιμωρητέο υλικό παιδικής πορνογραφίας η αναπαράσταση ή η πραγματική ή εικονική αποτύπωση σε ηλεκτρονικό ή άλλο υλικό φορέα του σώματος ή μέρους του σώματος ανηλίκου, με τρόπο που προδήλως προκαλεί γενετήσια διέγερση. Η παιδική πορνογραφία τιμωρείται και όταν σκοπός του δράστη δεν είναι η αποκόμιση κέρδους, ο οποίος σκοπός όταν βέβαια υφίσταται, ορίστηκε ως επιβαρυντική περίπτωση.

Τα ζητήματα που ανακύπτουν στην ελληνική πραγματικότητα και αφορούν την προστασία του ανηλίκου από το επιβλαβές περιεχόμενο των νέων τεχνολογιών, αντιμετωπίζονται τόσο από το Σύνταγμα όσο και από μια σειρά κανόνων δικαίου. Τα άρθρα 14 και 15 του Συντάγματος κατοχυρώνουν το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης των πολιτών δια των μέσων ενημέρωσης, αλλά και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου και των δικαιωμάτων της παιδικής ηλικίας και της νεότητας.

Ενώ σύμφωνα με το άρθρο 5α, παρ.2, ο καθένας έχει δικαίωμα συμμετοχής στην Κοινωνία της Πληροφορίας και η διευκόλυνση της πρόσβασης στις πληροφορίες που διακινούνται

ηλεκτρονικά, καθώς και της παραγωγής, ανταλλαγής και διάδοσής τους, αποτελεί υποχρέωση του Κράτους, τηρουμένων πάντοτε των εγγυήσεων των άρθρων 9, 9Α και 19.

Οι Ελληνικοί ποινικοί νόμοι, σύμφωνα με το άρθρο 5 του Ελληνικού Ποινικού Κώδικα, εφαρμόζονται σε όλες τις πράξεις που τελέστηκαν στο έδαφος της επικράτειας, ακόμη και από αλλοδαπούς καθώς και για πράξη που χαρακτηρίζεται από αυτούς ως κακούργημα ή πλημμέλημα και που τελέστηκε στην αλλοδαπή από ημεδαπό, αν η πράξη αυτή είναι αξιόποινη και κατά τους νόμους της χώρας στην οποία τελέστηκε (άρθρο 6 του ΠΚ). Στην περίπτωση των εγκλημάτων που τελούνται στο διαδίκτυο, ως τόπος τέλεσης του εγκλήματος μπορεί να θεωρηθεί είτε ο τόπος από όπου η ηλεκτρονική σελίδα μπορεί να αναγνωσθεί, που αυτό στην πράξη σημαίνει κάθε χώρα στην οποία οι χρήστες μπορούν να έχουν πρόσβαση στο internet, είτε ο τόπος όπου φιλοξενείται από τον παροχέα πρόσβασης στο internet η συγκεκριμένη ηλεκτρονική σελίδα. Όσον αφορά γενικότερα το ηλεκτρονικό έγκλημα το νομικό πλαίσιο συμπληρώθηκε με νομοθεσία που αφορά παράνομες δραστηριότητες μέσω διαδικτύου, ιδρύθηκαν ανεξάρτητες αρχές (Αρχή προστασίας δεδομένων, Αρχή διασφάλισης του απορρήτου των επικοινωνιών) διότι δόθηκε προτεραιότητα κυρίως σε θέματα προστασίας προσωπικών δεδομένων και επικοινωνιών.

Σήμερα εφαρμόζεται το κοινό ποινικό δίκαιο ήτοι:

Ο Ν. 1805/88 αφορά εγκλήματα που διαπράττονται με ηλεκτρονικό υπολογιστή (computer crime). Στο βαθμό που τα προβλεπόμενα εγκλήματα (σχετικά άρθρα είναι τα 370B, 370Γ, 386Α) διαπράττονται και σε περιβάλλον διαδικτύου, τότε τα άρθρα αυτά εφαρμόζονται και στις συγκεκριμένες περιπτώσεις.

Επειδή η χρήση του διαδικτύου προϋποθέτει χρήση του τομέα των τηλεπικοινωνιών σχετικοί νόμοι με το διαδίκτυο είναι:

Ο Ν. 1866/1989 για την ίδρυση Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεοράσεως και παροχή αδειών για την ίδρυση και λειτουργία τηλεοπτικών σταθμών Ο Ν. 2251/1994 για την Προστασία των καταναλωτών (ΦΕΚ 191 Α'/ 16 Νοεμβρίου 1994).

Ο Ν. 2225/1994 για την προστασία της ελευθερίας της ανταπόκρισης και επικοινωνίας.

Ο Ν. 2472/1997 για την προστασία των προσωπικών δεδομένων στο διαδίκτυο.

Ο Ν. 2774/1999 για την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα στον τηλεπικοινωνιακό τομέα, σε συνδυασμό με τον Ν. 2472/97 για την προστασία ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Ο Ν. 2867/2000 για την οργάνωση και λειτουργία τηλεπικοινωνιών και άλλες διατάξεις ο οποίος αντικατέστησε τον Ν.2246/94 για την οργάνωση και λειτουργία του τομέα τηλεπικοινωνιών.

Ο ΙΜ. 2819/2000 Προσθήκη στο Ν.2121/1993 περί νομικής προστασίας βάσεων δεδομένων.

Ο Ν. 3115/2003 τροποποίησε τον 2225/94 για την προστασία της ελευθερίας της ανταπόκρισης και επικοινωνίας και άλλες διατάξεις.

Ο Ν. 3411/2006 περί ηλεκτρονικών επικοινωνιών.

Ο Ν. 3625/2007 (ΦΕΚ.290/24-12-07) κύρωση και εφαρμογή του Προαιρετικού

Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και παιδική πορνογραφία.

Επίσης, τέθηκε σε ισχύ το Π.Δ. 47/2005, από την ΑΔΑΕ (Αρχή Διασφάλισης Απορρήτου Επικοινωνιών) το οποίο αφορά τις διαδικασίες, τεχνικές και οργανωτικές εγγυήσεις για την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών και τη διασφάλισή του.

Με το Π.Δ. 100/2004 ιδρύθηκε το τμήμα Δίωξης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος στην Ελληνική Αστυνομία. Η υπηρεσία συνεργάζεται με άλλους συναρμόδιους φορείς (Interpol, Europol, Eurojust, Εισαγγελικές Αρχές, εκπροσώπους hotline γραμμών κ.λ.π.) για την καταπολέμηση του ηλεκτρονικού εγκλήματος και έχει επιδείξει σημαντικό έργο.

Στα πλαίσια της ΕΕ η Ελλάδα έχει συμμετάσχει στο πρόγραμμα δράσης για την προώθηση της ασφαλέστερης χρήσης του διαδικτύου μέσω της καταπολέμησης του παράνομου και βλαβερού περιεχομένου στα παγκόσμια δίκτυα Safer Internet Plus (2003-2005) μέσω του οποίου υλοποιείται η δράση ανοικτή γραμμή (hotline) Safeline και ο Ελληνικός Κόμβος

SafelMetHome. Από το 2003 λειτουργεί η safeline ανοικτή γραμμή (hotline) επικοινωνίας της οποίας ο βασικός ρόλος είναι ρόλος μεσολαβητού μεταξύ των πολιτών και των Ελληνικών Αστυνομικών Αρχών, λαμβάνοντας τις καταγγελίες των πρώτων και προωθώντας τις στις αρχές. Η δυνατότητα αυτή πηγάζει από τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών ως ατόμων και ως συνόλου που προκύπτουν από τους Ελληνικούς Νόμους και το Σύνταγμα της Ελλάδας. Το δικαίωμα της δημιουργίας της safeline προκύπτει από το Συνταγματικό (μεταξύ άλλων άρθρα 10,12) δικαίωμα των Ελλήνων πολιτών να αναφέρονται καθένας ή πολλοί μαζί, εγγράφως στις αρχές, ιδρύοντας ενώσεις και μη κερδοσκοπικά σωματεία με σκοπό την προστασία των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η safeline συνεργάζεται με φορείς Παροχής Υπηρεσιών Ιντερνετ, το Ακαδημαϊκό Δίκτυο «ΕΔΕΤ», το Σχολικό Δίκτυο, Ερευνητικά και Πολιτιστικά Ιδρύματα, Ενώσεις Καταναλωτών και την Ελληνική Αστυνομία για τον περιορισμό της ροής του παράνομου περιεχομένου στο διαδίκτυο. Αναφέρουμε ενδεικτικά ότι σύμφωνα με τα στοιχεία των ανοικτών γραμμών σε διεθνές επίπεδο, το 2005 οι καταγγελίες που προωθήθηκαν σε αρμόδιους εθνικούς και διεθνείς φορείς ανέρχονται σε 65.000. Στην Ελλάδα στο 2008 οι καταγγελίες στην ελληνική ανοικτή γραμμή (Safeline.gr) ανέρχονται σε 715.

Η Ε.ΚΑΤ.Ο είναι η Πανελλήνια Καταναλωτική Οργάνωση, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα η οποία ιδρύθηκε στην Ελλάδα στις 26 Μαρτίου 1999 με έδρα την Θεσσαλονίκη. Κύριος στόχος της είναι η προστασία των καταναλωτών, η επιμόρφωση, η εκπαίδευσή τους και ειδικότερα η διακήρυξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων των καταναλωτών. Επίσης συντονίζει στην Ελλάδα την Ευρωπαϊκή Δράση Safer internet και ενημερώνει γονείς και μαθητές για την ασφαλή πλοήγηση στο διαδίκτυο από Η/Υ και κινητό τηλέφωνο. Η ΕΚΑΤΟ υλοποιεί το έργο: Safe borders (Ασφαλή σύνορα) - Safe-internet (Ασφαλές Διαδίκτυο).

Η Safenet είναι ένα ελληνικό όργανο αυτορρύθμισης για το περιεχόμενο του διαδικτύου. Είναι μη κερδοσκοπικός οργανισμός και έχει ως σκοπό τη δημιουργία διαδικασιών για την ασφαλή χρήση του διαδικτύου, ώστε να προστατεύονται τα παιδιά από την εκμετάλλευση δικτυακών τόπων με ακατάλληλο περιεχόμενο (πορνογραφικό, βίαιο, ρατσιστικό).

Το Educanet είναι ένα πρόγραμμα ευαισθητοποίησης για τους κινδύνους στη χρήση του διαδικτύου που απευθύνεται σε νέους.

Το OFSI είναι το παρατηρητήριο για την ασφαλή χρήση του διαδικτύου. Είναι ένας εικονικός χώρος όπου γονείς, εκπαιδευτικοί, βιβλιοθηκάριοι, τοπικές αρχές μπορούν να βρουν χρήσιμες και ενδιαφέρουσες πληροφορίες σχετικά με την ασφαλή χρήση του διαδικτύου. Παρέχει πρόσβαση σε κάθε είδους πληροφορία και συμβάλλει στην εκπαιδευτική και κοινωνικά σωστή χρήση του διαδικτύου.

Το Ινστιτούτο Οπτικοακουστικών Μέσων (Ι.Ο.Μ.) επεξεργάζεται και αναπτύσσει πρωτοβουλίες οπτικοακουστικής παιδείας που στοχεύουν στην ενεργητική και παθητική προστασία των παιδιών και των νέων από την έκθεσή τους στα ΜΜΕ. Με βάση την ευρωπαϊκή και διεθνή κινητικότητα στο ευρύ οπτικοακουστικό πεδίο, η Ελλάδα καλείται με τη σειρά της να επιδείξει μια ανάλογη δραστηριότητα που θα λειτουργεί δυναμικά ως ένα Media Literacy Center, δηλαδή, ένα δίκτυο εκμάθησης, εκπαίδευσης και προστασίας απέναντι στη λειτουργία και τις πρακτικές των ΜΜΕ με κύριους αποδέκτες τα παιδιά και τους νέους. Στο αναδυόμενο ψηφιακό περιβάλλον όπου τα ΜΜΕ διαδραματίζουν αναμφισβήτητο κυρίαρχο ρόλο, είναι αναγκαία η λήψη μέτρων για την κριτική αντιμετώπιση της λειτουργίας τους ως εκπαιδευτικών, ενημερωτικών και ψυχαγωγικών μηχανισμών.

Το Υπουργείο Παιδείας Δια Βίου Εκπαίδευσης και Θρησκευμάτων (www.yperpth.gr) αναγνωρίζει την κρισιμότητα του ζητήματος και εφαρμόζει μέσω του Πανελληνίου Σχολικού Δικτύου (www.sch.gr) μία συγκεκριμένη πολιτική προστασίας των μαθητών από την έκθεσή τους σε ακατάλληλο περιεχόμενο του διαδικτύου μέσα από το σχολείο. Η πολιτική είναι εναρμονισμένη με τη διεθνή πρακτική και τις νομικές απαιτήσεις και διαρθρώνεται σε πέντε άξονες:

1. Στον ορισμό των Πολιτικών Αποδεκτής Χρήσης του Διαδικτύου και των Σχολικών Εργαστηρίων Πληροφορικής από τα σχολεία και τους μαθητές. Για το σκοπό αυτό το Υπ.Ε.Π.Θ. έχει θεσμοθετήσει τα αρμόδια συλλογικά όργανα, αποτελούμενα από ειδικούς επιστήμονες, τα οποία έχουν την ευθύνη της χάραξης πολιτικής και διαχείρισης του περιεχομένου που διακινείται μέσω του Πανελληνίου Σχολικού Δικτύου και των υπηρεσιών του, όπως η υπηρεσία ελέγχου περιεχομένου (web filtering), οι χώροι συζητήσεων (forum), οι λίστες ηλεκτρονικής επικοινωνίας (mailing lists), η δημοσίευση ιστοσελίδων (web hosting), κλπ.

2. Στην ανάπτυξη και εφαρμογή τεχνικών (φίλτρα) που υλοποιούν τις πολιτικές αυτές. Αντίστοιχες τεχνικές εφαρμόζονται διεθνώς στα εκπαιδευτικά δίκτυα πολλών προηγμένων χωρών και αποτρέπουν με σημαντικό δείκτη επιτυχίας την πρόσβαση σε ιστοσελίδες που ανήκουν σε κατηγορίες όπως: «porn» (ιστοσελίδες με πορνογραφικό περιεχόμενο), «gambling» (ιστοσελίδες με τυχερά παιχνίδια), «drugs» (ιστοσελίδες που προωθούν τα ναρκωτικά), «aggressive» (ιστοσελίδες που προπαγανδίζουν την επιθετική συμπεριφορά και το ρατσισμό) και «violence» (ιστοσελίδες που προωθούν την βία). Επειδή η ταξινόμηση των ιστοσελίδων στις παραπάνω κατηγορίες γίνεται με τη χρήση αυτοματοποιημένης διαδικασίας (λόγω του τεράστιου πλήθους των ιστοσελίδων στο Διαδίκτυο), είναι πιθανό κάποια ιστοσελίδα να ταξινομηθεί λανθασμένα. Για αυτό το λόγο το Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο ακολουθεί τη διεθνή πρακτική και παρέχει τη δυνατότητα στους χρήστες του να ενημερώνουν τους αρμόδιους τεχνικούς όταν διαπιστώσουν οποιαδήποτε δυσλειτουργία της υπηρεσίας, οι οποίοι πλέον χειρωνακτικά διορθώνουν τη βάση δεδομένων.

3. Στη διαρκή ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της σχολικής κοινότητας, καθώς

οποιαδήποτε τεχνική λύση είναι αδύνατο να αποδώσει αν δεν είναι σωστά

ενημερωμένη και ευαισθητοποιημένη η σχολική κοινότητα. Για το σκοπό αυτό το

Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο ενημερώνει τους εκπαιδευτικούς, τους γονείς και

τους μαθητές μέσω του δικτυακού του τόπου (www.sch.gr/safe), μέσω του ηλεκτρονικού περιοδικού (www.sch.gr/magazine) και μέσω της συμμετοχής του

σε διάφορες εκδηλώσεις (ημερίδες, συνέδρια, κ.λ.π., www.sch.gr/docs).

4. Στη συνεργασία με ειδικές δράσεις για την ασφάλεια στο Διαδίκτυο όπως το

Ελληνικό όργανο για την αυτορρύθμιση στο Διαδίκτυο (Safeline,

www.safeline.gr) και την κοινοτική δράση για την προώθηση της ασφαλέστερης

χρήσης του Διαδικτύου (Safer-Internet, www.saferinternet.gr).

5. Στη δημιουργία θετικής αντιπρότασης, δηλαδή στην ανάπτυξη αξιόλογου ή/και πιστοποιημένου εκπαιδευτικού υλικού στο οποίο αξίζει να έχουν πρόσβαση οι μαθητές και στη διανομή στην εκπαιδευτική κοινότητα του μέσω των εκπαιδευτικών και δικτυακών πυλών όπως: www.e-yliko.gr, www.sch.gr, www.neagenia.gr, www.kee.gr, www.greeklanguage.gr, www.pi-schools.gr, κλπ, οι οποίες λειτουργούν είτε υπό την άμεση ευθύνη του Υπ.Ε.Π.Θ. είτε υπό την ευθύνη εποπτευόμενων φορέων του.

Το παραπάνω πλαίσιο συμπληρώνεται από την εφαρμογή μεθόδων για την προστασία της υπηρεσίας ηλεκτρονικής αλληλογραφίας (e-mail) των σχολείων, των εκπαιδευτικών και των μαθητών από απρόκλητη / διαφημιστική αλληλογραφία (spam) και από κακόβουλο λογισμικό (ιοί - viruses), όπως αναλυτικά παρουσιάζεται στις δίκτυακές τοποθεσίες www.sch.gr/spam και www.sch.gr/virus.

B' ΜΕΡΟΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΟΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ –ΧΡΗΣΤΩΝ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

1. Σκοπός της ερευνητικής μελέτης

Ο βασικός στόχος της παρούσας ερευνητικής μελέτης εστιάζεται στην αποτύπωση του πως αντιλαμβάνονται οι μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του δείγματος, το παράνομο υλικό

που διακινείται στο διαδίκτυο και τους κινδύνους τους οποίους ενδέχεται ν' αντιμετωπίσουν κατά την πλοήγησή τους σε αυτό.

Σκοπός μας είναι να διαπιστώσουμε πόσο φοβισμένος είναι ο μαθητής του συγκεκριμένου δείγματος και πόσο ευάλωτος στις αρνητικές εμπειρίες του διαδικτύου. Για να έχουμε συνολική εικόνα του προφίλ του συγκεκριμένου δείγματος των μαθητών συμπεριλήφθησαν στην έρευνα και ερωτήματα που αφορούν α) κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά β) τα κίνητρα της χρήσης και γ) οι πιθανές επιπτώσεις του διαδικτύου στη ζωή και στις σχέσεις τους.

2. Ερευνητικές υποθέσεις

Συγκεκριμένα, οι ερευνητικές υποθέσεις που θα εξεταστούν στα πλαίσια της εκπόνησης της παρούσας εργασίας, είναι:

Ως προς τη χρήση

- Ως προς τη χρήση των ηλεκτρονικών μέσων από τους μαθητές του δείγματος, η υπόθεσή μας είναι ότι θα παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά χρήσης υπολογιστή και πρόσβασης στο διαδίκτυο και θα αισθάνονται πολύ συνδεδεμένοι, με διαφορές μεταξύ των δύο φύλων.
- Ως προς τα κίνητρα πρόσβασης, υπόθεσή μας είναι ότι θα το χρησιμοποιούν για διασκέδαση, για ενημέρωση, για κοινωνική αλληλεπίδραση και όταν αισθάνονται ανία. Ως προς την επικοινωνία των μαθητών του δείγματος και την ασφάλεια του διαδικτύου, υπόθεσή μας είναι ότι οι μαθητές θ' αναζητούν φιλικές σχέσεις σε περιβάλλον διαδικτύου και ένα υψηλό ποσοστό θα αποκρύπτει τα πραγματικά του προσωπικά στοιχεία, με διαφορές μεταξύ των δύο φύλων.

Ως προς τους κινδύνους

1. Οι μαθητές του δείγματος θα γνωρίζουν ποιο υλικό θεωρείται παράνομο, με διαφορές μεταξύ των δύο φύλων και κατά την πλοήγησή τους θα έχουν αντιμετωπίσει συχνά κάτι περίεργο ή ασυνήθιστο και θα αισθάνονται ότι πάντα κινδυνεύουν.

2. Ως προς τη σεξουαλική έκφραση μέσα από το διαδίκτυο, υπόθεσή μας είναι ότι οι μαθητές θα έχουν πρόσβαση σε ιστοσελίδες πορνογραφικού περιεχομένου με διαφορές φύλου.

3. Ως προς τη σεξουαλική παρενόχληση, υπόθεσή μας είναι ότι θα παρατηρηθούν υψηλά ποσοστά του φαινομένου στο συγκεκριμένο δείγμα και ακόμη, ότι τα αγόρια θα παρενοχλούνται σε υψηλότερα επίπεδα από τα κορίτσια, ως πιο συχνόι χρήστες.

4. Ως προς τον ηλεκτρονικό εκφοβισμό, υπόθεσή μας είναι ότι

α) θα παρατηρηθεί σε υψηλά επίπεδα το «ανέβασμα» των φωτογραφιών και η διάδοση κακής φήμης

β) θα υπάρχουν δυσάρεστα συναισθήματα από το βίωμα του ηλεκτρονικού εκφοβισμού και

γ) οι μαθητές θα εξωτερικεύουν την αρνητική τους εμπειρία κυρίως σε φίλους.

Ως προς την τρωτότητα (vulnerability)

Οι μαθητές του δείγματος θα εκθέτουν τους εαυτούς τους περισσότερο συχνά σε ερωτικά sites, όταν έχουν δύσκολες σχέσεις με γονείς και καθηγητές. Υπόθεσή μας είναι ότι το πόσο συχνά βλέπουν ερωτικά sites κατά την πλοήγησή τους, συσχετίζεται αρνητικά με το πόσο καλές θεωρούν τις σχέσεις τους με τους γονείς και τους καθηγητές. Δηλαδή όσο πιο συχνά βλέπουν ερωτικά sites τόσο θεωρούν ότι είναι δυσκολότερες οι σχέσεις τους με γονείς και καθηγητές.

3. Επιλογή μεθόδου

Για την επιλογή της μεθόδου λάβαμε υπόψη μας το υλικό και την εμπειρία προηγούμενων ερευνών σε διεθνές επίπεδο. Επιλέξαμε ως μέθοδο το αυτοσυμπληρούμενο ερωτηματολόγιο με κλειστές και ανοιχτές ερωτήσεις.

Για την πραγματοποίηση της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν τα παρακάτω ερωτηματολόγια:

1. Ερωτηματολόγιο το οποίο περιελάμβανε ερωτήσεις για τα κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία του δείγματος (ηλικία, φύλο, σχολείο, εκπαιδευτική βαθμίδα, τόπος διαμονής, επάγγελμα γονέων, αδέρφια, με ποιους συμβιώνουν).

2. Ερωτηματολόγιο το οποίο περιελάμβανε πρωτογενείς ερωτήσεις οι οποίες ήταν απόρροια της μελέτης του ευρύτερου ερευνητικού πλαισίου του θέματος και ερωτήσεις που προέκυψαν κατόπιν μελέτης της διεθνούς βιβλιογραφίας και συγκεκριμένα παρόμοιων ερωτηματολογίων που δόθηκαν σε ερευνητικές μελέτες των:

■ Flood, M. (2007). Exposure to pornography among youth in Australia. *Journal of Sociology*. Vol.43(1):45-60.

■ Peter, J., and Valkenburg, P. (2006). Adolescents' Exposure to Sexually Explicit Material on the Internet. *Communication Research*. Vol.33(2): 178-204.

* Finn, J. (2004). A survey of online harassment at a university campus. *Journal of interpersonal violence*. Vol.19(4):468-483. Valkenburg, P., Soeters, K. (2001). Children Positive and Negative Experiences With the Internet, (An exploratory survey). *Communication Research*. Vol.28(5):652-675.

Τα ερωτηματολόγια διανεμήθηκαν σε μαθητές Γυμνασίων ή Λυκείων της χώρας με συμπτωματική δειγματοληψία. Η διαδικασία διανομής, συμπλήρωσης και συλλογής διήρκησε από τον Αύγουστο έως το Νοέμβριο του 2018.

Οι προϋποθέσεις για τη συμμετοχή των υποκειμένων στην έρευνα ήταν:

1. Τα άτομα να είναι μαθητές - μαθήτριες Γυμνασίου και Λυκείου
2. Η επιθυμία των μαθητών να συμμετέχουν στην παρούσα έρευνα

Τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα ενημερώθηκαν για το σκοπό της και διαβεβαιώθηκαν για το απόρρητο και την ανωνυμία της διαδικασίας.

4. Δείγμα

Συνολικά τα άτομα που πληρούσαν τις προϋποθέσεις για τη συμμετοχή στην έρευνα και έλαβαν ερωτηματολόγιο και απάντησαν ήταν 13. Από αυτούς οι 72,7% ήταν αγόρια και ποσοστό 27,3% ήταν κορίτσια.

Το δείγμα επιλέχθηκε με τη μέθοδο της συμπτωματικής δειγματοληψίας (Σταλίκας, 2005), δηλαδή δόθηκε το ερωτηματολόγιο σε όσους μαθητές ήταν πρόσφοροι και άμεσα προσβάσιμοι από την ερευνήτρια κατά τη στιγμή της διεξαγωγής της έρευνας.

5. Διαδικασία

Η ερευνήτρια χορήγησε στους μαθητές το αυτο-συμπληρούμενο ερωτηματολόγιο της ηλεκτρονικά μέσω φόρμας ερωτηματολογίου της Google form το οποίο ο μαθητής συμπλήρωνε και υπέβαλε αυτομάτως προκειμένου να διαφυλαχτεί το απόρρητο.

Η διαδικασία διενεργήθηκε εκτός σχολικού περιβάλλοντος και ωραρίου, κατά την προσέλευση και αποχώρηση των μαθητών. Η ερευνήτρια βρίσκονταν στη διάθεση των μαθητών για διευκρινιστικές ερωτήσεις, όπου χρειάστηκε. Παρατηρήσαμε την προθυμία των μαθητών να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια επειδή το θέμα (διαδίκτυο, κ.λ.π.) ήταν προσφιλές και δεν είχαν ξανασυμμετάσχει σε παρόμοια έρευνα.

Μετά την ολοκλήρωση της συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων έγινε η διαδικασία αξιολόγησης των ερωτηματολογίων και σε ειδικούς πίνακες στο S.P.S.S. καταγράφηκαν και προσδιορίστηκαν τα αποτελέσματα της κάθε ερώτησης ξεχωριστά για το κάθε άτομο.

6. Τα όρια της έρευνας

Με την παρούσα έρευνα επιδιώξαμε την αποτύπωση της πρόσβασης των συγκεκριμένων μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο παράνομο και βλαβερό υλικό του διαδικτύου, πως

αντιλαμβάνονται τους κινδύνους, πώς τους αντιμετωπίζουν, αν πιστεύουν ότι το διαδίκτυο επηρεάζει τη ζωή τους και ποιες είναι οι σχέσεις τους με το κοινωνικό τους περιβάλλον.

Τα ευρήματα της παρούσας ερευνητικής μελέτης, αφορούν τα χαρακτηριστικά των συγκεκριμένων μαθητών και μαθητριών του δείγματος το συγκεκριμένο χωροχρόνο. Το γεγονός αυτό δεν μας επιτρέπει να γενικεύσουμε τα αποτελέσματα στον ελληνικό πληθυσμό των μαθητών. Ο καθορισμός του δείγματος σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτικός για γενίκευση των αποτελεσμάτων της έρευνας σε όλον τον πληθυσμό των ελλήνων μαθητών, παρά την τυχαία επιλογή των περιοχών των σχολείων, να υπάρχει μια αντιπροσωπευτικότητα στα κοινωνικό-οικονομικά χαρακτηριστικά, έτσι ώστε να αντληθεί ένα ευρύ φάσμα πληροφοριών.

Επίσης, τα αποτελέσματα της παρούσας ερευνητικής μελέτης δεν μπορούν να καθορίσουν τις αιτιώδεις σχέσεις για τα φαινόμενα της διακίνησης του παράνομου υλικού, της σεξουαλικής παρενόχλησης και του ηλεκτρονικού εκφοβισμού. Μια τέτοια προσπάθεια για την προσέγγιση συγκεκριμένων συνθηκών, οι οποίες παίζουν καθοριστικό ρόλο στην εκδήλωση των ανωτέρω φαινομένων θα προσέκρουε σε αρκετά μεθοδολογικά σημεία.

Ο σχεδιασμός της παρούσας έρευνας επιτρέπει να διερευνηθούν τα χαρακτηριστικά και τα δυναμικά των μαθητών και των μαθητριών κατά τη διάρκεια της παρούσας ερευνητικής μελέτης.

7. Στατιστική επεξεργασία

Μια σειρά από διεργασίες στατιστικής ανάλυσης εφαρμόστηκαν για την επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων της έρευνας. Χρησιμοποιήθηκε το Στατιστικό Πρόγραμμα για τις Κοινωνικές Επιστήμες SPSS for Windows 14.0 (SPSS, 2005) με το 5% ($p < 0,05$) επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας (Huberty & Morris, 1989). Οι στατιστικές αναλύσεις που αφορούσαν τα περιγραφικά χαρακτηριστικά των μεταβλητών έγιναν στα προγράμματα Excel και SPSS (SPSS, 2005; Γναρδέλλης, 2006), ενώ οι στατιστικές αναλύσεις που αφορούσαν τις συγκρίσεις των ποσοτικών και κατηγορικών μεταβλητών καθώς και τις συσχετίσεις των

μεταβλητών εφαρμόστηκαν στο στατιστικό πακέτο SPSS,14.0 (SPSS, 2005-Γναρδέλλης, 2006- Δαφέρμος, 2005).

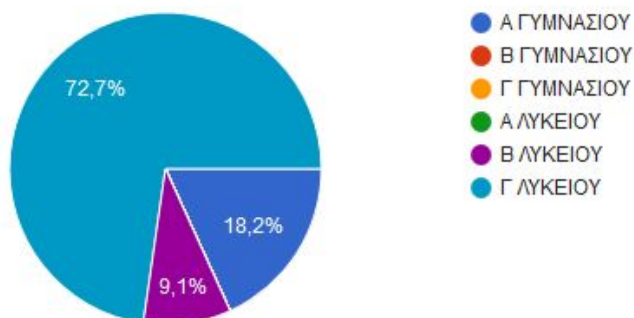
8. Η ΕΙΚΟΝΑ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

8.1. Κοινωνικό - Δημογραφικό προφίλ του δείγματος

Ως προς το εκπαιδευτικό τους προφίλ οι 18,2% ήταν μαθητές του Γυμνασίου ενώ οι υπόλοιποι μαθητές του Λυκείου. Ποιο αναλυτικά 72,7% μαθητές της Γ' Λυκείου και 9,1% μαθητές της Β' Λυκείου. Μόλις το 18,2% αποτελούσαν μαθητές της Α Γυμνασίου.

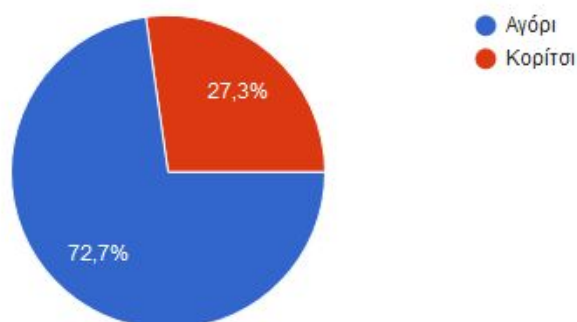
1. Τάξη

11 απαντήσεις

2. Φύλο

11 απαντήσεις

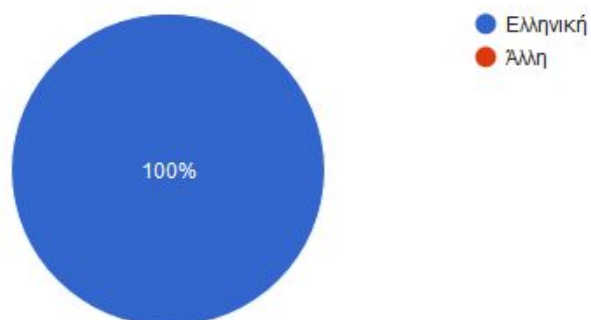

Ως προς το φύλο ήταν περίπου μοιρασμένοι έτσι ώστε να υπερτερούν τα αγόρια έναντι των κοριτσιών. Πιο συγκεκριμένα τα αγόρια ήταν 72,7% και τα κορίτσια σε ποσοστό 27,3%.

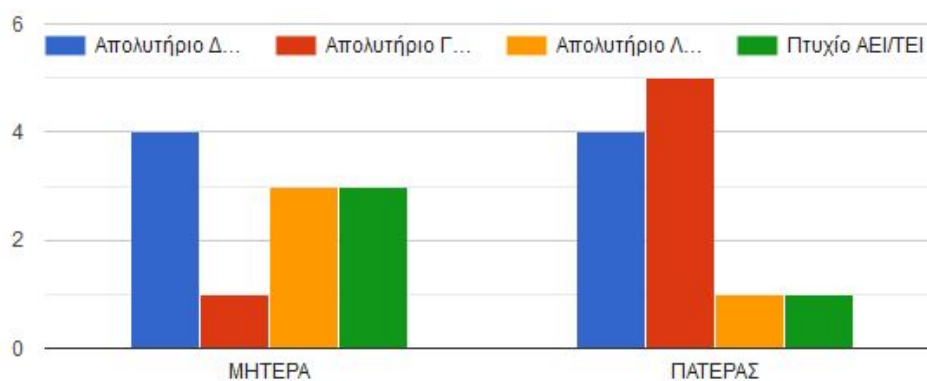
Όσον αφορά την εθνικότητα τους όλοι οι μαθητές του δείγματος ήταν Έλληνες.

3. Εθνικότητα

11 απαντήσεις

4. Επίπεδο εκπαίδευσης γονέων

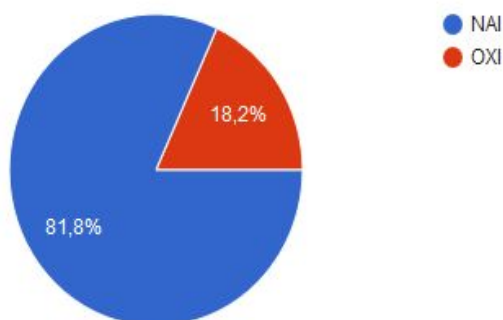
Ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης του πατέρα, τα υψηλότερα ποσοστά μοιράζονται στους κατόχους Απολυτήριο Γυμνασίου και Απολυτήριο Δημοτικού

Ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης της μητέρας τα υψηλότερα ποσοστά μοιράζονται στους κατόχους Απολυτηρίου Δημοτικού Απολυτηρίου Λυκείου και Πτυχίου ΑΕΙ/ΤΕΙ.

Σχετικά με την ερώτηση εάν οι μαθητές διατηρούν προφίλ στο facebook twitter κλπ. Το δείγμα μας απάντησε σε ποσοστό 81,8% πως ναι, ενώ ένα ποσοστό 18,2% απάντησε αρνητικά.

5. Έχεις προφίλ σε κάποιο κοινωνικό δίκτυο (facebook, twitter);

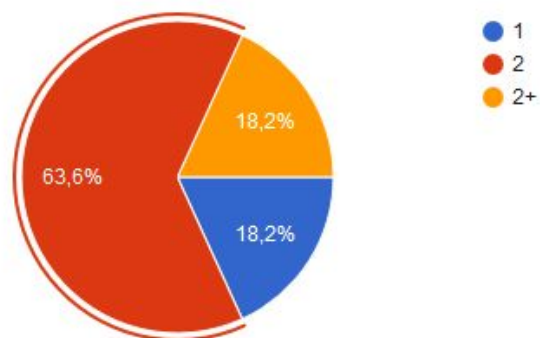
11 απαντήσεις

Ως προς την πρόσβαση των μαθητών από τους μαθητές όταν βρίσκονται στο σπίτι. Το δείγμα μας απάντησε πλειοψηφικά σε ποσοστό 63,6% ότι έχει πρόσβαση σε δυο υπολογιστές (σταθερό/ laptop) με ελεύθερη πρόσβαση στο Internet. Ένα ποσοστό 18,2% μαθητών του δείγματός μας υποστήριξε ότι έχει πρόσβαση σε 1 υπολογιστή και το ίδιο ποσοστό ισχυρίστηκε ότι είχε πρόσβαση σε πάνω από 2 υπολογιστές.

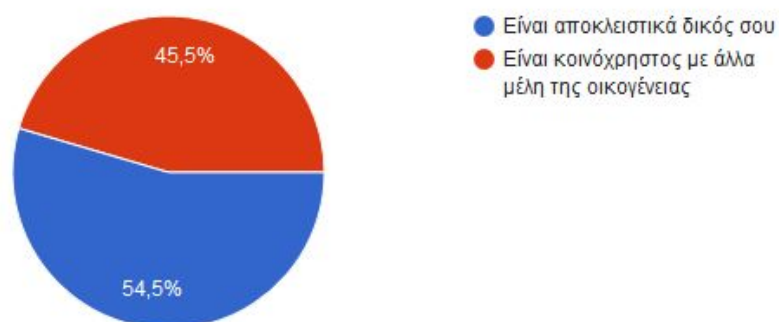
6. Πόσους υπολογιστές (σταθερούς - laptop) με πρόσβαση στο Internet έχετε στο σπίτι;

11 απαντήσεις

7. Ο υπολογιστής που χρησιμοποιείς:

11 απαντήσεις

Στην ερώτηση ένα ο υπολογιστής τον οποίο χρησιμοποιεί ο μαθητής είναι αποκλειστικά δικός του ή κοινόχρηστος με άλλα μέλη της οικογένειάς του, Θετικά απάντησε του 54,5% του δείγματος μας ενώ του 45,5% απάντησε αρνητικά.

8. Σε ποιο χώρο του σπιτιού βρίσκεται ο Η/Υ που χρησιμοποιείς;

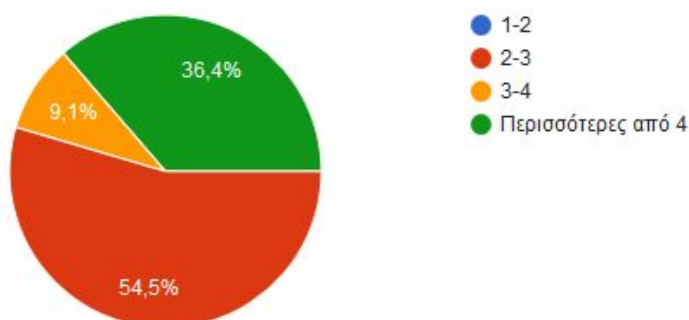
11 απαντήσεις

Στην ερώτηση σε ποιο χώρο βρίσκεται ο υπολογιστής που χρησιμοποιεί οι μαθητές απάντησαν στο δωμάτιο τους, σε ποσοστό 63,6% και σε κοινόχρηστο χώρο (σαλόνι-καθιστικό, γραφείο) σε ποσοστό 36,4%.

9. Πόσες ώρες περίπου την ημέρα χρησιμοποιείς το internet;

11 απαντήσεις

Ως προς τις ώρες που χρησιμοποιεί το παιδί ημερησίως το internet η πλειονότητα των μαθητών σε ποσοστό 54,5% απάντησε ότι κάνει χρήση 2-3 ώρες την ημέρα. Ένα ποσοστό 36,4% περισσότερες από 4 ώρες. Και το 9,1% κάνει χρήση 3-4 ώρες.

10. Ποιος είναι ο κύριος λόγος για τον οποίο μπαίνεις στο διαδίκτυο;

11 απαντήσεις

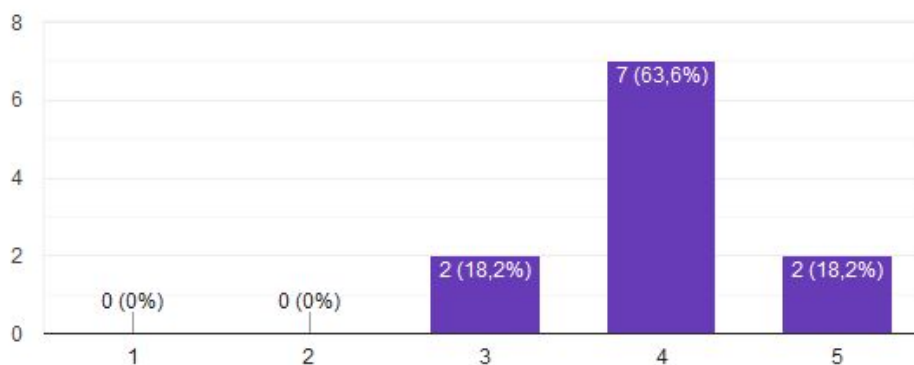

Ως

προς τον κύριο λόγο που οι μαθητές μπαίνουν στο internet, το 36.4% απάντησε για να κάνω chat με φίλους ή άλλα άτομα, ενώ το ίδιο ποσοστό μαθητών απάντησαν για να βρω πληροφορίες σχετικά με κάποια εργασία του σχολείου. Επίσης ένα ποσοστό 9,1% απάντησε για να παίξω διαδικτυακά παιχνίδια, για να ενημερωθώ για τα τελευταία νέα, και για να κατεβάσω διάφορα τραγούδια ή ταινίες.

11. Πόσο ενημερωμένος/η είσαι για τους κινδύνους που διατρέχεις όταν «σερφάρεις» στο Internet;

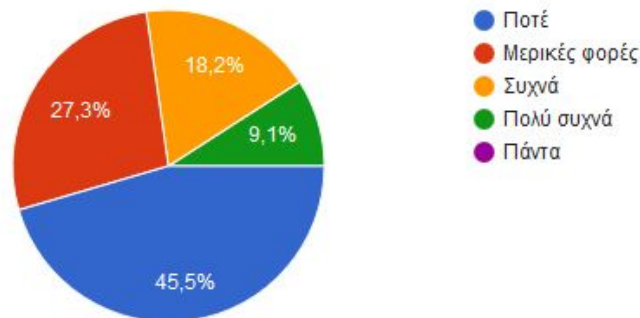
11 απαντήσεις

Στην ερώτηση πόσο ενημερωμένος/η είσαι για τους κινδύνους που διατρέχεις όταν σερφάρεις στο Internet. Το μεγαλύτερο ποσοστό πιστεύει ότι είναι ενημερωμένο σε μεγάλο βαθμό (63,6%).

12. Οι γονείς σου ελέγχουν την δραστηριότητά σου (με τι ασχολείσαι) στο Διαδίκτυο;

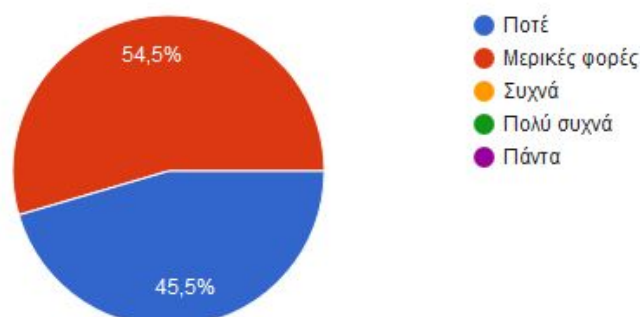
11 απαντήσεις

Ως προς τον έλεγχο που οι γονείς των μαθητών ασκούν στις δραστηριότητες του μαθητή στο Διαδίκτυο, το 45,5% απάντησε Ποτέ, το 27,3% απάντησε Μερικές φορές, το 18,2% απάντησε Συχνά, και το 9,1% απάντησε Πολύ συχνά.

13. Οι γονείς σου, σου βάζουν όρια σχετικά με το χρόνο που περνάς στο Διαδίκτυο;

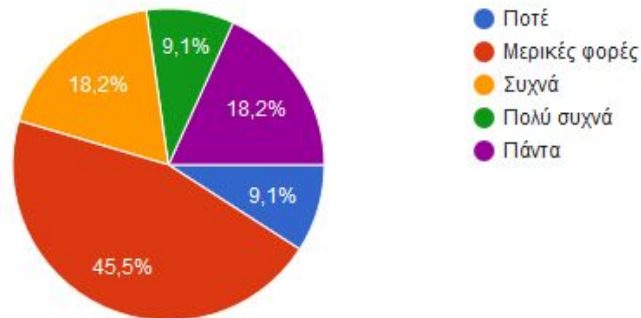
11 απαντήσεις

Στην ερώτηση ένα οι γονείς θέτουν όρια σχετικά με το χρόνο που περνάει το παιδί στο Διαδίκτυο, το δείγμα των μαθητών σε ποσοστό 54,5% απάντησε Μερικές φορές ενώ το 45,5% απάντησε Ποτέ.

14. Μοιράζεσαι τις σκέψεις σου με τους γονείς σου;

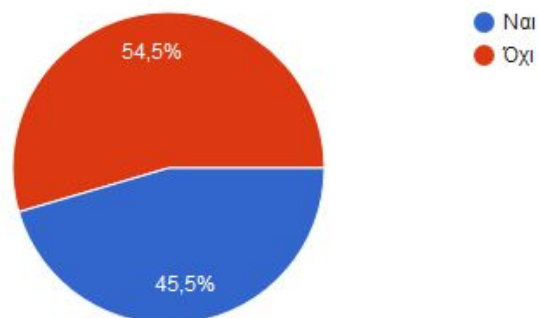
11 απαντήσεις

Ως προς την ερώτηση εάν μοιράζεσαι σκέψεις με τους γονείς σου το 45,5% απάντησε μερικές φορές, ενώ το 9,1% απάντησε Ποτέ.

15. Ασχολείσαι συστηματικά με κάποιο άθλημα; (ποδόσφαιρο, μπάσκετ, κολύμβηση, τένις, χορό, κλπ)

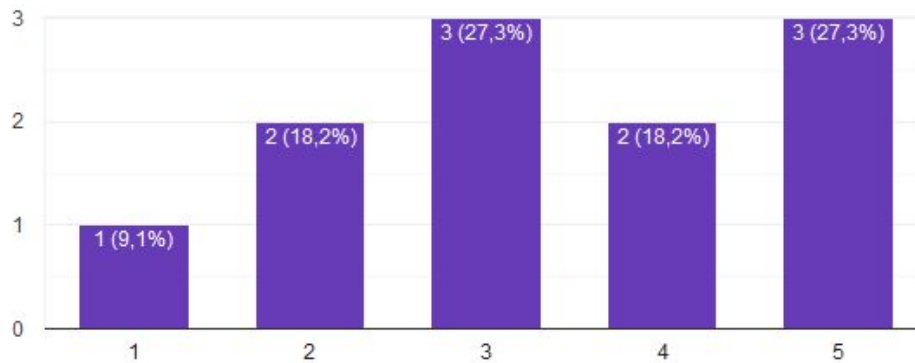
11 απαντήσεις

Ως προς την ενασχόληση του παιδιού με κάποιο άθλημα το 54,5% του δείγματος απάντησε καταφατικά. Επίσης το δείγμα έδωσε διάφορες απαντήσεις ως προς την ομαδική άθληση.

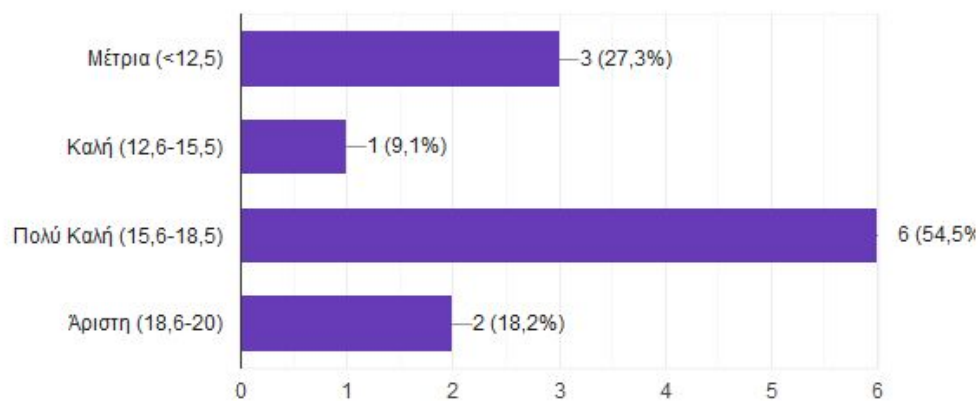
16. Τον ελεύθερο χρόνο σου επιλέγεις να παίζεις με φίλους/λες ομαδικά αθλήματα;

11 απαντήσεις

17. Ποια είναι η επίδοσή σου στο σχολείο;

11 απαντήσεις

Σχετικά με την επίδοση στο σχολείο, οι περισσότεροι σε ποσοστό 54,5% χαρακτήρισαν την απόδοσή τους στο σχολείο Πολύ Καλή.

9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΠΟΡΙΣΜΑΤΩΝ

Πολλοί υποστηρίζουν ότι το διαδίκτυο είναι η επανάσταση των τελευταίων δεκαετιών, είναι το εργαλείο στην επιστήμη, στην ενημέρωση, στη ψυχαγωγία. Με την συνεχή εξέλιξη των νέων τεχνολογιών, οι χρήστες του διαδικτύου είναι πια σε θέση να επικοινωνούν με οποιαδήποτε μέρος του πλανήτη, να πραγματοποιούν ηλεκτρονικές αγορές, να το χρησιμοποιήσουν στην εκπαίδευση, να εργαστούν εξ αποστάσεως και να πραγματοποιούν συναλλαγές με διάφορες υπηρεσίες που προσφέρονται από τις τράπεζες. Ο επαγγελματίας και ο επιστήμονας το θεωρεί ένα από τα χρησιμότερα εργαλεία για την δουλειά του και αφιερώνει πολλές ώρες σε αυτό. Αυτό όμως θα μπορούσε να είναι ένα σημάδι εξάρτησης. Ποιοι παράγοντες καθορίζουν ποιος είναι εξαρτημένος από το διαδίκτυο;

Στην εργασία έγινε μια προσπάθεια να αναλυθούν τα συμπτώματα και να αναλυθεί σφαιρικά το φαινόμενο της διαδικτυακής εξάρτησης και των κινδύνων του διαδικτύου. Ειδικοί ψυχίατροι και ψυχολόγοι θεωρούν ότι η υπερβολική ενασχόληση με τον υπολογιστή μπορεί να προκαλέσει εθισμό και αναγνώρισαν το συγκεκριμένο πάθος ως αυθύπαρκτη διαταραχή και εξάρτηση με παρόμοια κριτήρια με αυτά των άλλων εξαρτήσεων.

Σήμερα οι περισσότεροι ερευνητές προτείνουν ότι η διαταραχή εξάρτησης από το διαδίκτυο, μία ψυχοφυσιολογική διαταραχή που εμπεριέχει την ανοχή, συμπτώματα απομόνωσης, τις συναισθηματικές διαταραχές και την διακοπή των κοινωνικών σχέσεων, είναι ένα υπαρκτό και πολύ σημαντικό πρόβλημα στη κοινωνία.

Στην εργασία αυτή έγινε μια εκτενής βιβλιογραφική μελέτη των κινδύνων των νέων στο διαδίκτυο με επίκεντρο μελέτης τις επιδράσεις αυτής της νέας ψυχολογικής πάθησης στους νέους και τις εγκληματικές της συνέπειες. Επιπρόσθετα, κρίθηκε χρήσιμο να αναλυθεί ο ελλιπής έλεγχος των νέων, παράγοντας που επιδρά στο φαινόμενο του εθισμού, και στην λογοκρισία, μια διαδικασία που για πολλές πολιτικές αρχές προστατεύουν τους πολίτες τους. Η εργασία αυτή είναι μια προσπάθεια ανάδειξης των στατιστικών και ερευνητικών

δεδομένων σχετικά με τους κινδύνους του διαδικτύου και απαιτούνται περαιτέρω μελέτες για την διερεύνηση του φαινομένου.

Βιβλιογραφία

- Adam, A. (2001). Cyberstalking and Internet pornography: Gender and the gaze. *Ethics and Information Technology*. Vol.4:133-142.
- Adelman, R. (1996). The constitutionality of Congressional Efforts to Ban Computer-Generated Child Pornography. *Computer & Info*. Vol. 14:483.
- Ahlbom, A. & Norell S. (1992). *Εισαγωγή στη Σύγχρονη Επιδημιολογία*. (Μετάφραση: Δημολιάτης, Γ., Χουλιάρα, Σ. & Αναστασόπουλος Π.). Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσας.
- Agatston, P., Kowalski, R., Limber, S. (2007). Students Perspectives on Cyber Bullying. *Journal of Adolescent Health*. Vol.41:S59-S60.
- Baltieri, D. A., Saadeh, A., Abdo, C.H.N. (1999). Pedophilia - a perversion. Bibliographic review. *Journal Brasillero de Psiquiatria*. Vol.48(5):217-219.
- Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Barak A. and Fisher, W. A. (2002). Toward an Internet-driven, theoretically based, innovative approach to sex education. *Journal of Sex Research*. Vol.38:324-232.
- Αγγελής, Ι. (2000). Διαδίκτυο (internet) και ποινικό δίκαιο. Έγκλημα στον κυβερνοχώρο (cybercrime-internet crime). *ΠοινΧρ. 2000*, σελ.675 επ.
- Ανθόπουλος, Χ., Κοντιάδης, Ξ., Παπαθεοδώρου, Θ. (επιμ.). (2005). *Ασφάλεια και δικαιώματα στην κοινωνία της διακινδύνευσης*. Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Αρτινοπούλου, Β. & Μαγγανάς, Α. (1996). *Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης*. Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

Αρτινοπούλου, Β. (2001). *Βία στο σχολείο. Έρευνες και Πολιτικές στην Ευρώπη*. Εκδόσεις Μεταίχμιο.

Αρτινοπούλου, Β. (2007). *Ηλεκτρονικό έγκλημα και θυματοποίηση*. Ανακοίνωση στο ICT FORUM, Αθήνα 29-10-07.

Αρτινοπούλου, Β., Παπαθεοδώρου, Θ. (2006). *Η σεξουαλική παρενόχληση στην Εργασία*. Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

Βλαχόπουλος, Κ. (2008). *Ηλεκτρονικό έγκλημα. Μορφές - Πρόληψη- Αντιμετώπιση*. Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

Γιανναράκης, Ι. «*Η ελληνική γενιά Ι*». Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, 14-9-2008.

Γκουντσίδου, Β. Ανακοίνωση στο 39ο Παιδιατρικό Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 2009.

Γναρδέλλης, Χ. (2006). *Ανάλυση Δεδομένων με το SPSS 14.0 for Windows*. Εκδόσεις Παπαζήση.

261

Δαφέρμος, Β., (2005). *Κοινωνική Στατιστική με το SPSS*. Εκδόσεις ΖΗΤΗ.

Δεμερτζής, Ν. (2002). *Πολιτική Επικοινωνία. Διακινδύνευση, Δημοσιότητα, Διαδ'ικτυο*. Εκδόσεις Παπαζήση.

Δερτούζος, Μ. (1998). *Τι μέλλει γενέσθαι. Πως ο νέος κόσμος της πληροφορίας θ' αλλάξει τη ζωή μας*. Εκδόσεις Λιβάνη.

Δερτούζος, Μ. (2001). *Η ανολοκλήρωτη επανάσταση*. Εκδόσεις Λιβάνη.

Ζαραφονίτου, Χ. (2004). *Ανασφάλεια και επέκταση του κοινωνικού ελέγχου*:

Ποινικοποίηση των «αντικοινωνικοτήτων» και της «αταξίας». *Ποινικός λόγος*, έτος Δ' τ.4.
Εκδόσεις Σάκκουλα.

Ιωαννίδης, Ι. Π.Α. (2000). *Αρχές Αποδεικτικής Ιατρικής. Επιδημιολογία – Δημόσια Υγιεινή & Μέθοδοι Έρευνας*. Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσας.

Καϊτατζή-Γουίτλοκ, Σ. (2003). *Η επικράτεια των πληροφοριών*. Εκδόσεις Κριτική.

Κατερέλος, Ι., Παπαδόπουλος, Π. (2009). *Οι έφηβοι και το Internet. Ασφαλής και Δημιουργική χρήση*. Ι.ΟΜ. Εκδόσεις Καστανιώτη.

Κατσουγιαννόπουλος, Β.Χ. (1990). *Βασική Ιατρική Στατιστική*. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη.

Κιούπης, Δ. (2008). Πορνογραφία Ανηλίκων. Ερμηνευτικές προσεγγίσεις του άρθρου 348Α Π.Κ. *Ποινικός Λόγος*. Έτος Η'. τ . 1 . Εκδόσεις Σάκκουλα

Κορωναίου, Α. (1992). *Νέοι και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*. Εκδόσεις Οδυσσέας.

Κούρτη, Ε. (2003). *Η επικοινωνία στο διαδίκτυο*. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

Λάζος, Γ. (2001). *Πληροφορική και Έγκλημα*. Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη.

Λαμπροπούλου, Ε. (2001). *Εσωτερική ασφάλεια και κοινωνία ελέγχου*. Εκδόσεις Κριτική.

Λαμπροπούλου, Ε. (1999). *Η κατασκευή της κοινωνικής πραγματικότητας και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Η περίπτωση της βίας και της εγκληματικότητας*.

Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

Μήτρου, Λ. (2002). *Το Δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας*. Εκδόσεις Σάκκουλα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Αγαπητέ/ή μαθητή/τρια Σε παρακαλούμε να συμπληρώσεις με ειλικρίνεια τις ερωτήσεις έχοντας υπόψη σου ότι το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο, προορίζεται αποκλειστικά και μόνο για ερευνητική χρήση και έχει σαν σκοπό να διερευνήσει τα περιστατικά εθισμού στο διαδίκτυο.

Ευχαριστούμε για το χρόνο σου και τη συμμετοχή σου!

1. Τάξη

Α' Γυμνασίου Β' Γυμνασίου Γ' Γυμνασίου

2. Φύλο

Αγόρι Κορίτσι

3. Εθνικότητα Ελληνική Άλλη

4. Επίπεδο εκπαίδευσης γονέων

Απολυτήριο Δημοτικού

Απολυτήριο Γυμνασίου

Απολυτήριο Λυκείου

Πτυχίο ΑΕΙ/ΤΕΙ Μητέρα Πατέρας

5. Έχεις προφίλ σε κάποιο κοινωνικό δίκτυο (facebook, twitter); Ναι Όχι

6. Πόσους υπολογιστές (σταθερούς - laptop) με πρόσβαση στο Internet έχετε στο σπίτι; Έναν Δύο Περισσότερους από δύο

7. Ο υπολογιστής που χρησιμοποιείς : Είναι αποκλειστικά δικός σου Είναι κοινόχρηστος με άλλα μέλη της οικογένειας

8. Σε ποιο χώρο του σπιτιού βρίσκεται ο Η/Υ που χρησιμοποιείς; Σε κοινόχρηστο χώρο (σαλόνι-καθιστικό, γραφείο) Στο δωμάτιο σου Στο δωμάτιο άλλου μέλους της οικογένειας

9. Πόσες ώρες περίπου την ημέρα χρησιμοποιείς το internet ; 1-2 2-3 3-4 Περισσότερες από 4
10. Ποιος είναι ο κύριος λόγος για τον οποίο μπαίνεις στο διαδίκτυο; Για να παίξω διαδικτυακά παιχνίδια. Για να βρω πληροφορίες σχετικά με κάποια εργασία. Για να ενημερωθώ για τα τελευταία νέα. Για να κάνω chat με φίλους ή άλλα άτομα. Για να κατεβάσω διάφορα τραγούδια ή ταινίες. Απλά για να «σερφάρω».
11. Πόσο ενημερωμένος/η είσαι για τους κινδύνους που διατρέχεις όταν «σερφάρεις» στο Internet; Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα πολύ
12. Οι γονείς σου ελέγχουν την δραστηριότητά σου (με τι ασχολείσαι) στο Διαδίκτυο; Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
13. Οι γονείς σου, σου βάζουν όρια σχετικά με το χρόνο που περνάς στο Διαδίκτυο; Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
14. Μοιράζεσαι τις σκέψεις σου με τους γονείς σου; Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
15. Ασχολείσαι συστηματικά με κάποιο άθλημα; (ποδόσφαιρο, μπάσκετ, κολύμβηση, τένις, χορό, κλπ) Ναι Όχι
16. Τον ελεύθερο χρόνο σου επιλέγεις να παίζεις με φίλους/λες ομαδικά αθλήματα; Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
17. Ποιά είναι η επίδοσή σου στο σχολείο; Μέτρια (<12,5) Καλή (12,6-15,5) Πολύ Καλή (15,6-18,5) Άριστη (18,6-20)
1. Συνήθως παραμένεις συνδεδεμένος/η στο internet περισσότερο από όσο αρχικά σκόπευες. Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
2. Διαβάζεις λιγότερο, από όσο θα έπρεπε τα μαθήματά σου, για να μείνεις περισσότερη ώρα συνδεδεμένος/η στο internet. Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
3. Προτιμάς την συγκίνηση που σου προσφέρει το internet από το να περνάς τον ελεύθερο χρόνο σου με φίλους. Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
4. Δημιουργείς φιλικές ή άλλες σχέσεις με άτομα που γνωρίζεις μέσω διαδικτύου. Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
5. Οι γύρω σου παραπονιούνται ότι περνάς πολλές ώρες στο internet. Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα

6. Επηρεάζονται οι υποχρεώσεις σου (π.χ. αναβάλλεις πράγματα, δεν είσαι συνεπής σε υποσχέσεις) εξαιτίας του χρόνου που περνάς στο διαδίκτυο. Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
7. Ελέγχεις τα μηνύματά σου στο facebook πριν κάνεις κάτι οτιδήποτε άλλο για το οποίο έχεις συνδεθεί στο διαδίκτυο. Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
8. Πιστεύεις ότι επηρεάζεται η απόδοση στα μαθήματά σου εξαιτίας του χρόνου που περνάς στο διαδίκτυο. Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
9. Δυσανασχετείς όταν άλλα άτομα σε ρωτούν τι κάνεις στο διαδίκτυο. Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
10. Ξεχνιέσαι από τα διάφορα προβλήματα που αντιμετωπίζεις, κάνοντας ευχάριστες σκέψεις από το Internet. Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
11. Περιμένεις με ανυπομονησία να συνδεθείς ξανά στο διαδίκτυο. Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
12. Φοβάσαι ότι η ζωή χωρίς το internet θα ήταν βαρετή, άδεια και μελαγχολική Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
13. Μιλάς απότομα, φωνάζεις ή εκνευρίζεσαι όταν κάποιος σε ενοχλεί ενώ είσαι συνδεδεμένος/η στο διαδίκτυο. Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
14. Χάνεις πολλές φορές τον ύπνο σου ξενυχτώντας μπροστά στον υπολογιστή και μιλώντας στο facebook ή παίζοντας διαδικτυακά παιχνίδια Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
15. Είσαι απορροφημένος/η με σκέψεις για το internet όταν δεν είσαι συνδεδεμένος/η στο διαδίκτυο. Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
16. «Πιάνεις» τον εαυτό σου να λέει: «Ας μείνω λίγο ακόμη συνδεδεμένος/η». Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
17. Προσπαθείς να μειώσεις το χρόνο που είσαι συνδεδεμένος/η στο διαδίκτυο αλλά δεν τα καταφέρνεις. Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
18. Προσπαθείς να κρύψεις πόση ώρα ήσουν συνδεδεμένος/η. Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα
19. Επιλέγεις να περάσεις περισσότερη ώρα στο διαδίκτυο από το να βγεις έξω με τους φίλους σου. Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα

20. Αισθάνεσαι μελαγχολικός/η, κακόκεφος/η ή νευρικός/η όταν δεν είσαι συνδεδεμένος/η, ενώ η διάθεσή σου φτιάχνει μόλις συνδεθείς στο διαδίκτυο. Ποτέ Μερικές φορές Συχνά Πολύ συχνά Πάντα

